

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

استان شناسی کرمانشاه

(اجرای آزمایشی)

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری
نام کتاب : استان‌شناسی کرمانشاه (اجرای آزمایشی) - ۲۳۷/۷

مؤلفان : دکتر زهرا رحیم‌زاده، پروین نادریان، محمد رضا ابری‌فام، کامبیز حسینی و سهیلا افکاری

ویراستار : دکتر حسن ستایش

آماده‌سازی و نظارت برچاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر تشریفات و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۰۹۶۴-۸۸۸۳۱۱۶۱، ۰۹۲۶-۸۸۳۰۹۲۶، دورنگار : ۰۹۲۵۹-۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : سید احمد حسینی

مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد : طاهره حسن‌زاده

صفحه‌آرا : مریم نصرتی

حروفچن : فاطمه باقری مهر

مصحح : مریم جعفر علیزاده، آذر روستایی فیروز آباد

امور آماده‌سازی خبر : فاطمه پزشکی

امور فنی رایانه‌ای : حمید ثابت‌کلاچاهی، سیده شیوا شیخ‌الاسلامی

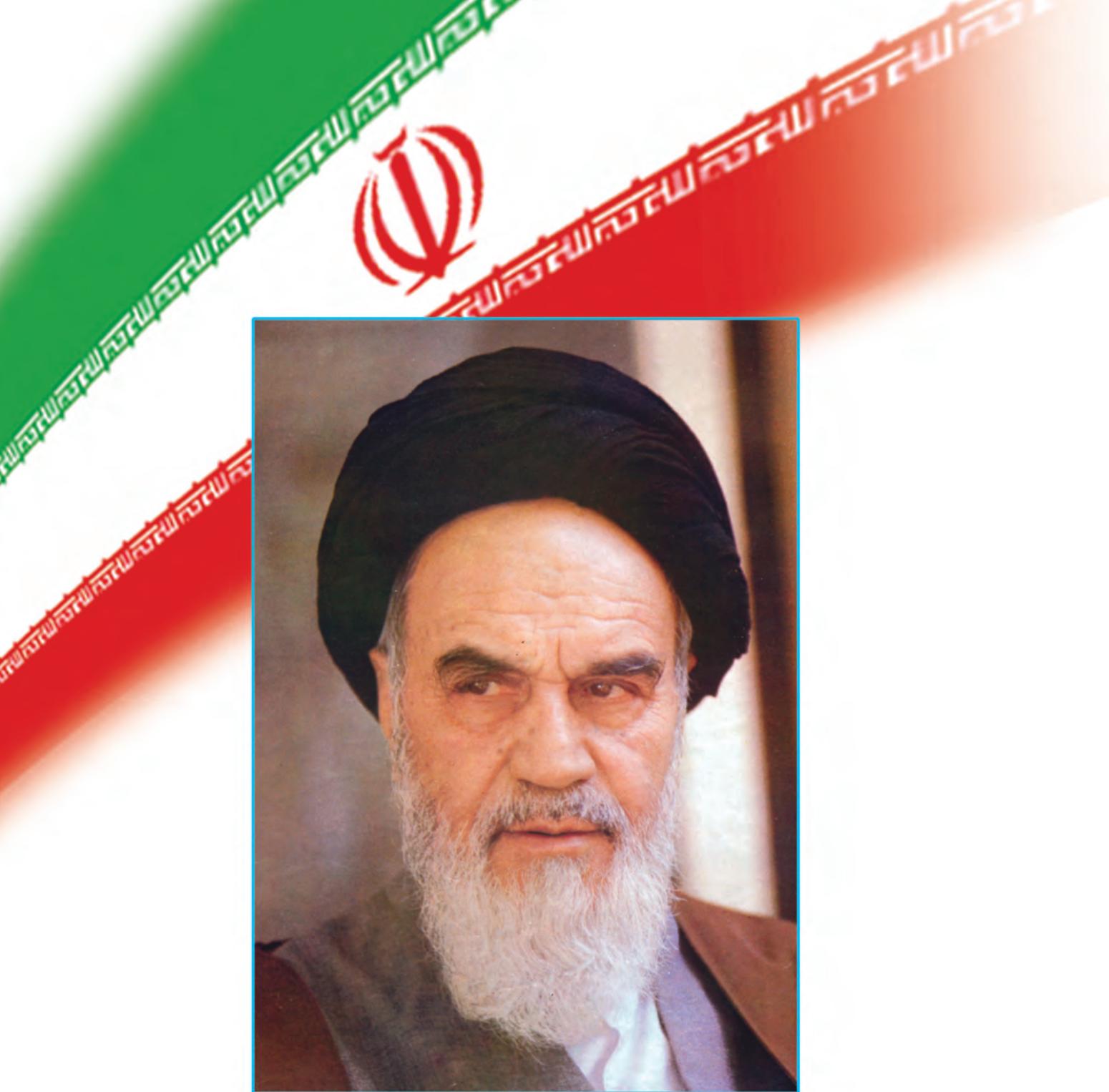
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۰۹۱۵-۱۳۹-۴۴۹۸۵۱۶۱، ۰۹۲۶-۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ سوم ۱۳۹۲

حق چاپ محفوظ است.

نهضت برای اسلام نمی‌تواند محصور باشد در یک کشور و نمی‌تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت ابیاست. نهضت ابیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی(ره)

فهرست

۱	فصل اول – جغرافیای طبیعی استان کرمانشاه
۲	درس ۱ : موقعیت جغرافیایی استان
۴	درس ۲ : ناهمواری‌های استان
۱۲	درس ۳ : آب و هوای استان
۱۸	درس ۴ : منابع طبیعی استان
۲۲	درس ۵ : مخاطرات طبیعی و آلودگی‌های زیست محیطی
۴۰	فصل دوم – جغرافیای انسانی استان کرمانشاه
۴۱	درس ۶ : تقسیمات سیاسی استان
۴۴	درس ۷ : تنوع شیوه‌های زندگی در استان
۵۱	درس ۸ : ویژگی‌های جمعیتی استان
۵۶	فصل سوم – ویژگی‌های فرهنگی استان کرمانشاه
۵۷	درس ۹ : سرزمینی با تنوع فرهنگی
۶۷	فصل چهارم – پیشینه تاریخی استان کرمانشاه
۶۸	درس ۱۰ : تاریخی به قدمت ده هزار سال
۷۷	درس ۱۱ : مشاهیر و نامآوران استان کرمانشاه
۸۲	فصل پنجم – توانمندی‌های استان کرمانشاه
۸۳	درس ۱۲ : جاذبه‌های طبیعی – تاریخی، فرهنگی
۹۹	درس ۱۳ : توانمندی‌های اقتصادی استان
۱۱۳	فصل ششم – شکوفایی استان کرمانشاه پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی
۱۱۴	درس ۱۴ : دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان
۱۲۱	درس ۱۵ : چشم‌انداز آینده استان

سخنی با دانشآموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما داشت آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه است. یک شهر و ند مطلوب، نیازمند پیدا کردن در کی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور خود و سرزمین ملی در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آن‌جهه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای باید شما را به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشنی از این سرمایه و توانمندی‌هایی دید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا این که تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط تزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فتاورانه کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند. انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت پیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله رفیع سریلندي و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانشآموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

استان کرمانشاه از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

این استان از لحاظ جایگاه انسانی و جایگاه طبیعی و جایگاه جغرافیایی، یکی از استان‌های ممتاز کشور عزیز و پهناور ماست. در آغاز عربیض، چند جمله‌ای در مناقب کرمانشاه و مردم عزیز کرمانشاه عرض کنیم.

برخی از خصوصیات مثبت، بین مردم سرتاسر کشور مشترک است؛ ولی بعضی از خصوصیات در برخی از استان‌ها برجسته‌تر و پررنگ‌تر است. مردم کرمانشاه را از دیرباز به جوانمردی و سلحشوری و ففاداری و مهربانی شناختیم؛ مردمی غریب‌نواز، مردمی مهمنان نواز، و به طور خلاصه، دارای صفات نیک پهلوانی، این جزو خصوصیاتی است که در کرمانشاه می‌درخشید؛ از دور و تزدیک، همه این را می‌دانند و احساس می‌کنند. آنچه که این بند را در مورد کرمانشاه، همیشه وادر به تحسین می‌کرده است، این است که مردم این استان با وجود چندگونگی، از لحاظ قومی، از لحاظ مذهبی، حتی از لحاظ گویشی، در کنار هم، مهربان، با سلم و مدارا و برادروار زندگی می‌کردند و می‌کنند؛ این خصوصیت بسیار مثبتی است که باید بر آن پافشاری کرد، آن را حفظ کرد و افزایش داد. عشایر و مرزداران غیور این استان، در همه نقاط این استان، با همان خصوصیات عشاپری و غیرتمدنی شناخته می‌شوند.

من در سال ۵۹، اوائل جنگ تحملی، سرتاسر این استان را رفتم و از تزدیک دیدم، در گیلان غرب و اسلام‌آباد که مردم شیعه هستند، در پاوه و اورامانات که مردم سنی هستند، در ریجاب و دالاهو که گروهی مردم اهل حق هستند؛ همه جا مردم در حال دفاع، در حال اظهار ارادت به نظام جمهوری اسلامی بودند. من همان روحیه‌ای را که در مناطق گوناگون این استان دیدم، در مرکز استان هم که مجموعه‌ای از نمونه‌های اقوام و عشایر گوناگون در اینجا هستند، مشاهده کردم. این، صفت برجسته‌ای است.

دوران دفاع مقدس، آزمایش بزرگی برای این استان بود. جنگ هشت ساله از این استان شروع شد و در این استان ختم شد. اولین حملات هوایی رژیم بعثت عراق به این استان و به شهرهای این استان – به همین اسلام‌آباد و گیلان غرب و بقیه مناطق مرزی – و اولین تجاوز مرزی به قصر شیرین در این استان بود. هشت سال بعد هم باز جنگ در اینجا خاتمه پیدا کرد. آخرین حرکت دفاعی کشور ما و مردم عزیز ما در قضیه مرصاد، باز در این استان بود. یعنی سراسر این هشت سال، این استان در حال دفاع، در حال استادگی و شجاعت بود. قبل از شروع جنگ تحملی هم از اول انقلاب همین جور بود. یک ماه بعد از پیروزی انقلاب – یعنی در اسفند سال ۵۷ – جوان‌های کرمانشاهی بودند که رفته‌اند تا از پادگان لشکر سندنج دفاع کنند. اولین گروههای که برای دفاع در مقابل ضد انقلاب بسیج شدند و راه افتادند رفته‌اند، که بعضی از همان‌ها جزو شهدای نام‌آور کرمانشاه‌اند.

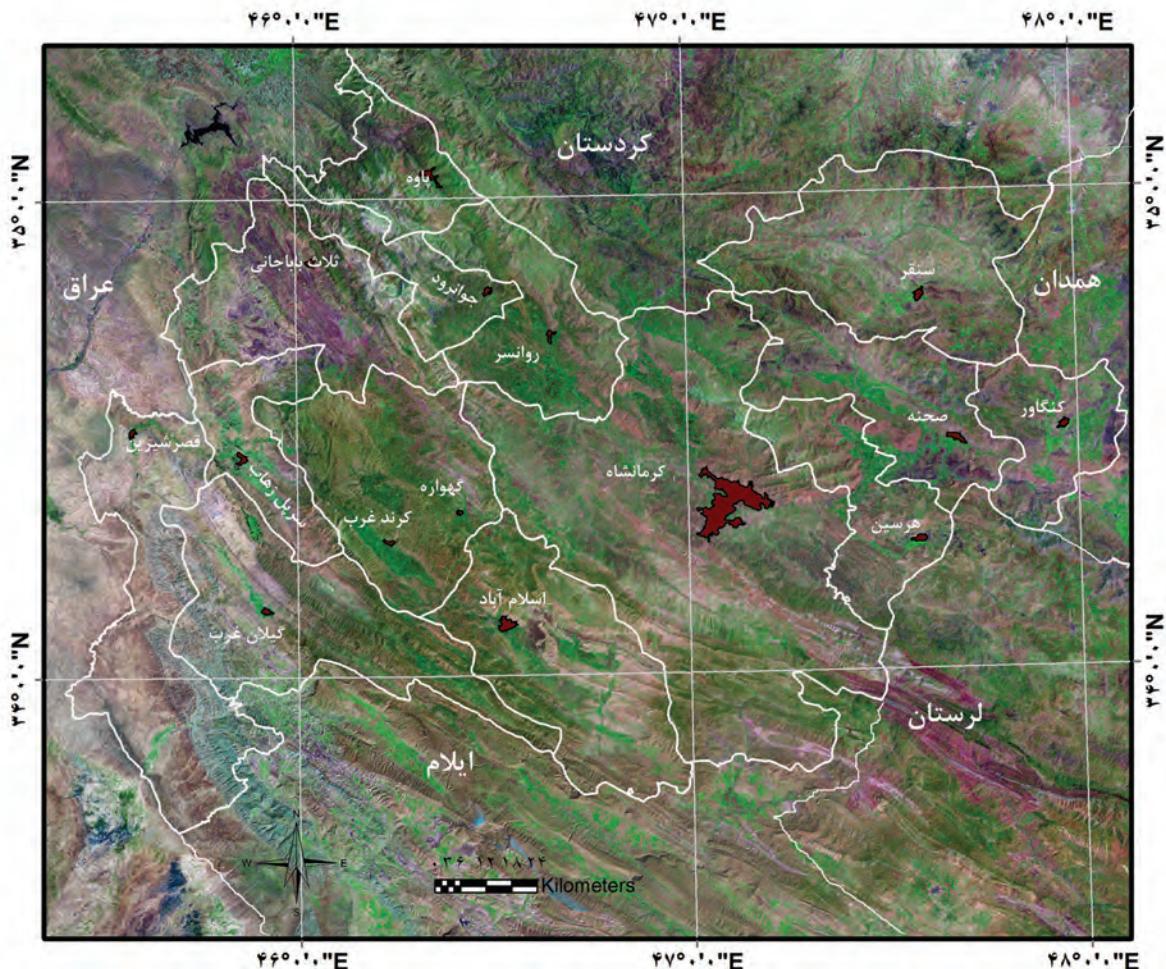
شخصیت‌های برجسته و ممتازی در ادبیات، در انواع هنر، در شعر، در خط، در علوم فنی و مهندسی، علوم پایه، علوم دینی – در ورزش، در گذشته دور و تزدیک در این استان وجود داشتند؛ امروز هم بحمد الله هستند. خاندان‌های علمی معروفی که سابقه حضور علمی آنها در این شهر و در

این استان بعضاً به بیش از یک قرن و دو قرن می‌رسد، در این استان حضور دارند، یعنی از لحاظ نیروی انسانی، این استان یک چنین استان برجسته‌ای است.

نقش زنان در این استان، یکی از نقش‌های برجسته است. ما در تمام استان‌های کشور— به جز یک استان دیگر غیر از استان کرمانشاه— این همه زن شهیده و زن جانباز که در قضایای دفاع مقدس به شهادت رسیدند یا جانباز شدند، نداریم. در اینجا زنانی که در جبهه شهید شدند و همچنین کسانی که در بمباران‌های دشمن به شهادت رسیدند، فقط یک نمونه دیگر در سرتاسر کشور دارد، این هم یکی از امتیازات است.

وضع طبیعی استان هم مناسب با همین وضعیت انسانی است؛ یک وضع طبیعی ممتاز است. هم از لحاظ اوضاع طبیعی، هم از لحاظ موقعیت جغرافیایی، این استان ممتاز است. این استان استعداد عالی کشاورزی دارد، آب سطحی فراوان و البته متأسفانه مهار شده دارد؛ که یکی از کارهایی که باید در این استان انجام بگیرد، مهار بیش از پیش آب‌های سطحی است. این استان زمین‌های حاصلخیز، خاک حاصلخیز، اراضی قابل کشت دارد. در این استان، بیش از هشتصد هزار هکتار زمین قابل کشت و زراعت وجود دارد. این استان آب و هوای متنوع دارد، قابلیت‌های صنعتی و معدنی دارد. به خاطر موقعیت جغرافیائی‌ای که دارد، از لحاظ ارتباط با خارج و ارتباط با بخش‌های گوناگون کشور، این استان قابلیت حمل و نقل و بازرگانی دارد، چندین مرکز مهم اقتصادی کشور در فاصله‌های برابر و متقارن با این شهر و این استان قرار دارند. همچنین به خاطر طبیعت زیبا و آثار منحصر به فرد تاریخی‌ای که در این استان هست، قابلیت گر دشکری دارد. اینها خصوصیات طبیعی و جغرافیائی و انسانی این استان است.

با توجه به این نقاط مثبت و برجسته، جوان این استان باید سرشار از امید و نشاط و میل به کار باشد. جوان‌های استان توجه کنند و بدانند که در چه موقعیتی، در چه منطقه حساس و دارای امتیازی زندگی می‌کنند.

تصویر ماهواره‌ای استان که مانشاه

این تصویر توسط سنجنده ETM، ماهواره Landsat از غرب کشور برداشت شده است. سنجنده ETM براساس اختلاف طول موجی که از سطوح مختلف سطح زمین به آن می‌رسد از زمین تصویربرداری می‌کند. تصویربرداری با این سنجنده در ۹ باند صورت می‌گیرد. به همین علت اجزاء به رنگ‌های متفاوت دیده می‌شوند، به طور مثال در این تصویر سطوح آب به رنگ تیره است.

در این تصویر که با ابعاد 185×170 کیلومتر برداشت شده است، به غیر از استان کرمانشاه بخش‌هایی از استان‌های همسایه نیز مشاهده می‌شود. با اندکی توجه به تصویر می‌توانید ناهمواری‌ها و روند شمال‌غرب – جنوب شرق آن‌هارا تشخیص دهید.

(عکس از سازمان فضایی ایران)

فصل اول

چشم‌اندازی طبیعت استان گرگان

درس ۱ موقعیت جغرافیایی استان کرمانشاه

شکل ۱-۱ نقشه تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران به تفکیک استان

جستجو کنید

- ۱- با توجه به شکل ۱-۱ استان کرمانشاه در کجا ایران واقع شده است؟
- ۲- همسایگان استان کرمانشاه را بر اساس جهت‌های جغرافیایی بیابید؟

جغرافیای طبیعی استان

استان کرمانشاه با مساحت ۲۴۶۴ کیلومتر مربع، هفدهمین استان جمهوری اسلامی ایران از نظر وسعت به شمار می‌رود. موقعیت جغرافیایی آن بر روی کره زمین بین عرض جغرافیایی ۳۳ تا ۳۵ درجه شمالی و طول جغرافیایی^۱ ۴۵ تا ۴۸ درجه شرقی است. استان کرمانشاه که ۱/۵ درصد مساحت کشور را در بر می‌گیرد، از استان‌های غربی ایران محسوب می‌شود و با کشور عراق مرز مشترک دارد.

بیشتر بدانیم

همسایگی با کشور عراق تأثیر مهمی بر اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی طبیعی استان کرمانشاه گذاشته است. روابط خویشاوندی ساکنین غرب استان با ساکنین آن سوی مرز، تأثیر اجتماعی همسایگی با کشور عراق محسوب می‌شود. شما از نظر سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی تأثیر همسایگی با عراق را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ به کمک دییر خود راجع به این موضوع در کلاس بحث کنید.

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-
-
-
-
-

فعالیت پایانی

- ۱- آیا استان کرمانشاه غربی‌ترین نقطه کشور ایران است؟
- ۲- به کمک نقشه ۱-۱ استان‌هایی که با عراق مرز مشترک دارند را پیدا کنید.

۱- مختصات جغرافیایی کامل استان کرمانشاه از طول جغرافیایی ۴۵ درجه و ۲۰ دقیقه و ۳۹ ثانیه شرقی تا ۴۸ درجه و ۱ دقیقه و ۵۸ ثانیه شرقی و از عرض جغرافیایی ۳۳ درجه و ۳۷ دقیقه و ۸ ثانیه شمالی تا ۳۵ درجه و ۱۷ دقیقه و ۸ ثانیه شمالی می‌باشد.

درس ۲ ناهمواری‌های استان

شکل ۱-۳—ارتفاعات دالانی (پاوه)

شکل ۱-۲—دشت هرسین

بحث کنید

- ۱—نام رشته کوه ضلع غربی فلات ایران را به خاطر آورید، مهمترین ویژگی‌های آن چیست؟
- ۲—با توجه به تصاویر بالا ناهمواری‌های زاگرس از چه اشکالی تشکیل شده‌اند؟

در سال‌های گذشته آموختیم که ناهمواری‌ها اصولاً به دو شکل کوه و دشت دیده می‌شوند. استان کرمانشاه مانند اکثر استان‌های نیمه‌غربی و جنوب‌غربی کشور در قلمرو کوه‌های جوان زاگرس قرار دارد. ناهمواری‌های زاگرس از تعداد زیادی دشت و کوه تشکیل شده است که به صورت متناوب در مجاورت یکدیگر قرار دارند.

رشته کوه عظیم زاگرس چگونه شکل گرفته است؟

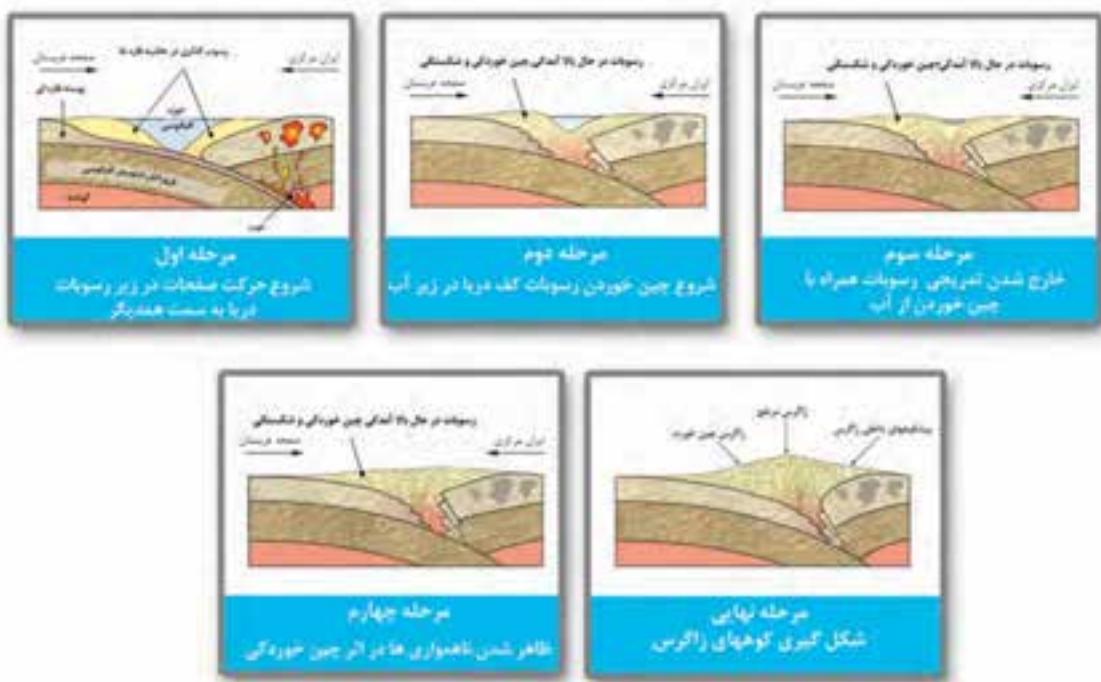
ناهمواری‌های استان مانند تمامی ناهمواری‌های زاگرس در طول دوره ترشیاری، یعنی حدود ۶۰ میلیون سال به تدریج شکل گرفته است. این ناهمواری‌ها در اثر چین خوردگی رسوبات دریایی پدید آمده‌اند. علت چین خوردگی این رسوبات نیز تزدیک شدن دو صفحه زمین ساخت ایران مرکزی و عربستان بوده است. چون این دو صفحه به ترتیب از سمت شمال شرق و جنوب غرب به رسوبات کف دریا فشار آورده‌اند، در نتیجه ناهمواری‌های زاگرس امتداد شمال غربی – جنوب شرقی پیدا کرده‌اند (شکل ۱-۴).

جغرافیای طبیعی استان

آزمایش کنید

– شما هم می‌توانید با خم کردن یک دسته ورق کاغذ نحوه چین خوردن رسوبات و شکل‌گیری ناهمواری‌های چین خورده نظری زاگرس را بازسازی کنید. در این آزمایش جهت‌گیری چین‌ها چه ارتباطی با جهت فشار دارد؟

مراحل شکل‌گیری ناهمواری‌های زاگرس را می‌توانید در شکل ۱-۴ مشاهده کنید.

شکل ۱-۴. مراحل شکل‌گیری ناهمواری‌های زاگرس

بیشتر بدانیم

– محلی که امروزه رشته کوه زاگرس در آن قرار گرفته است، در دوران دوم زمین‌شناسی یک دریا بوده است. زمین‌شناسان از روی شواهدی مانند فسیل‌های موجود در لایه‌های تشکیل دهنده این ناهمواری‌ها، بیبرده‌اند که محل رشته کوه زاگرس قبلاً دریا بوده است.

تقسیمات ناهمواری‌های زاگرس در استان

ناهمواری‌های استان کرمانشاه را می‌توان بر اساس سن و جنس و شکل ظاهری به سه بخش تقسیم کرد که به ترتیب از غرب به شرق عبارتند از :

(الف) زاگرس چین خورده : زاگرس چین خورده بخش غرب و جنوب غرب استان را در برگرفته است. در این بخش، کوه‌ها منطبق بر تاقدیس‌ها و دشت‌ها منطبق بر ناودیس‌ها است. زیرا چین‌ها در این بخش از زاگرس جوان بوده و عوامل طبیعی هنوز تغییرات زیادی در ساختمان آن پدید نیاورده‌اند. از مهم‌ترین کوه‌های این قسمت می‌توان به دالاهو، نواکوه، بازی دراز و نثار اشاره کرد. دشت‌های حسن آباد، ماهیدشت، اسلام آباد، کرند، قلعه شاهین و دشت زهاب از مهم‌ترین دشت‌های زاگرس چین خورده محسوب می‌شوند. اسلام آباد، دالاهو، گیلان غرب، سریل زهاب و قصرشیرین از جمله شهرستان‌های استان هستند که در این بخش از زاگرس قرار گرفته‌اند.

بیشتر بدانیم

- ۱- دشت‌های واقع در زاگرس چین خورده بر اثر انباشته شدن رسوبات در داخل چاله‌های ناودیسی شکل گرفته‌اند.
- ۲- ناهمواری‌های زاگرس چین خورده از رسوبات آهکی، آهک ماسه‌ای، آهک شیلی، مارن و شیل تشکیل شده‌اند.

(ب) زاگرس مرتفع : کوه‌هایی که به طور تقریبی بخش میانی استان کرمانشاه را در برگرفته‌اند و مانند دیواره‌های منقطع از پاوه تا هرسین کشیده شده‌اند، زاگرس مرتفع نام دارند. کوه‌های پراو، شاهو و بیستون و به طور کلی بلندترین کوه‌های استان در این بخش از زاگرس قرار گرفته‌اند. نام‌گذاری این بخش از زاگرس، به نام زاگرس مرتفع نیز به همین دلیل است. جنس اصلی این کوه‌ها از آهک توده‌ای است. بخش زاگرس مرتفع در اثر فشارهای متناوب به شدت شکسته شده است، به همین دلیل نام دیگر زاگرس مرتفع، زاگرس شکسته است. در این بخش از زاگرس، دشت‌ها به فراوانی زاگرس چین خورده نیست. دشت کنست، دشت نوژری و ران و دشت روانسر از مهم‌ترین دشت‌های این بخش از زاگرس می‌باشند. کرمانشاه، بیستون، هرسین، پاوه و روانسر از شهرهایی هستند که زاگرس مرتفع واقع شده‌اند.

(ج) پیش‌کوه‌های داخلی زاگرس : ناهمواری‌های بخش شمال شرق استان کرمانشاه جزء پیش‌کوه‌های داخلی زاگرس محسوب می‌شوند. ساختمان پیش‌کوه‌های داخلی زاگرس بیشتر از سنگ‌های دگرگون شده، مانند شیست و مرمریت ساخته شده است. دلیل دگرگون شدن سنگ‌ها در این بخش، فشار و حرارت زیاد ناشی از برخورد صفحه ایران مرکزی با صفحه عربستان در دوران‌های مختلف زمین‌شناسی بوده است. شهرهای کنگاور، سنقر و صحنه در این بخش قرار گرفته‌اند. کوه‌های دالاخانی، مادیان کوه، امروله و دشت‌های کنگاور، سنقر و دینور به ترتیب از مهم‌ترین کوه‌ها و دشت‌های این قسمت از زاگرس به شمار می‌روند.

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۱-۵- نمایی از کوهستان شمالی استان کرمانشاه

شکل ۱-۷- نمایی از کوهستان شاهو

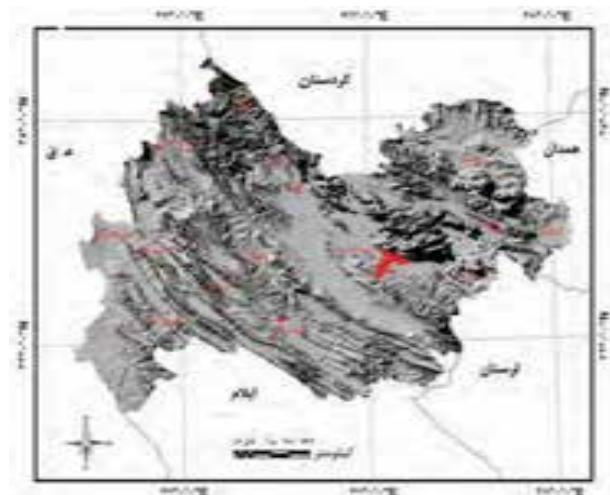
شکل ۱-۶- نمایی از دیواره کوه بیستون

شکل ۱-۹- نمایی از دشت کرد و دشت بیونیج

شکل ۱-۸- نمایی از دشت ماهیدشت

شکل ۱-۱۰- نقشه سه بعدی نامهواری های استان کرمانشاه

اثرات ناهمواری‌ها بر سیمای طبیعی و انسانی استان

الف) تأثیر ناهمواری‌ها بر آب و هوا : همان‌طور که می‌دانید همراه با افزایش ارتفاع، دما نیز کاهش می‌باید و میزان بارش و نوع بارش تغییر می‌کند. بر این اساس مناطق مرتفع استان، دمای کمتر و بارش نسبتاً بیشتری دارند. با استفاده از شکل ۱-۱ آیا می‌توانید بگویید کدام شهرها دمای کمتر و بارش بیشتری دارند؟

ب) تأثیر ناهمواری‌ها بر منابع آب : کوه‌ها با تأثیر بر افزایش بارش و کاهش دما، سبب تغییر شکل بارش به صورت برف نیز می‌شود. بر اثر ذوب ذخیره برف در ارتفاعات، رودخانه‌ها و چشمه‌های زیادی در استان کرمانشاه پدید آمده با شروع فصل بهار برف‌ها ذوب شده و رودها و چشمه‌ها پرآب می‌شوند. رودخانه‌های مِرگ و دینور و سراب روانسر و تاق بستان، از جمله منابع آبی است که از ذخایر برف کوه‌ها تغذیه می‌کنند.

دلیل بیاورید

– چرا بیشتر سراب‌های استان در پای کوه‌های زاگرس مرتفع شکل گرفته‌اند؟

پ) تأثیر ناهمواری‌ها بر خاک و پوشش گیاهی : خاک‌های حاصل خیز دشت‌های استان کرمانشاه هم چون ماهیدشت، دشت زهاب و دشت حسن آباد مرهون خاک‌ها و سنگ‌هایی است که در طی زمان، به وسیله عوامل فرسایش، از دامنه کوه‌ها شسته شده و در داخل این دشت‌ها انباسته شده‌اند. به علاوه کوه‌ها با تأثیر در عناصر اصلی آب و هوا و افزایش دوام رطوبت در خاک، نقش مهمی در رویش پوشش گیاهی به عهده دارند. به همین دلیل مراتع غنی و پوشش جنگلی متراکم استان، در ارتفاعات مشاهده می‌شود.

شکل ۱-۱۱-نمایی از دشت حاصل خیز دیزگران هرسمن تا اسلام آباد

جغرافیای طبیعی استان

ت) تأثیر ناهمواری‌های استان بر سکونتگاه‌های انسانی : ناهمواری‌ها نقش مهمی در نحوه پراکندگی سکونتگاه‌های انسانی دارد. به همین سبب شکل و چگونگی استقرار سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان در سه واحد زاگرس چنین خورده، زاگرس مرتفع و پیش کوه‌های داخلی زاگرس متفاوت است.

زاگرس مرتفع : در زاگرس مرتفع تقریباً هیچ سکونتگاه روستایی را نمی‌توان دید که در سطح دامنه‌ها شکل گرفته باشد. زیرا سنگ‌های آهکی در این واحد کوهستانی به سبب شکستگی‌های فراوان، آب را به داخل زمین نفوذ می‌دهد و درنتیجه، سطح این کوه‌ها عموماً خشک است. همچنین دامنه‌ها در اینجا پرشیب و فاقد خاک می‌باشد. در این واحد کوهستانی شرایط ایجاد سکونتگاه‌های انسانی تنها در بخش پایکوهی فراهم شده است (شکل ۱-۱۲).

بیشتر بدانیم

دامداران در ارتفاعات زاگرس مرتفع مانند شاهو و پاراو، آب مورد نیاز خود و دام‌هایشان را از ذخیره برف تأمین می‌کنند. برای این که برف دوام بیشتری داشته باشد، قبل از شروع فصل گرم سطح آن را با کاه یا علوفه می‌پوشانند تا از تأثیر مستقیم تابش خورشید در امان بماند.

زاگرس چین خورده : زاگرس چین خورده دارای دشت‌های وسیعی است که در بین رشته کوه‌ها گسترده شده‌اند. این دشت‌ها خاک حاصل خیزی دارد و در نتیجه شرایط خوبی برای کشاورزی فراهم کرده‌اند. وابستگی ساکنین این واحد کوهستانی به کشاورزی و دامداری موجب شده است تا تعداد کمی سکونتگاه شهری و روستایی در سطح دامنه دیده شود(شکل ۱-۱۲).

پیش کوه‌های داخلی زاگرس : در پیش کوه‌های داخلی زاگرس، به علت سست بودن سنگ‌ها و فرسودگی آن‌ها ، دامنه‌های ملایم و کم شیب، فراوان است. در این بخش اکثر دره‌ها آب دارند. این ویژگی امکان شکل‌گیری حیات انسانی به شکل روستاها را در سطح دامنه‌ها فراهم کرده است. به همین سبب روستاهای زیادی در سطح دامنه‌ها استقرار یافته است و نیز بخش زیادی از شهر سنقر نیز در سطح اراضی کم شیب دامنه گسترده شده است (شکل ۱-۱۲).

شکل ۱-۱۲-نمایی از استقرار سکونتگاه‌ها در کوه‌های زاگرس

بیشتر بدانیم

مهم‌ترین دشت‌ها و بلندترین قله‌های استان کرمانشاه

جدول ۱-۱- فهرستی از کوه‌های استان کرمانشاه

نام کوه	ارتفاع به متر	موقعیت جغرافیایی	نام کوه	ارتفاع به متر	موقعیت جغرافیایی
کوه نوا	۳۲۸۸	دالاهو	امروله	۳۱۵	شمال صحنه
پراو	۳۳۵۷	شمال کرمانشاه	نخودچال	۳۹۷	شمال غرب کنگاور
بیستون	۲۸۵	بیستون	بنجه علی	۲۸۸۳	سنقر
سفیدکوه	۲۸	جنوب کرمانشاه	دالاهو	۲۸۵	شهرستان دالاهو
شاھو	۳۳۷	شمال پاوه	شاهنشین	۲۵۷۶	سرپل زهاب
آتشکده (آشگاه)	۲۴۶۲	روستای شمشیر	شاهان	۲۵۴۶	اسلام آباد
بمو	۱۸۴۲	ثلاث باباجانی	قلعه قاضی	۲۳۶۷	سنجری
دالاخانی	۳۲	جنوب شرق سنقر	دانه خشک	۱۳۴	سرپل زهاب
چرمیان کوه	۱۳	جنوب گیلان غرب	بازی دراز	۱۱۵۲	جنوب سرپل زهاب
هُجر	۲۵۵۳	شرق صحنه	بویر	۳۲۳	شمال سنقر

جدول ۱-۲- فهرستی از دشت‌های استان کرمانشاه

نام دشت	ارتفاع به متر	شهرستان
ماهیدشت	۱۴	کرمانشاه
کمانشاه	۱۳۵	کرمانشاه
بیستون (چمچمال)	۱۴	هرسین
اسلام آباد	۱۳	اسلام آباد
کنگاور	۱۵	کنگاور
سنقر و کلیایی	۱۷۵	سنقر
حسن آباد	۱۴۵	اسلام آباد
دینور	۱۳۵	صحنه
کرند	۱۵	دالاهو
سومار	۳	قصر شیرین
زهاب	۵۵	سرپل زهاب

جغرافیای طبیعی استان

جدول ۳-۱- میانگین ارتفاع مرکز شهرستان‌های استان کرمانشاه

نام شهر	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ارتفاع از سطح دریا
اسلام آباد غرب	۴۶°۲۲	۳۴° ۷	۱۲۱۹
پاوه	۴۶°۲۲	۲۵° ۳	۱۷
ثلاث باباجانی	۴۶°۴۴	۳۴°۲۲	۱۳۴۴
جوانرود	۴۶°۲۸	۳۴°۴۸	۱۵
سریل زهاب	۴۵°۵۱	۳۴°۲۸	۵۵
سنقر	۴۷°۳۶	۳۴°۴۷	۱۷
صحنه	۴۷°۳۹	۳۴°۲۹	۱۲۵۲
قصرشیرین	۴۵°۳۵	۳۴°۳۱	۳
کرمانشاه	۴۷° ۵	۳۴°۱۹	۱۳۲۲
کنگاور	۴۷°۵۷	۳۴°۳	۱۵
گیلان غرب	۴۵°۵۸	۳۴° ۹	۸۱
هرسین	۴۷°۳۵	۳۴°۱۶	۱۵۷

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-
-
-
-
-
-

فعالیت پایانی

با توجه به آموخته‌های خود از این درس و با مراجعه به نقشه ناهمواری‌ها، آیا می‌توانید بگویید شهر یا روستای محل سکونت شما در کدام بخش از زاگرس واقع شده است؟ این موقعیت جغرافیایی، چه امتیازات و تنگنایی برای سکونتگاه شما پدید آورده است. در ارتباط با این موضوع در کلاس بحث کنید.

درس ۳ آب و هوای استان

شکل ۱۴- نمایی از پوشش گیاهی در قصرشیرین

شکل ۱۳- نمایی از کوه‌های پاره

بحث کنید

هوای آب و هوای چه تفاوتی با هم دارد؟

با توجه به نتیجهٔ به دست آمده از پرسش بالا، هوای محل زندگی شما امروز چگونه است؟ دربارهٔ نوع آب و هوای محل زندگی خود چه می‌دانید؟

استان کرمانشاه به سبب موقعیت جغرافیایی و قرارگرفتن در میان رشته کوه‌های زاگرس، از آب و هوای متنوعی برخوردار است؛ تا جایی که آن را استان چهار فصل می‌نامند. بطور مثال زمانی که مردم شهرهای سومار، قصرشیرین و سربلزهاب در گرمای طاقت‌فرسای تابستان به سر می‌برند، ساکنین مناطق سنقر و کنگاور در همین زمان از هوای مطبوعی بهره‌مند می‌باشند یا این که در فصل زمستان، هنگامی که منطقه اورامانات پوشیده از برف است، ساکنین قصرشیرین از هوای ملایم و معتدل زمستانی برخوردارند. به طور کلی استان کرمانشاه را بر اساس دما، بارش و ناهمواری می‌توان به سه منطقه آب و هوایی تقسیم کرد.

مناطق آب و هوایی در استان

الف) منطقه سردسیر : این نوع آب و هوای مناطق مرتفع استان مشاهده می‌شود. اگر نقشه ناهمواری استان را به خاطر

جغرافیای طبیعی استان

آورید، متوجه خواهد شد که بخش‌هایی از شهرستان‌های کنگاور، سنقر، پاوه، جوانزود و همچنین بخش‌هایی از ثلات باباجانی از این نوع آب و هوا برخوردارند.

تابستان‌های ملایم تا گرم و زمستان‌های سرد تا خیلی سرد، از مهم‌ترین ویژگی‌های این نوع آب و هوا می‌باشد. میانگین دمای تابستان و زمستان این منطقه به ترتیب $26/6$ و $3/4$ درجه سانتی گراد است. و میانگین بارش 538 میلی متر که بیشتر آن به صورت برف است.

ب) منطقه گرمسیر : اراضی پست واقع در غرب استان، شامل قصرشیرین، سومار، سریل زهاب و گیلان غرب از مناطق گرمسیری استان به شمار می‌رود. ارتفاع کم و استقرار در مجاورت بیابان‌های خشک عراق از عوامل مؤثر در گرم بودن این منطقه است. از ویژگی‌های این آب و هوا، تابستان‌های بسیار گرم و زمستان‌های ملایم می‌باشد. میانگین دمای تابستان و زمستان این منطقه آب و هوایی به ترتیب $32/5$ و 11 درجه سانتی گراد است. این منطقه به طور میانگین 385 میلی متر بارش دارد. و برف به ندرت در این منطقه آب و هوایی مشاهده می‌شود.

پ) منطقه معتدل : مناطقی که در حد فاصل دو منطقه گرمسیری غرب و سردسیری شرق و شمال استان قرار دارند، دارای زمستان‌های ملایم تا سرد و تابستان‌های گرم هستند. میانگین دمای تابستان و زمستان این منطقه به ترتیب $26/1$ و $4/1$ درجه سانتی گراد و میانگین بارش 441 میلی متر است. بخش اعظم شهرستان‌های کرمانشاه، اسلام‌آباد، روانسر، صحنه، هرسین و بخشی از دالاهو در این منطقه آب و هوایی قرار گرفته اند.

عوامل مؤثر بر آب و هوای استان کرمانشاه

با توجه به آموخته‌های خود کدام عوامل در تنوع آب و هوای استان کرمانشاه تأثیرگذار است؟

معمولًاً بر آب و هوای هر منطقه دو دسته عوامل محلی و بیرونی تأثیر می‌گذارد. بر این اساس باید گفت ارتفاع، جهت‌گیری ناهمواری‌ها، عرض جغرافیایی و فاصله از دریا از جمله عوامل محلی و ورود توده‌های هوا از جهات مختلف از عوامل بیرونی (جهانی) مؤثر بر آب و هوای استان کرمانشاه محسوب می‌شود.

فعالیت گروهی

به صورت گروهی تحقیق کنید که از بین عوامل محلی و بیرونی کدامیک تأثیر بیشتری بر آب و هوای استان کرمانشاه دارد. نتیجه را در کلاس ارائه کنید.

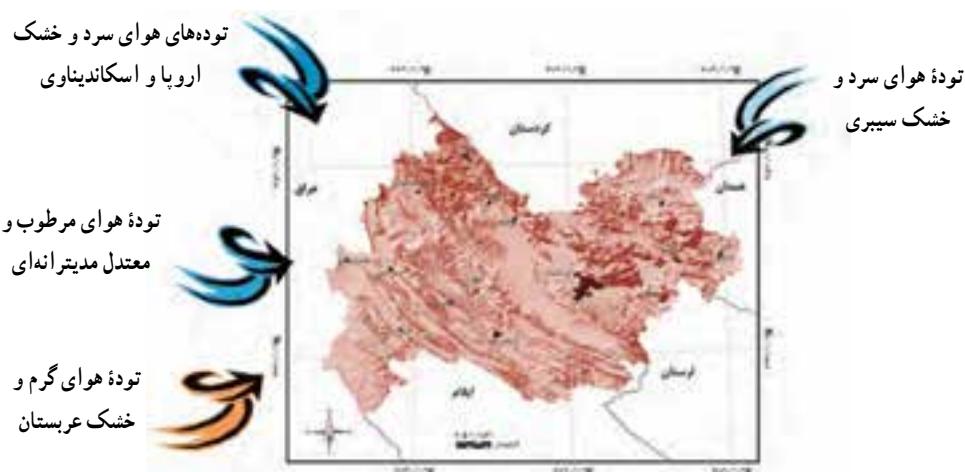
۱- اختلاف در زاویه تابش آفتاب (عرض جغرافیایی) : عرض جغرافیایی هر منطقه تعیین کننده میزان زاویه تابش و مدت تابش خورشید در آن منطقه است. استان کرمانشاه به طور تقریبی بین عرض جغرافیایی 33 تا 35 درجه گسترده شده است.

هر چند اختلاف عرض جغرافیایی جنوبی ترین و شمالی ترین نقطه استان زیاد نیست، اما همین اختلاف کم بیانگر این واقعیت است که عرض‌های جنوبی تر استان، تابش عمودی‌تری را نسبت به عرض شمالی دریافت می‌کنند.

۲—ارتفاع و جهت ناهمواری‌ها : ارتفاعات زاگرس در سراسر استان به صورت رشته‌های موازی و با امتداد شمال غرب به جنوب شرق کشیده شده است. این ارتفاعات با کاهش دما، افزایش بارش و کاهش ضخامت جو تأثیر به سزایی در آب و هوای استان دارد. همچنین رشته کوه زاگرس، مانند سدی مقابل توده‌های هوای غربی را گرفته و سبب بارش بیشتر در سطح استان کرمانشاه می‌شود. و جهت جغرافیایی دامنه‌ها در مقابل توده‌های هوای گونه‌ای است که دامنه‌های غربی بارش بیشتری را دریافت می‌کند.

۳—ورود توده‌های هوای استان : توده‌های هوای مختلف تأثیرات متفاوتی در طی سال در استان دارند. با ورود آن‌ها دما و بارش تغییر می‌کند. **شکل ۱۵-۱** مهمترین توده‌های هوای جهت ورود آن‌ها به استان نشان داده است.

شکل ۱۵-۱— نقشه ورود توده‌های هوای استان کرمانشاه

تکمیل کنید

به کمک نقشه شکل ۱۵-۱ جدول زیر را تکمیل کنید.

جدول ۴— توده‌های هوای تأثیرگذار در آب و هوای استان کرمانشاه

نام توده هوای	منشأ	جهت ورود	تأثیرات بر استان	زمان ورود
توده هوای مدیترانه‌ای	دریای مدیترانه - اقیانوس اطلس		بارش	فصل سرد
توده هوای گرم و خشک عربستان	جنوب غرب		افزایش درجه حرارت، افزایش گرد و غبار	
توده هوای سرد سیبری				فصل سرد
توده‌های هوای سرد عرض‌های شمالی	قطب شمال			فصل سرد سال

جغرافیای طبیعی استان

بحث کنید

– مناطق پرباران استان منطبق بر کوههای بلند استان است. اما میزان بارش در برخی از بخش‌های غربی مانند سریل زهاب که ارتفاع کمی دارد، در مقایسه با مناطق مرتفع استان تفاوت کمی دارد. علت را چه می‌دانید؟ تبادل نظر کنید.

تأثیر آب و هوا بر سیمای طبیعی و انسانی استان

تفاوت در ویژگی‌های دو عنصر اصلی آب و هوا یعنی دما و بارش، موجب شکل‌گیری نواحی و چشم‌اندازهای جغرافیایی متفاوت در سطح استان شده است. به طوری که در این استان از مناطق گرمسیری تا سردسیری و سکونتگاه‌های انسانی و نوع فعالیت‌های اقتصادی آن‌ها و همین طور پراکنش گیاهان و زندگی جانوران در سطح استان مؤثر بوده است. به طور کلی نحوه تأثیر آب و هوا به شرح زیر می‌باشد :

الف) تأثیر آب و هوا بر پوشش گیاهی و زندگی جانوری : در نواحی غربی استان به علت حاکمیت گرما و بارش نسبتاً کمتر، تراکم پوشش گیاهی کم است. از مهمترین گونه‌های گیاهی این منطقه می‌توان به نخل و اکالیپتوس اشاره کرد. در حالی که در نواحی معتدل و پرباران‌تر استان مانند پاوه، جنگل‌های متراکم و متنوع جایگزین شده است. بدین ترتیب می‌توان گفت اختلاف ارتفاع و در نتیجه تنوع آب و هوا، زیست‌بوم‌های متفاوت گرمسیری و سردسیری را در استان به وجود آورده است. به طور مثال گونه‌های جانوری در مناطق سردسیر و ارتفاعات، با گونه‌های مناطق گرمسیری متفاوت است.

بحث کنید

– برخی از گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری مناطق گرمسیری و سردسیری استان را نام برد و در مورد شرایط زندگی آن‌ها در کلاس بحث کنید.

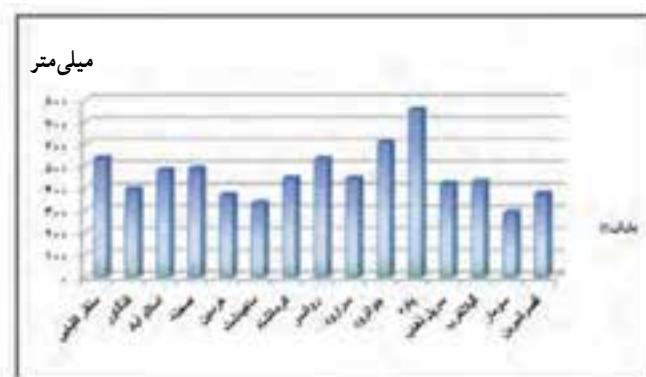
ب) تأثیر آب و هوا بر منابع آب : بارش‌های نسبتاً خوب در زمستان سبب افزایش منابع آبی استان شده است. فراوانی آب‌های زیرزمینی در استان و پرآبی رودخانه‌هایی مانند سیروان، الوند و قره‌سو، مرهون بارش در فصول سرد سال است.

ج) تأثیر آب و هوا بر فعالیت‌های انسانی و سکونتگاه‌ها : کشاورزی، باغداری، مزارع پرورش ماهی و بسیاری دیگر از فعالیت‌های انسانی به طور مستقیم و غیرمستقیم، به میزان بارش و شرایط آب و هوای استان وابسته است. در استان کرمانشاه آب ناشی از باران و ذوب برف باعث شکل‌گیری هسته اولیه بسیاری از سکونتگاه‌های روستایی و شهری است. آیا می‌توانید تعدادی از شهرها و روستاهای استان را که در کنار منابع آبی به وجود آمده‌اند نام ببرید؟

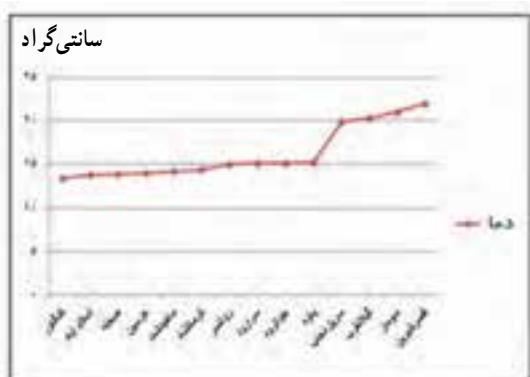

مقایسه کنید

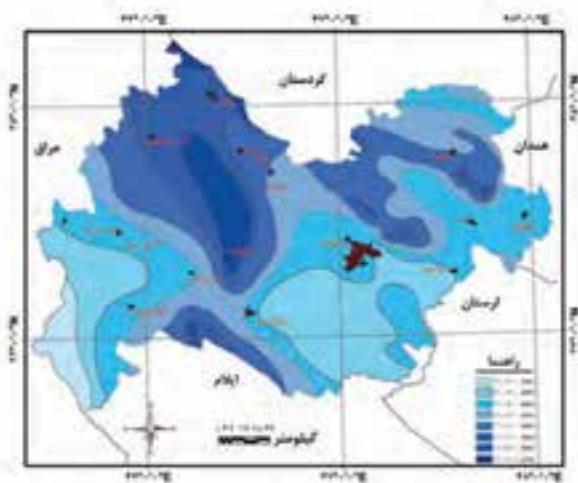
- ۱- به کمک شکل‌های ۱-۱۸ و ۱-۱۹، میزان «بارش» و «درجه حرارت» محل زندگی خود را استخراج کنید و دلایل رخداد این درجه حرارت و میزان بارش را با توجه به مطالبی که آموخته‌اید توضیح دهید.
 - ۲- با کمک جدول ۱-۳ یک شهر را با ارتفاع زیاد و یک شهر با ارتفاع کم انتخاب کنید و دما و بارش آن‌ها را از نمودارهای شکل‌های ۱-۱۶ و ۱-۱۷ استخراج کنید؛ چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟
 - ۳- با توجه به نمودار شکل‌های ۱-۱۶ و ۱-۱۷ کدام یک از استگاه‌ها بالاترین و پایین‌ترین میزان دما و بارش را در سطح استان دارد؟ علت را چه می‌دانید؟

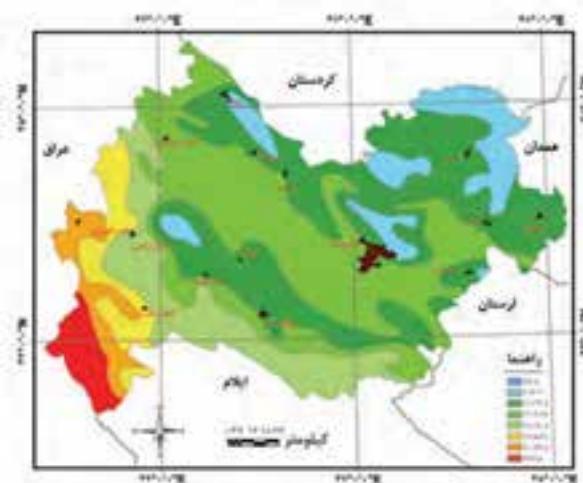
شکل ۱۷-۱- میانگین سالانه بارش در ایستگاه‌های هواشناسی استان کرمانشاه

شکل ۱-۱۶- میانگین سالانه دما در ایستگاه‌های هواشناسی استان کرمانشاه

شکل ۱۹- نقشه هم بارش استان کرمانشاه

شکل ۱۸- نقشه هم دما استان کرمانشاه

جغرافیای طبیعی استان

بادهای محلی

بادهای محلی در اثر تغییرات شباهنروزی دما و فشار هوا پدید می‌آید. با توجه به وضعیت ناهمواری‌های استان و قرارگیری ارتفاعات بلند در مجاورت دشت‌های پست، طبیعی است که تغییرات فشار در طی شباهنروز مشاهده شود. از این رو در طول سال شاهد وزش بادهای محلی در سطح استان هستیم. بیشترین بادهای محلی در فصول زمستان و بهار اتفاق می‌افتد. مهمترین بادهای محلی استان کرمانشاه عبارتند از :

باد شمال : این باد در فصل تابستان از جهت شمال به طرف جنوب استان می‌وزد. این باد معمولاً نقش مهمی در تعديل گرمای فصل تابستان دارد. از نظر کشاورزان، این باد در کشاورزی اثرات مثبت بر جای می‌گذارد.

باد سیاه (سیله وا) : معمولاً در فصل پاییز می‌ورزد و چون باعث سرمای ناگهانی و در نتیجه خسارت به کشاورزی می‌شود، آن را باد سیاه می‌نامند.

باد سوم (باد سام) : این باد در فصل تابستان می‌وزد چون از طرف نواحی گرمسیر و در غرب استان به طرف شرق می‌وزد، باعث بالا رفتن دمای سایر مناطق استان می‌شود.

باد زلان (چیه وا) : باد زلان در فصول زمستان و بهار می‌وزد. این باد، از نوع بادهای خشک است و در نتیجه رطوبت را به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌دهد. باد زلان اثرات نامطلوبی روی کشاورزی منطقه می‌گذارد و یکی از عوامل محدودکننده و خسارتزا در این بخش است.

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-
-
-
-

فعالیت پایانی

- ۱- با کمک اخبار هواشناسی استان، به مدت چند هفته، میزان تغییرات درجه حرارت شهرستان محل زندگی خود را یادداشت کنید؟
- ۲- دلیل این تغییرات را ورود کدام توده‌های هوا می‌دانید؟
- ۳- تأثیر این تغییرات را بر سطح استان خود چگونه می‌بینید؟

درس ۴ منابع طبیعی استان

شکل ۱-۲۱—رودخانه ریجاب در تنگ شالان

شکل ۱-۲۰—سراب روانسر

منابع طبیعی شامل کدام یک از موهب طبیعی می‌شود؟ برخی از آنها را نام بیرید.

منابع آب

آب مهمترین عنصر حیات و هسته اصلی شکل‌گیری سکونتگاه‌های انسانی است. استان کرمانشاه با توجه به موقعیت جغرافیایی و وضعیت ناهمواری‌های خود از بارش‌های نسبتاً خوبی برخوردار است. این امر سبب شده است که استان ما با وجود این که تنها ۱/۵ درصد مساحت کشور را دارد اما سه درصد از کل بارش کشور را دریافت می‌کند.

مقایسه کنید

— داده‌های جدول زیر را تکمیل کنید و در ادامه وضعیت بارندگی استان را با میانگین بارش در ایران و جهان مقایسه کنید و در مورد دلایل آن بحث کنید.

میانگین بارش استان کرمانشاه	میانگین بارش ایران	میانگین بارش جهان
۴۸۷ میلی‌متر

جغرافیای طبیعی استان

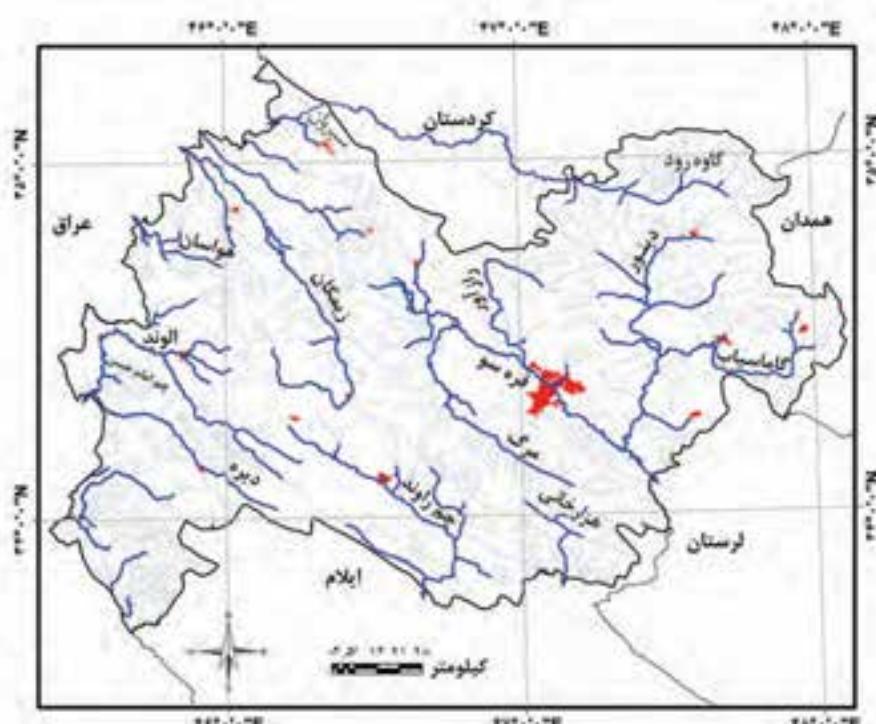
تقسیمات منابع آب

الف) آب‌های سطحی : رودخانه‌ها مهمترین منابع آب سطحی در استان کرمانشاه محسوب می‌شوند. آب همه آن‌ها تقریباً از ذخیره برف ارتفاعات بلند استان تأمین می‌شود. اکنون می‌توانید بگویید چرا نام یکی از بلندترین قله‌های استان در زبان کردی پَراو می‌باشد. از مهمترین رودخانه‌های استان کرمانشاه می‌توان به سیروان، گاماسیاب، الوند اشاره کرد(جدول ۱-۵).

ب) آب‌های زیرزمینی : استان کرمانشاه را سرزمین آب و سنگ می‌نامند. دلیلش را چه می‌دانید؟ علاوه بر وضعیت ناهمواری و بارش‌های نسبتاً فراوان، عامل دیگری چون جنس زمین سبب شده است که سفره آب‌های زیرزمینی پر آب باشد؛ به گونه‌ای که به علت داشتن بیشترین تعداد چشمه‌ها، به سرزمین آب و سنگ مشهور شده است. چشمه‌های فراوان با آبدی مناسب، سبب شده است تا تعدادی از رودخانه‌های استان، از سراب‌ها سرچشمه بگیرد.

در سطح استان کرمانشاه کدام رودخانه‌ها از سراب‌ها سرچشمه می‌گیرد؟

آیا میزان آبدی رودخانه‌هایی که از سراب‌ها سرچشمه می‌گیرد در طی سال تغییر می‌کند؟ دلیل آن چیست؟

شکل ۱-۲۲ - نقشه برآکندهای دانی و فصلی استان کرمانشاه

بیشتر بدانیم

«کارست» به اشکالی گفته می‌شود که در اثر انحلال در سنگ‌های قابل حل مانند سنگ آهک، سنگ نمک و سنگ گچ پدید می‌آید. انحلال سنگ آهک در زاگرس باعث به وجود آمدن اشکال متنوع کارستی در استان کرمانشاه شده است که دو نمونه از آن را در شکل‌های زیر می‌بینید.

غارها (پراو، قوری قلعه و...) چشم‌های بزرگ یا وکلوزین (سراب نیلوفر، تاق‌بستان و...). دره‌های عمیق یا کانیون (دره سیروان و دره‌های در ریجاب) و چاله‌های بزرگ از اشکال کارستی استان محسوب می‌شوند. سرزمین‌های کارستی در استان کرمانشاه یکی از منابع مهم تأمین آب استان به شمار می‌آید.

شکل ۱-۲۳-غار پراو

شکل ۱-۲۴-دره اژدها

جغرافیای طبیعی استان

جدول ۵-۱- رودخانه‌های مهم استان کرمانشاه

نام رودخانه	سرچشمه یا شاخه‌های آن	ادامه مسیر
رود قره سو	سرآب روانسر (روانسر)	قره سو + راز آور + مرگ گاماسیاب ←
رود گاماسیاب	سرآب سنگ سوراخ (نهاوند)، آب ملایر، رودسرآبی تویسرکان، دینور، شاخه هرسین	سیمره ← کرخه ← خلیج فارس
دینورآب	آب زحمانی، سنقرچای، آب برقان، نوزی وران	گاماسیاب ←
مرگ	سراب فیروزآباد (جنوب غرب ماهیدشت) کوه سفید در کرمانشاه	قره سو ←
رازآور	کوههای کندوله و کامیاران	قره سو ←
جامیشان	کوههای سنقر	رودخانه دینور ←
سیروان	گاوه رود، رزاب و مریوان در کردستان	ژاوه‌رود + قشلاق رود + لیله + لوشه + زیمکان + دشت حر + پاوه رود عراق ←
الوند (حلوان)	چشمehای سیاوانه و چشمeh اسکندر در دالاهو	ریجاب + پاطاق + گیلان غرب ← الوند ← عراق
راوند	کرنده، سراب شرف‌آباد	سیمره ←
گاوه رود	غرب همدان	سیروان ←
سیمره	هلیلان (جزمان رود)، راوند، کرنده	کرخه ←

بررسی کنید

- ۱- نام رودخانه‌ها و چشمehای شهرستان محل سکونت خود را بنویسید.
- ۲- به کمک جدول ۱-۶ منابع تأمین کننده آب شهر یا روستای خود را مشخص کنید.
- ۳- به نقشه رودخانه‌ها توجه کرده و آن را با نقشه کوههای نامهواری‌های استان تطبیق دهید آیا رابطه‌ای بین آن‌ها مشاهده می‌کنید؟ توضیح دهید.

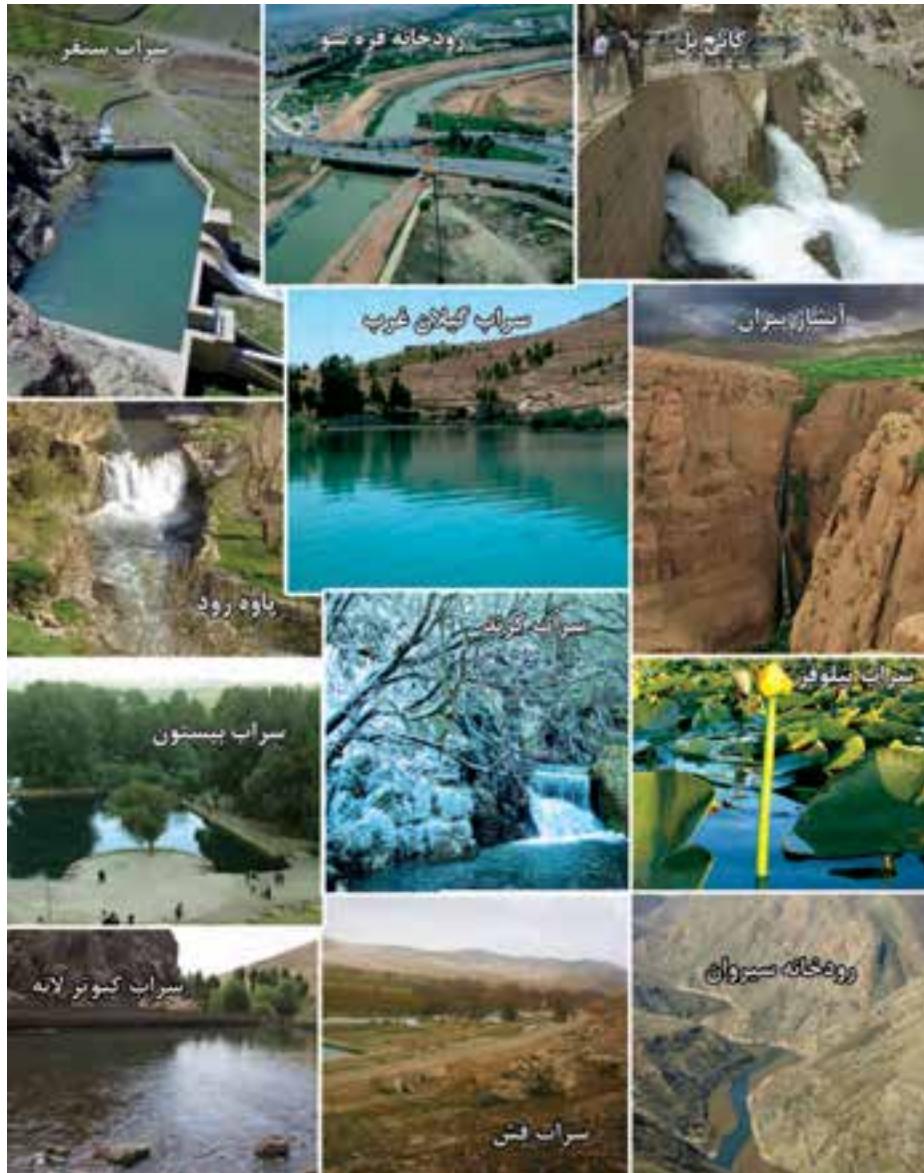
بیشتر بدانیم

جدول ۶-۱- منابع آب آشامیدنی شهرهای استان کرمانشاه

منبع آب آشامیدنی	شهر
۱۲ حلقه چاه که قطب اصلی آن مناطق ده پهن، میانبرند و زمزم است همچنین منابع دیگر عبارتند از سراب قنبر، قنات روزان، آب چشمه تاق بستان	کرمانشاه
سراب ارکوازی و دوازده حلقه چاه عمیق در مناطق شهرستانی و ولیعصر	اسلام آباد
سراب گرم سریل زهاب	قصر شیرین و سریل زهاب
سراب مورت گیلان غرب	گیلان غرب
سراب هولی پاوه، سراب پایین دست هولی و ۳ چاه در سرکران	پاوه
سرچشمۀ نودشه	نودشه
چشمۀ گرماب و سهور	باينگان
چشمۀ غار کلوات، قنات هلانیه و دوچاه از روانسر	جوانزود
چشمۀ میرهومر	تازه آباد
۲ چاه بلزین، سراب روانسر	روانسر
سراب هرسین	هرسین
سراب گرنله و مجموعه چاههای سلیمان چاه و سنقر چاه به تعداد ۱۷ چاه	سنقر
سراب دریند صحنه (چهار چشمۀ) و چاههای شهرک امام به تعداد ۵ مورد	صحنه
۹ چاه در کارخانه - سلیمان آباد - علیآباد - نظرآباد	کنگاور
سراب کرند و چشمۀ جاماس خان	کرند
چم کنگیر سومار	سومار و نفت شهر، خسروی
چشمۀ توت شامي	گهواره
چاههای عمیق	کوزران، هلشی، بیستون، ماهیدشت، حمیل، سرمست
چشمۀ نوسود	نوسود

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۱-۲۵- نمایی از سراب‌ها و رودخانه‌های استان کرمانشاه

منابع خاک

استان کرمانشاه از جمله استان‌های کشور است که از نظر منابع خاک وضعیت نسبتاً مطلوبی دارد. بر اساس ویژگی‌های ظاهری، خاک‌های استان به طور کلی به صورت زیر طبقه‌بندی شده است :

- ۱- خاک‌های جوان واریزه‌ای : این نوع خاک در اراضی دامنه‌ای کوه‌هایی که دارای شیب نسبتاً تند است، دیده می‌شود. عمق این نوع خاک کم و مواد تشکیل دهنده آن، مواد واریزه‌ای است.

۲- خاک‌های آبرفتی : این نوع خاک‌ها حاصل آبرفت گذاری رودخانه‌ها و سیلاب‌ها است که در سطوح هموار و یا اراضی کم شیب، به جای گذاشته شده‌اند. خاک آبرفتی، معمولاً مقداری آهک دارد و رنگ آن‌ها قهوه‌ای روشن است. از این خاک‌ها در سطح استان بیشتر برای کشت دیم استفاده می‌شود.

۳- خاک‌های قهوه‌ای : در دشت‌های هموار و وسیع استان مانند دشت‌های اسلام آباد، سریل زهاب و کرمانشاه خاک‌هایی دیده می‌شود که کم و بیش هوموس دارند. قسمت فوقانی آن‌ها آهک کمی دارد و برای زراعت مناسب است. این خاک‌ها را خاک قهوه‌ای می‌نامند.

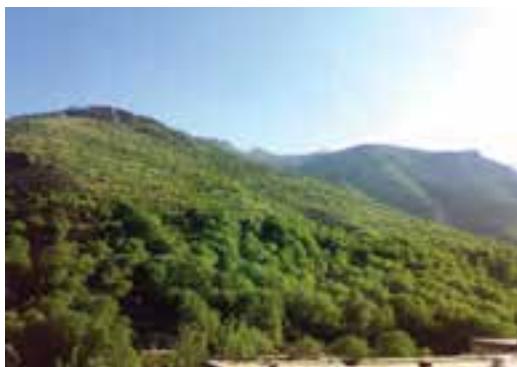
۴- خاک‌های شور : در مناطق گرمسیری مانند سومار، قصرشیرین و گیلان غرب، به علت تبخیر زیاد، بارندگی کم و وجود سازند گچی و مارنی^۱، خاک‌های شور مشاهده می‌شود. این خاک‌ها استعداد چندانی برای زراعت ندارند.

بیشتر بدانیم

واریزه : به مواد تخریبی گفته می‌شود که بر اثر فرسایش از شیب‌های تند به سمت پایین یعنی دامنه‌ها حرکت می‌کند.

پوشش گیاهی

شکل ۱-۲۷- جنگل‌های متراکم شاهو

شکل ۱-۲۶- مراعع پاوه

مقایسه کنید

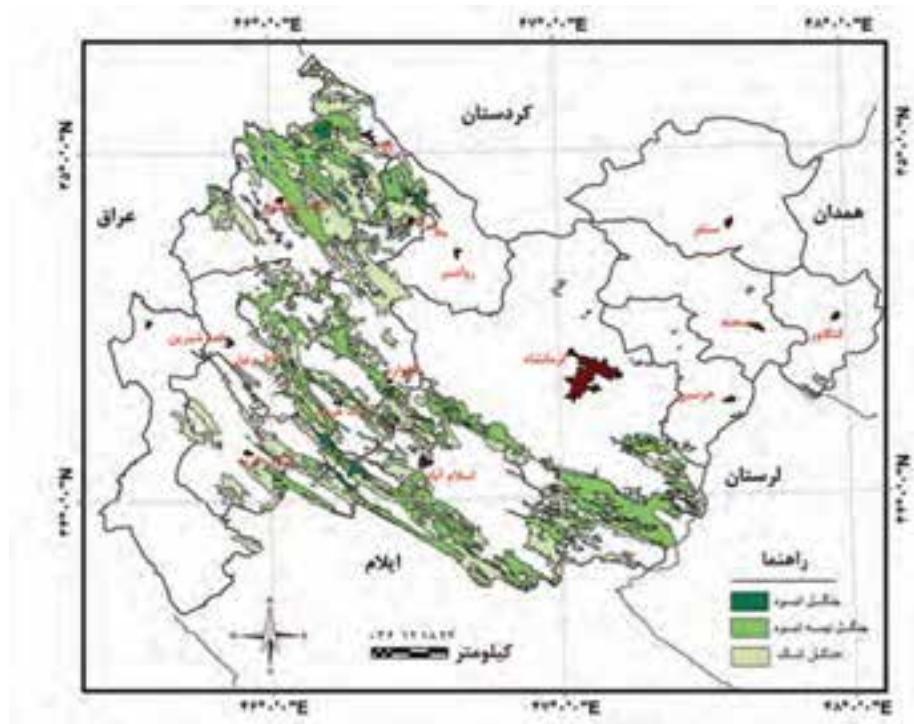
- در شکل‌های بالا دو گونه پوشش گیاهی را مشاهده می‌کنید، علت این تفاوت را چه می‌دانید؟

۱- مارن : گونه‌ای سنگ رسی است که میزان کربنات کلسیم آن بین ۲۵ تا ۵۰ درصد است.

جغرافیای طبیعی استان

استان کرمانشاه به دلیل تنوع در اشکال ناهمواری، شرایط آب و هوایی و منابع طبیعی غنی از قبیل آب و خاک، دارای بوشش گیاهی متنوع است.

الف) جنگل (طلای سبز) : بیشتر جنگلهای استان را جنگلهای بلوط بومی(ایرانی) تشکیل داده، به طوری که بیش از ۷۰ درصد از مساحت جنگلهای را درخت بلوط پوشش داده است. ۳۰ درصد باقی مانده به ترتیب شامل پسته و حشی (بنه)، کیکم، زبان گنجشک (ون)، بادام کوهی (آرزن، وايم، شنگس)، زالزالک و سایر گونه‌ها می‌باشد. پراکندگی جنگلهای فعلی استان به صورت نواری از شمال غرب (پاوه) تا جنوب شرق (زردلان - هلیلان) شامل گهواره، جوانرود، کرند، سرپل ذهاب، گیلانغرب، اسلام آباد، قلاچه، زردلان، عثمانوند و بخشی از درود فرامان دیده می‌شوند.

شکل ۱-۲۸- نقشه پراکندگی جنگل در سطح استان کرمانشاه

بیشتر بدانیم

جنگل : جنگل به منطقه‌ای طبیعی و پوشیده از درختان، درختچه‌ها و گونه‌های علفی گفته می‌شود که به همراه جانوران وحشی، نوعی بیوم را به وجود می‌آورد.

به طور میانگین هر هکتار جنگل در طی یکسال می‌تواند :

- ۶۸ تن گرد و غبار را در خود رسوب دهد.

- ۲/۵ تن اکسیژن تولید کند.

- ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ متر مکعب آب را در سفره‌های زیرزمینی نفوذ دهد.

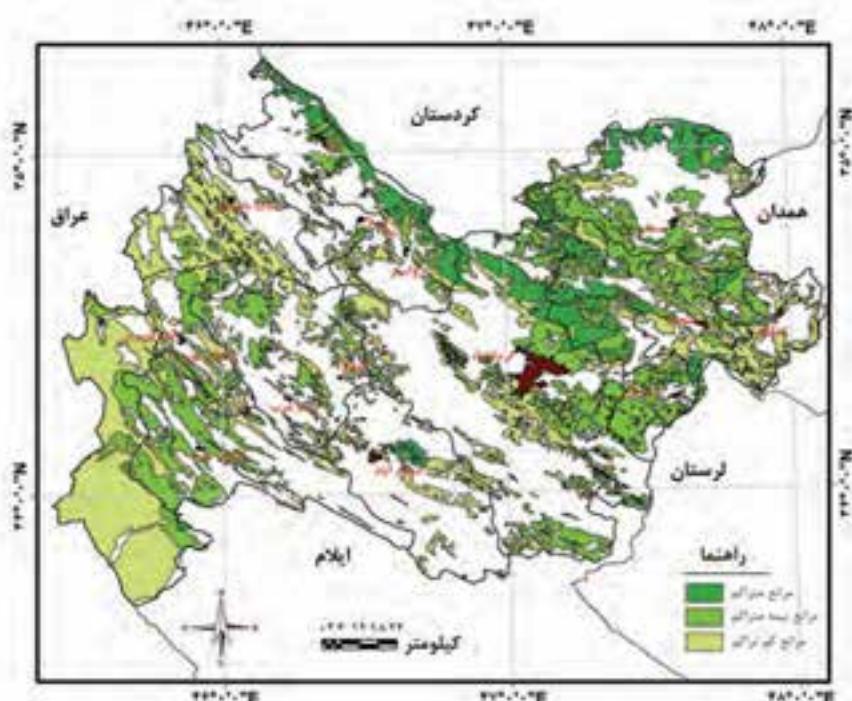
ب) مراتع : با توجه به ویژگی‌های جغرافیای طبیعی استان، مراتع استان نیز از نظر وسعت و تراکم، یکنواخت نیست و در این میان علاوه بر عوامل طبیعی، فعالیت‌های انسانی نیز بر پراکنش، تراکم، کیفیت و تخریب آن بسیار مؤثر است.

جستجو کنید

- با توجه به شکل ۱-۲۹، مشخص کنید که مراتع شهرستان محل زندگی شما طبق جدول ۱-۸ در کدام طبقه قرار می‌گیرد. علت را چه می‌دانید؟

جدول ۱-۷- طبقات مراتع در سطح استان کرمانشاه

درصد	مساحت بر حسب هکتار	نام طبقه پوشش گیاهی
۱۴	۱۶۶۴۹۴/۲۶	مراتع متراکم
۴	۴۷۷۱۵۸/۴۸	مراتع نیمه متراکم
۴۶	۵۴۸۹۴۲/۸۹	مراتع کم تراکم
۱	۱۱۹۲۵۹۵/۶۳	جمع

شکل ۱-۲۹- نقشه پراکندگی مراتع استان کرمانشاه

جغرافیای طبیعی استان

ارزش زیست محیطی و اقتصادی پوشش گیاهی

مهترین ارزش زیست محیطی جنگل‌ها و مراعع در استان عبارتند از : مهار آب‌های سطحی، تعدیل آب و هوا، حفاظت خاک، تغذیه آب‌های زیرزمینی، تولید علوفه برای دام‌ها، کاهش سیل، اشتغال زایی، گذران اوقات فراغت، حفظ گونه‌های جانوری و گیاهی و تولید فرآورده‌های دارویی می‌باشد به طوری که در زمینه تولید فرآورده‌های دارویی، سالانه از درختان بنه یا پسته وحشی در استان، حدود ۱۰۰ تن سقز استحصال می‌شود که دارای اهمیت اقتصادی بوده و موجب اشتغال زایی در منطقه شده است. سه هزار رأس دام نیز ۵ ماه از سال با علوفه مرتتعی تغذیه می‌کنند.

بیشتر بدانیم

– گونه‌های مختلفی از گیاهان دارویی در مراعع زاگرس می‌روید که مورد توجه مردم هستند. چند گونه مهم گیاهان دارویی که از مراعع استان جمع‌آوری می‌شود در جدول ۸-۱ آورده شده است.

جدول ۸-۱- گونه‌های گیاهان دارویی در کوهستان‌های استان کرمانشاه

نام	محل رویش	مصارف
بنه	در اکثر کوهپایه‌های استان یافت می‌شود	ضد عفونی کننده، ضد نفخ و گاز معده و روده، ضد سرفه، ضد ریزش مو، تقویت کننده اعصاب و در صنایع مختلف جهت تهیه مواد بهداشتی، آرایشی، دفع سوم آفات نباتی، رنگ‌سازی و آدامس‌سازی، پلاستیک‌سازی، صنعت چاپ، تهیه لاک، واکسن و ...
بلوط	مناطق کوهستانی استان	درمان واریس، ضد اسهال، سل، رفع خونریزی، ضد عفونی، رفع اخلاط خونی، ضد ترشحات غیر طبیعی مخاطها، ضد نرمی استخوان و التیام زخم‌ها و ...
زالزالک	مناطق کوهپایه‌ای استان	مقوی قلب، بازکننده عروق کرونر و دارای خاصیت پایین‌آورندگی فشار خون
گون	کرمانشاه، اسلام‌آباد و دالاهو مناطق کوهستانی استان	در صنایع مختلفی چون داروسازی، پزشکی، پارچه‌بافی، چاپ کاغذ، رنگ‌سازی، تهیه رنگ مو و مواد شوینده

شکل ۱-۳۰- نمایی از برخی از گونه‌های گیاهی استان کرمانشاه

زندگی جانوری

شکل ۱-۳۲- کبک

شکل ۱-۳۱- بزکوهی (کل)

بحث کنید

- در تصاویر بالا دو گونه از زندگی جانوری موجود در سطح استان را مشاهده می‌کنید. علت این تنوع را چه می‌دانید؟

جغرافیای طبیعی استان

تنوع در اشکال ناهمواری (کوهستان و دشت)، آب و هوا، پوشش گیاهی و فراوانی منابع آب و خاک سبب شده است تا گونه‌های مختلفی از حیات وحش در استان شرایط زیست را داشته باشند. از این نظر تنوع چشمگیر در زندگی جانوری استان، اعم از پرندگان، پستانداران، خزندگان و آبزیان دیده می‌شود.

بیشتر بدانیم

مهمنترین گونه‌های جانوری در استان کرمانشاه

پستانداران : آهو ، کل، روباه، گرگ، شغال، کفتار، خرگوش، موش، خار پشت، سگ آبی(شنگ)، سنجاب، شوکا، انواع خفاش (گونه‌های درحال انقراض خرس قهوه‌ای، پلنگ، گربه وحشی، سیاه گوش).

پرندگان : کبک، حواصیل زرد، لک لک سفید، بلدرچین، عقاب دم سفید، شاهین، تیهو، بوتیمار ، قرقاول، کبوتر، دارکوب، قمری، چکاوک، سار، زاغ و....

خزندگان : بزمجه، سمندر، لاک پشت، مارهای سمی (افعی) و نیمه سمی(سیه مار) و غیر سمی (مار زنگی ، مار آبی) و...

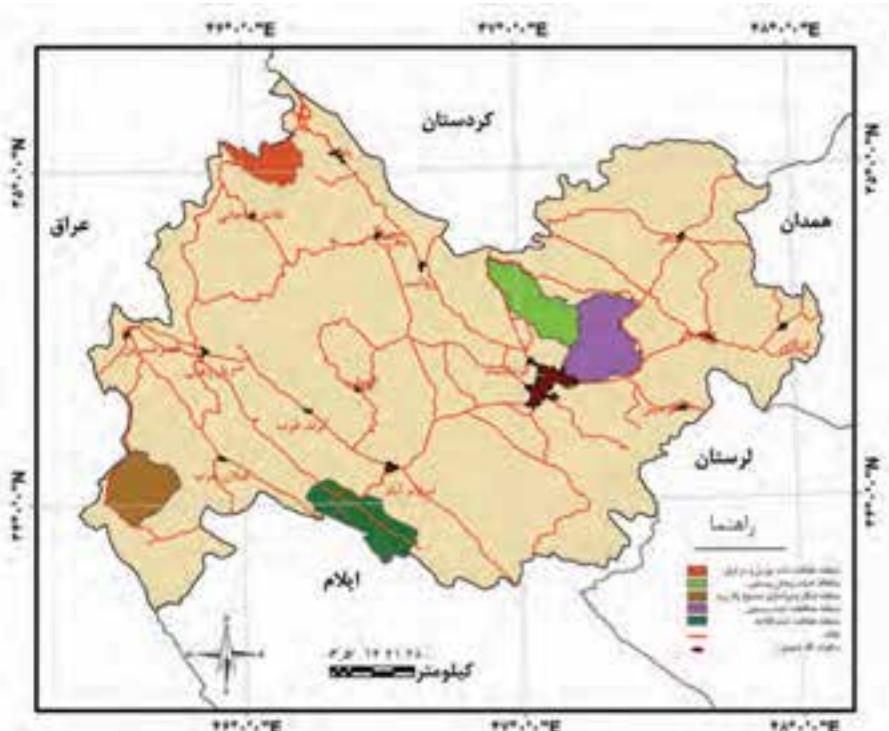
آبزیان : ماهی سیاه، مار ماهی، عروس ماهی، ماهی طلای و ...

شکل ۱-۳۴- نمایی از برخی گونه‌های جانوری در استان کرمانشاه

بهره‌برداری بی‌رویه از طبیعت (قطع بی‌رویه درختان، شکار جانوران و تغییر کاربری اراضی) باعث شده است تا اداره کل حفاظت محیط زیست استان کرمانشاه، مناطقی را که گونه‌های گیاهی و جانوری آن در معرض انقراض قرار گرفته است، تحت عنوان مناطق حفاظت شده اعلام کند (شکل ۱-۳۴).

شکل ۱-۳۴- نقشه برآورده مناطق حفاظت شده در استان کرمانشاه

جدول ۱-۹- مناطق حفاظت شده و شکار ممنوع در استان کرمانشاه

مناطق حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش	
مساحت به (هکتار)	نام منطقه
۴۶۵۱	پناهگاه حیات وحش بیستون
۵۴۶۶۳	منطقة حفاظت شده بیستون
۲۳۷۲۴	منطقة حفاظت شده بوزن و مرخیل
۴۲۶۷	منطقة حفاظت شده قلاچه
مناطق ممنوعه شکار و تیراندازی	
۴۵	هشیلان
۴	زله زرد
۳۸	قرابیز

جغرافیای طبیعی استان

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-□
-□
-□
-□
-□
-□

فعالیت پایانی

- ۱- نقشه‌ای از شهرستان محل سکونت خود تهیه کنید.
- ۲- مهمترین منابع طبیعی را بر روی آن نمایش دهید.
- ۳- در چند سطر بنویسید چگونه می‌توانیم از این منابع نگهداری کنیم.
- ۴- در صورت مشاهده منابع طبیعی تخریب شده، عکس‌هایی از آن تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

درس ۵ مخاطرات محیطی و آلودگی‌های زیست‌محیطی

شکل ۱-۳۵- تصاویری از آلودگی‌های زیست‌محیطی

فعالیت گروهی ✓

- جدول زیر را با استفاده از یافته‌های خود تکمیل کنید.

جدول ۱-۱- مهم‌ترین خطرات و آلودگی‌ها در استان کرمانشاه

آلودگی‌ها	مخاطرات
فاضلاب	خشکسالی
.....
.....
.....
.....

حوادث طبیعی یا مخاطرات طبیعی؟

استان ما به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی خود، شرایط مناسبی برای رخداد برخی از مخاطرات طبیعی را دارد. شما در جدول

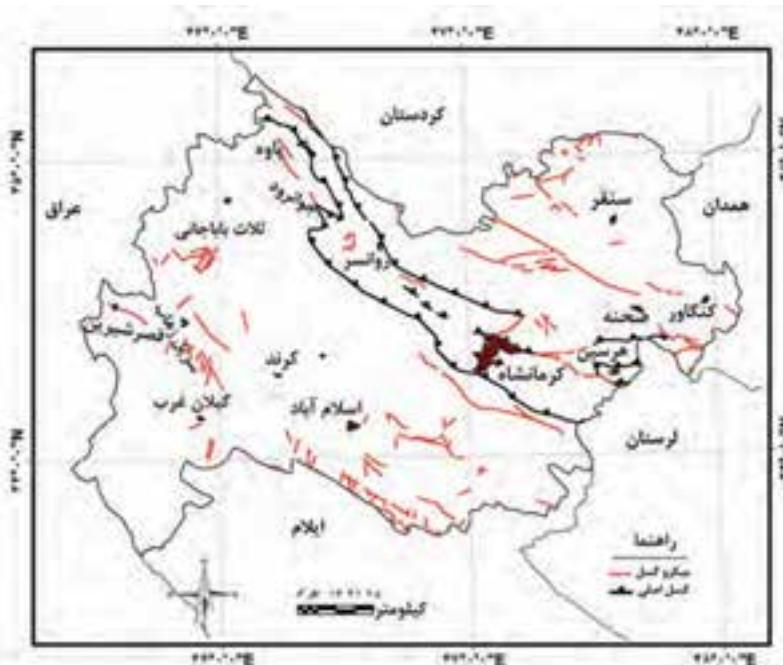
۱-۱- این مخاطرات را از آلودگی‌های زیست‌محیطی تفکیک کردید.

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۱-۳۶- تصاویری از خسارت زلزله اردیبهشت ۱۳۸۱ در دینور

استان کرمانشاه بر روی یکی از دو کمربند مهم زلزله خیز کشور، یعنی کمربند زاگرس قرار گرفته است. کانون‌های زلزله در این کمربند عمدتاً بر روی گسل زاگرس قرار دارد. گسل زاگرس در استان کرمانشاه به چند شاخه کوچک تقسیم می‌شود. آزاد شدن انرژی درون زمین از طریق این گسل‌ها موجب وقوع زلزله‌های استان می‌شود. گسل‌های دینور، صحنه و کرند از جمله این گسل‌ها است. گسل‌های صحنه و دینور در سال‌های اخیر موجب زلزله‌های شدیدی در استان شده است (مانند زلزله اردیبهشت ۱۳۸۱ در دینور).

شکل ۱-۳۷- نقشه پراکندگی گسل‌ها در استان کرمانشاه

شکل ۳۸- نایابی از گسل کرند موقعیت جغرا فیابی شهر کرند در پای دیوار آن

فعالیت گروهی ✓

در مورد مهمترین اقداماتی که برای مبارزه با کاهش تلفات مالی و جانی زلزله در دنیا و کشورمان انجام می‌شود، تحقیق کنید و نتیجه کار را به صورت روزنامه دیواری، فیلم، عکس یا گزارش در کلاس ارائه دهید.

سیل : سیل از جمله مخاطرات طبیعی است که هر ساله در نقاط مختلف استان رخ می‌دهد و باعث ایجاد خسارات مالی فراوان در بخش‌های کشاورزی، دامداری و تخریب منازل می‌شود. سکوت‌گاه‌های انسانی در این استان غالباً در سطح دامنه‌ها، کف دره‌ها یا مناطق پایکوهی مستقر است. با بارش‌های شدید و طولانی، دره‌های پر شیب این کوهستان‌ها، شرایط مساعدی برای ایجاد سیل در مناطق پایین دست خود دارند. البته ساخت و سازهای شهری، که میزان نفوذپذیری را کاهش می‌دهد را نباید فراموش کرد. شما می‌توانید سایر عوامل ایجاد کننده سیل را در شکل ۱-۳۹ مشاهده کنید.

چنانچه در محل زندگی شما سیل از مهم‌ترین مخاطرات محیطی است، کدام یک از عوامل ذکر شده در شکل ۱-۳۹ را مهم می‌دانید؟

شکل ۱-۳۹- برخی از عوامل ایجاد کننده سیل در استان کرمانشاه

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۱-۴۰- وقوع سیل در شهرک‌های شمال شهر کرمانشاه

خشکسالی: اگرچه موقعیت جغرافیایی استان کرمانشاه سبب شده است میانگین بارش بیشتری را نسبت به میانگین بارش کشور دریافت کند؛ اما با کمترین کاهش در میانگین بارندگی، بخش‌های مختلف اقتصادی استان از جمله بخش کشاورزی دچار مشکل می‌شود، زیرا بیشترین زمین‌های کشاورزی استان دیم است. طبق گزارش سازمان هواشناسی استان کرمانشاه از سال ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۸ در خشکسالی به سر برده است.

شکل ۱-۴۲- تالاب هشیلان در زمان برا آبی

شکل ۱-۴۱- تالاب هشیلان در زمان خشکسالی

چرا آسیب‌پذیری اراضی دیم در سال‌های خشکسالی نسبت به اراضی آبی بیشتر است؟

جامعه عشایری به علت این که اقتصادش وابسته به دام بوده و دام نیز متکی به مرتع، در موقع خشکسالی به شدت آسیب می‌یند؛ چراکه اگر دامداران دام‌هاشان را از دست دهند سرمایه و منع درآمدی خود را از دست می‌دهند (جدول ۱-۱۱).

جدول ۱۱—۱— مهم‌ترین خسارت‌های ناشی از خشکسالی در سال ۸۷-۱۳۸۶

کشاورزی	سطح یا واحد خسارت دیده	مبلغ خسارت (به میلیارد ریال)
زراعت	۷۴ هکتار	۶۶۵
باغبانی	۴۸۳ هکتار	۱۷۷۴
دام	۱۱ رأس	۱۴۴

تکمیل کنید

چند مورد از پیامدهای خشکسالی در استان کرمانشاه ذکر شده است. بقیه موارد را شما کامل کنید.

خشکسالی، هر روزات از تراویث نیز ناشی می‌گیرد

گاوچری طی طریط هم هر روز خشکسالی

کوه ای رودخانه آبک (کسری) (کسری)

متوجه گشم و درم اسلام آباد (کسری هم)

شکل ۱۱-۴۳— تصویری از اثرات خشکسالی در سطح استان کرمانشاه

جغرافیای طبیعی استان

آلودگی‌های زیست محیطی الف) آلودگی آب

شکل ۱-۴۴-آلودگی رودخانه دینور با فاضلاب شهر بیستون

امروزه به علت وارد شدن فاضلاب‌های شهری و خانگی، زباله‌ها، فاضلاب‌های کشاورزی و پساب کارخانه‌های صنعتی اکثر منابع آبی استان بویژه رودخانه‌ها بهشدت آلوده شده‌اند. رودخانه قره‌سو در گذشته‌ای نه چندان دور دارای بیش از ۱۵ گونه ماهی بوده است. به‌طوری که شغل برخی از بومیان منطقه از راه صید و فروش ماهی تأمین می‌شد. اما امروزه با ورود پساب‌ها به‌این رودخانه، دیگر نه اثری از آب سالم هست و نه اثری از آبزیان.

مهمنترین تأثیرات آلودگی منابع آبی (سطحی - زیرزمینی) بر زیست بوم‌ها و زندگی انسانی چیست؟ توضیحات خود را در کلاس ارائه دهید.

ب) آلودگی هوا

شکل ۱-۴۵-نمایی از شهر کرمانشاه در یکی از روزهای آلوده تابستانی

منابع آلاینده هوای استان را می‌توان در دو دسته طبیعی و انسانی قرار داد. مهمترین آلاینده‌های انسانی در استان کرمانشاه شامل صنایع بزرگ، وسایل نقلیه، وسایل دودزای خانگی، کوره‌های آجریزی و... است. کارخانه سیمان غرب یکی از صنایع آلاینده هوای شهر کرمانشاه و روستاهای اطراف آن است (شکل ۱-۴۶). کوره‌های آجریزی نیز یکی دیگر از منابع آلوده کننده شهرهای استان است. از مهم‌ترین آلاینده‌های طبیعی در استان نفوذ توده هوای گرم همراه با گرد و غبار ناشی از بیابان‌های عربستان و عراق است که بیشتر در فصل تابستان وارد شده و هوای استان را به شدت آلوده می‌کند (جدول ۱-۱۲). شدت این گرد و غبارها در استان به حدی است که در برخی مناطق کاهش دید به کمتر از ۵۰ متر می‌رسد و باعث تعطیلی مدارس، ادارات و لغو پروازها می‌شود (شکل ۱-۴۵).

جدول ۱-۱۲—تعداد روزهای گرد و غبار در سال ۱۳۸۸ در استان کرمانشاه

ایستگاه هواسنایی	فروردين	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند	جمع سالانه
کرمانشاه	۱	۱	۱۸	۲۴	۱۸	۷	۴	۲	۱	۱	۱۳	۱۸	۱۳۸
روانسر	۷	۱	۱۵	۲۱	۱۶	۷	۶	۴	۱	۴	۲	۱۱	۱۴
سریل زهاب	۱۴	۱۵	۲۱	۲۶	۲۳	۱۷	۷	۵	۲	۲	۳	۱۸	۱۵۳
اسلام آباد	۷	۹	۱۸	۲۴	۱۶	۵	۵	۱				۱	۹۵
قصر شیرین	۱۵	۱۴	۲	۲۶	۱۸	۱۴	۶	۴	۲			۶	۱۲۵

شکل ۱-۴۷—آلایندگی کوره‌های آجریزی

شکل ۱-۴۶—آلایندگی کارخانه سیمان

شکل ۱-۴۸—آلایندگی نیروگاه حرارتی

جغرافیای طبیعی استان

تکمیل کنید

یکی از مهم‌ترین عوامل آلوده کننده هوای شهرهای استان کرمانشاه صنایع آلاینده است. سایر عوامل آلاینده هوای شهرها را در شکل ۱-۴۹ تکمیل کنید.

شکل ۱-۴۹- منابع آلاینده انسانی و طبیعی

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-□
-□
-□
-□

فعالیت پایانی

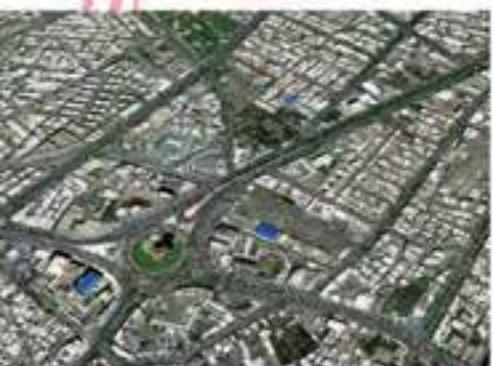
۱- بررسی کنید :

- الف) مهم‌ترین آلاینده محیطی شهر شما چیست؟
- ب) برای دفع این آلاینده چه راه حل‌هایی را پیش‌بینی می‌کنید؟
- ج) از بین راه حل‌های خود یکی را انتخاب کنید.
- د) بهترین زمان و مکان برای اجرای راه حل خود را بنویسید.
- ۲- تحقیق کنید در طول ۵۰ سال اخیر کدام مخاطرات طبیعی شهر یا استان شما را مورد تهدید قرار داده است.
- پیامدهای آن چه بوده و چه راهکارهایی را برای کاهش پیامدهای منفی این حوادث پیش‌بینی می‌کنید.
- ۳- شما به عنوان مدیران و شهروندان آینده کشور برای مبارزه با خطر خشکسالی چه راهکارهایی در بخش‌های مختلف کشاورزی، صنعتی و مصارف خانگی پیشنهاد می‌کنید؟

فصل دوم

چشم‌اندازی انسانی استان گرماشیر

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

شما در کدام قسمت استان کرمانشاه زندگی می‌کنید؟

شکل ۲-۱- نقشه تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان و بخش

با توجه به نقشه بالا، استان کرمانشاه از چند شهرستان تشکیل شده است؟ بر اساس آخرین تغییرات در سال ۱۳۸۸ استان ما از ۱۴ شهرستان، ۲۹ شهر، ۳۰ بخش و ۸۵ دهستان تشکیل شده است.

بیشتر بدانیم

تا قبل از سال ۱۳۱۶، استان کرمانشاه با نام ایالت کرمانشاهان به عنوان یکی از ایالات کهن غرب کشور محسوب می‌شد. از سال ۱۳۱۶، استان کرمانشاه به عنوان استان پنجم با مرکزیت شهر کرمانشاه شکل گرفت. استان پنجم از نظر گستره جغرافیایی شامل استان‌های کنونی کرمانشاه، کردستان، همدان و ایلام بود که به ترتیب در سال‌های ۱۳۳۷ کردستان، ۱۳۵۲ همدان و در سال ۱۳۵۳ ایلام از آن جدا شدند.

بیشتر بدانیم

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه

شهرستان	بخش	دهستان	نام شهر	جمعیت شهر
اسلام آباد غرب	حمیل	حمیل - منصوری - هرسم	حمیل	۱۳۴۴
اسلام آباد	مرکزی	حسن آباد - حومه جنوبی - حومه شمالی - شیان	اسلام آباد	۸۹۹ ۴
	باینگان	شیوه سر - ماکوان	باینگان	۱۷۸۸
پاوه	مرکزی	شمیریز - هولی	پاوه	۲ ۶۸
	نوسود	سیروان	نوسود	۱۶۱۷
ثلاث باباجانی	ازگله	ازگله - جگیران - سرقلعه	ازگله	۱ ۷
	مرکزی	خانه سور - دشت حر - زمکان	تازه آباد	۷۸۱۸
جوانزود	کلاشی	شروعه - کلاشی	جوانزود	۴۳۴۹۲
	مرکزی	بازان - پلنگانه		
دالاهو	کرند	بان زرده - بیونچ - حومه کرند	کرند	۷۹۷۲
	گهواره	قلخانی - گوران	گهواره	۴۹۱۸
روانسر	شاھو	قوری قلعه - منصور آفایی	شاھو	۳۱۳۶
	مرکزی	بدر - حسن آباد - زالواب - دولت آباد	روانسر	۱۶۵۴۶
سرپل زهاب	مرکزی	بشیوه پاتاق - پشت تنگ - حومه سرپل دشت زهاب - قلعه شاهین	سرپل زهاب	۳۴۶۶۹
	کلیایی	آگاهان - سطر - کیونان	سطر	۱۲۹۱
سنقر	مرکزی	آب باریک - باوله - پارسینه - سراب - گاو رود	سنقر	۴۳۶۵۳

جغرافیای انسانی استان

۵۳۱	میازاهان	حر – دینور – کندوله	دینور	صحنه
۲۴۴۶۲	صحنه	خدا بنده لو – صحنه – گاماسیاب – هجر	مرکزی	
۷۸	سومار	سومار	سومار	قصرشیرین
۱۵۸۱۷	قصرشیرین	الوند – فتح آباد – نصرآباد	مرکزی	
۴۵۷	هله	جلالوند – سرفیروز آباد – عثمانوند	فیروزآباد	کرمانشاه
		پشت دربند – راز آور	بیلوار	
۳۷۶۲	کوزران	سنچایی – هفت آشیان	کوزران	کرمانشاه
۱۸	ماهیدشت	چقانگس – ماهیدشت	ماهیدشت	
۷۹۴۸۶۳	کرمانشاه	بالادربند – درود فرامان – قره سو – میان دربند	مرکزی	گلگاور
۴۸۹۷۸	کنگاور	خزل غربی – فش – قزوینه – کرمجان – گودین	مرکزی	
۲۴۴۷	سرمست	حیدریه – گواور	گواور	گیلان غرب
۱۹۴۹۳	گیلان غرب	چله – حومه – دیره – ویژنان	مرکزی	
۲۹۵	بیستون	چمچال – شیرز	بیستون	هرسین
۵۱۶۳۶	هرسین	چشممه کبود – حومه	مرکزی	
۱۲۵۵۳۱۹	۲۹	۸۵	۳	جمع کل

بیشتر بدانیم

– شهر، مکانی است با حداقل ده هزار نفر جمعیت که در کانون محدوده جغرافیایی بخش و چند دهستان واقع شده و اکثر ساکنان آن در مشاغل غیرکشاورزی یعنی صنعت و خدمات اشتغال دارند.

شهر به عنوان مرکز خدمات رسانی به حوزه پیرامونی خود بایستی از خودکفایی نسبی برخوردار و کانون مبادلات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی باشد. بر این اساس تعدادی از شهرهای استان نظری نوشته، نوسود، ماهیدشت، سومار، هله و میازاهان شرایط لازم جمعیتی را به عنوان شهر ندارند و در اصل وظیفه آن‌ها خدمات رسانی به روستاهای اطراف می‌باشد.

فعالیت پایانی

- ۱- با توجه به نقشه تقسیمات سیاسی استان، بزرگترین شهرستان استان را نام ببرید؟
 - ۲- با توجه به جدول ۱-۲ آدرس پستی خود را کامل کنید.
استان : شهرستان : بخش : شهر : دهستان : روستا : کد پستی :
- نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان محل زندگی خود را ترسیم کنید.

درس ۷ نوع شیوه‌های زندگی در استان

بحث کنید

- ۱- چرا انواع شیوه‌های زندگی را می‌توان در استان کرمانشاه مشاهده کرد؟
- ۲- به نظر شما چه تفاوتی بین شیوه زندگی و نوع شغل وجود دارد؟

یکی از عوامل مؤثر در شکل گیری شیوه‌های گوناگون زندگی انسانی در استان کرمانشاه، تنوع شرایط محیط طبیعی است، به طوری که علاوه بر شیوه‌های شهری و روستایی، شیوه زندگی کوچ نشینی نیز در استان قابل مشاهده است.

الف) زندگی کوچ نشینی

شکل ۲-۲- زندگی کوچ نشینی در استان کرمانشاه

استان کرمانشاه به واسطه داشتن دو منطقه آب و هوایی سردسیر و گرم سیر، از گذشته‌های دور شرایط مساعدی را برای زندگی کوچ نشینی در خود مهیا نموده است. با توجه به مطالبی که در درس آب و هوای استان آموختیم کدام بخش از استان ما شرایط پذیرش ایلات را در تابستان و کدام مناطق شرایط مساعدی برای زمستان دارد؟

البته تمایل به این نوع شیوه زندگی در استان، همچون کل کشور رویه کاهش است و عشاير به تدریج سبک زندگی یکجانشینی را انتخاب خواهند نمود. با توجه به آن چه آموختیم آیا می‌توانید به دلایل یکجانشینی عشاير استان اشاره کنید؟ جامعه عشاير استان کرمانشاه در قالب ۱۴ ایل (ایلات کلهر، سنجابی، کرد، قلخانی، گوران، ثلاث باباجانی، جاف، جمهور، ترکاشوند، زوله، زنگنه، بانزرده، پایرونده، بالاوندزردان) و یک طایفه مستقل (عثمانوند) $\frac{4}{3}$ درصد از جمعیت استان را تشکیل می‌دهند. منطقهٔ بیلاق عشاير

جغرافیای انسانی استان

عمدتاً در داخل استان و منطقه قشلاق آنها شامل مناطق گرمسیری استان‌های کرمانشاه، خوزستان و لرستان می‌باشد.

اقتصاد عشایر

اقتصاد عشایر مبتنی بر دامداری و در برخی موارد همراه با زراعت و باغداری است. ایلات استان با تولیدات دامی و برخی از صنایع دستی خاص خود، نقش قابل توجهی در اقتصاد استان ایفا می‌کنند. عشایر استان بیش از یک و نیم میلیون رأس دام در اختیار دارند؛ به طوری که دارای ۲۸ درصد از کل دام استان (۷ درصد از کل دام عشایر کشور) می‌باشند.

عشایر در طول زمان توانسته‌اند دام‌های با تولید بالا و سازگار با محیط استان را انتخاب کرده و دام‌های کم بازده را حذف کنند. عشایر استان در زمینه‌های زراعت، باغداری و صنایع دستی نیز فعالیت می‌کنند و از این نظر، تولیدات قابل توجهی دارند. مهمترین صنایع دستی آنها شامل قالی و قالیچه، گلیم، زیلو، حاجیم، حصیر، خورجین، گیوه، دوار (سیاه چادر)، چیغ و... است (شکل ۲-۳).

شکل ۲-۳- تصاویری از صنایع دستی عشایر استان کرمانشاه

جدول ۲-۲- میانگین سالانه محصولات عشایر استان کرمانشاه

الیاف دامی	شیر	گوشت قرمز	محصولات
۱۴	۲۴	۱	تولید (تن)

بیشتر بدانیم

— قلمرو زستی ایلات و عشایر استان و فاصله بین ییلاق و قنسلاق آن‌ها متفاوت است. برای مثال ایل‌های ذله، جمهور و زنگنه بین دو منطقه کاملاً متضاد جغرا فیزی جابه جا می‌شوند و مسیر کوچ آن‌ها بسیار طولانی است؛ در حالی که عشایر جاف، ثلث باباجانی و بان زرده در بهار و تابستان در فاصله اندک ولی با اختلاف ارتفاع زیاد بین دشت و کوهستان در حرکت‌اند. عشایر گروه اخیر را نیمه کوچ نشین می‌نامند.

جدول ۳-۲- ایلات مهم استان کرمانشاه به همراه مسیر کوچ آن‌ها

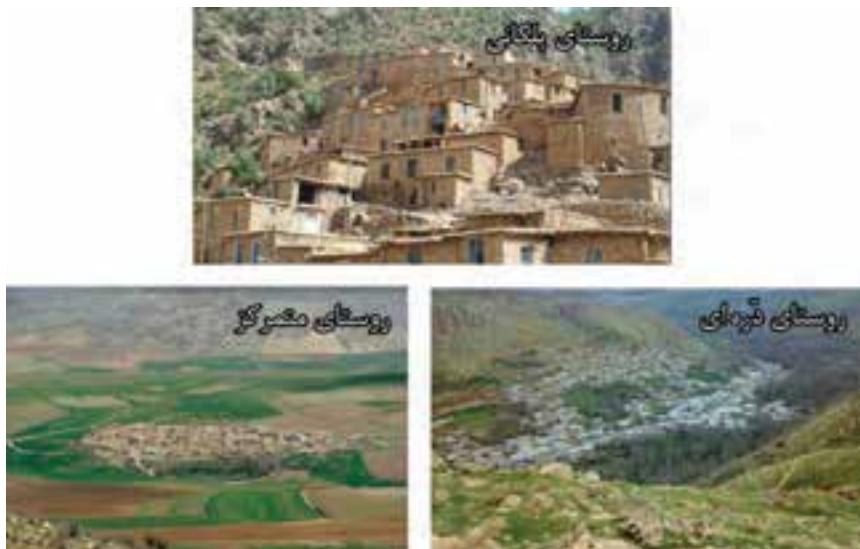
ایل	مسیر کوچ
سنجایی	مناطق عشایری کوزران کرمانشاه ، دالاهو ، قصرشیرین وبالعکس
ذله	مناطق عشایری کنگاور ، سقز ، هرسین ، صحنه ، کرمانشاه ، قصرشیرین از استان کرمانشاه و دهلهز ، موسیان. دشت عباس استان ایلام و حومه بستان استان خوزستان و بالعکس
زنگنه	مناطق عشایری کرمانشاه ، اسلام آباد غرب ، دهلهز ، موسیان، دشت عباس استان ایلام و بالعکس
جمهور	مناطق عشایری اسدآباد و همدان از استان همدان و سنقر، کرمانشاه ، گیلان غرب از استان کرمانشاه و مهران از استان ایلام و بالعکس
کلهر	مناطق عشایری ماهیدشت کرمانشاه ، اسلام آباد غرب، گواور، گیلان غرب و قصرشیرین وبالعکس
گوران	مناطق عشایری گهواره ، بیونیج شهرستان دالاهو ، دشت زهاب شهرستان سریل زهاب و بالعکس
قلخانی	مناطق عشایری دالاهو ، سریل زهاب و بالعکس
کرند	مناطق عشایری دالاهو، قصرشیرین وبالعکس
جاف	مناطق عشایری باینگان ، جوانزود، ارتفاعات منطقه و بالعکس
ثلث باباجانی	مناطق عشایری جوانزود ، ثلث باباجانی و بالعکس
بان زرده	مناطق عشایری دالاهو، ارتفاعات منطقه و بالعکس
ترکاشوند	مناطق عشایری صحنه ، گیلان غرب و بالعکس
بالاوند-زردلان	مناطق عشایری سرفیروز آباد کرمانشاه ، ارتفاعات منطقه و بالعکس
عثمانووند	مناطق عشایری عثمانووند کرمانشاه ، ارتفاعات منطقه و بالعکس

جغرافیای انسانی استان

ب) زندگی روستایی

دشت‌های آبرفتی با خاک حاصل خیز و منابع آب نسبتاً غنی در استان کرمانشاه، علاوه بر دامداری، شرایط مساعدی را برای کشاورزی فراهم کرده و باعث شده است که معیشت کشاورزی و زندگی یکجانشینی از زمان‌های بسیار دور در کرمانشاه رایج باشد. بر این اساس پراکندگی روستاهای زمین‌های کشاورزی تبعیت می‌کند. منابع تاریخی نشان می‌دهد که قدمت بعضی از این روستاهای به پیش از ۹۸۰ سال قبل از میلاد می‌رسد. با این حال پیشتر روستاهای استان کرمانشاه عمر زیادی ندارند؛ زیرا در صد بالایی از جمعیت استان تا چند دهه گذشته به صورت کوچ نشینی زندگی می‌کردند.

نحوه استقرار روستاهای

شکل ۴-۲- نحوه استقرار روستاهای استان کرمانشاه

به طورکلی روستاهای استان کرمانشاه از لحاظ نحوه استقرار از نوع مرکز هستند؛ زیرا این روستاهای همانند اغلب روستاهای ایران در کنار منابع آب، نظیر چشمه شکل گرفته‌اند. شکل و فرم روستاهای استان در ارتباط با شکل زمین، گوناگون است. پیرامون مناطق کوهستانی، روستاهایی مانند هجیج در پاوه، به علت استقرار بر روی دامنه پرشیب به شکل پله پله درآمده است. روستاهایی که در عمق دره‌ها بنا شده‌اند، مانند روستاهای حوزه دینور و جوانزود، شکل استقرار آن‌ها به صورت خطی است. در داخل دشت‌ها نیز، روستاهایی به شکل مرکز مشاهده می‌شود (شکل ۴-۲). بد نیست بدانیم روستائیان استان در گذشته از سنگ، چوب و خشت خام، در احداث خانه‌های خود استفاده می‌کرده‌اند. در مناطق کوهستانی زاگرس به دلیل لایه‌ای بودن سنگ‌ها، سنگ لاشه، به راحتی استخراج می‌شود. روستائیان با استفاده از ابزاری مانند دیلم می‌توانند این سنگ‌ها را استخراج و از آن‌ها در ساخت دیوارخانه استفاده کنند. در گذشته برای ساخت سقف خانه‌ها از چوب و گل استفاده می‌کردند، اما امروزه روستائیان از مصالح نوین مانند آهن و آجر در ساخت و سازهایشان استفاده می‌کنند. آیا شما می‌توانید دلیل استفاده از مصالح جدید را بیان کنید؟

اقتصاد روستائیان

اقتصاد روستائیان استان کرمانشاه مانند سایر روستاهای کشور، مبنی بر زراعت، باغداری، دامداری و پرورش زنبور عسل و در بعضی از روستاهای نیز صنایع دستی است. با این توضیح که، بر اساس نوع مکان گزینی این روستاهای، یکی از این فعالیت‌ها بر دیگری برتری دارد. در درس ناهمواری‌ها خواندیم که بعضی از روستاهای استان در دشت‌ها ایجاد شده است. تعدادی نیز در اراضی پای کوهی، داخل دره‌ها و یا در سطح اراضی کم شیب دامنه‌ها استقرار یافته‌اند. فعالیت اصلی روستاهایی که در دشت‌ها مستقر هستند، زراعت است، مانند روستاهای واقع در ماهیدشت، دشت حسن آباد و یا دشت کرمانشاه – پیستون. باغداری و دامداری، شغل اصلی بیشتر مردم روستاهای کوهستانی منطقه پاوه است. در همین منطقه روستاهایی هم مشاهده می‌شوند که درآمد عمده ساکنین آن‌ها برداشت سقز است (شکل ۲-۵). در سال‌های اخیر پرورش ماهی به ویژه از نوع سردابی در مناطقی مانند سریل زهاب، قصرشیرین و کرنده به دلیل داشتن رودخانه‌های پرآب، رواج یافته است (شکل ۶-۶).

یکی از عوامل مهمی که کم و بیش اقتصاد حوزه‌های روستایی را متحول ساخته، ارتباط گسترشده آن‌ها با مراکز شهری است. در سایه این ارتباطات، علاوه بر رواج الگوی مصرف شهرها در بین روستائیان، ساختار اقتصادی آن‌ها نیز دستخوش تغییرات شدیدی شده است. به طوری که اغلب خانوارهای روستایی به مصرف کنندگان کالاها و خدمات شهری تبدیل شده‌اند. انتقال فن آوری‌های نوین به روستاهای در شیوه تولید و فعالیت اقتصادی آنها تحولات فراوانی به وجود آورده و پیامدهای مثبت و منفی متعددی را به همراه داشته است. ماسیتی شدن اغلب فعالیت‌های کشاورزی، فرار سرمایه از روستاهای شهرها و تخریب محیط زیست روستاهای نمونه‌های بارزی از این تغییرات است.

* با توجه با آموخته‌های خود آیا می‌توانید بگویید چه نوع صنایع دستی در روستاهای استان تولید می‌شود؟
با ذکر مثال نام ببرید.

* در دهه‌های اخیر چه تحولاتی در روابط شهر و روستاهای محل سکونت شما ایجاد شده است؟

شکل ۶-۲- نمایی از استخرهای پرورش ماهی در سطح استان

شکل ۵-۲- برداشت سقز در منطقه اورامانات

جغرافیای انسانی استان

پ) زندگی شهری

شهرنشینی در استان کرمانشاه قدمت طولانی دارد. براساس اسناد و مدارک باستانی و تاریخی به دست آمده از محوطه‌های تاریخی مانند تپه گودین در کنگاور، تپه گنج دره در هرسین و اشیاء به دست آمده از غارهای باستانی مانند بیستون، سابقه سکونت در استان حداقل به هشت هزار سال قبل از میلاد می‌رسد. در دوره اسلامی و قبل از آن شهرهای دینور و حلوان، با جمعیت انبوی خود از بزرگترین شهرهای منطقه محسوب می‌شدند. آثار بازمانده از تمدن‌های گذشته، امروزه به صورت نقاط مهم گردشگری استان درآمده است.

۲۹ مرکز شهری در سطح استان کرمانشاه وجود دارد. اگر به نقشه پراکنش این شهرها نگاه کنیم، متوجه می‌شویم که مکان‌گزینی این شهرها بیشتر از ۳ عامل زیر تعیین کرده است:

۱- راه ارتباطی: یکی از مهمترین راههای تاریخی به نام جاده ابریشم، استان ما را از شرق به غرب متصل می‌کرده است. شهرهای کنگاور، صحنه، بیستون، کرمانشاه، اسلام آباد، کرند، سریل زهاب و قصرشیرین در امتداد این راه ارتباطی قرار گرفته است. بعضی از این شهرها، بر بازمانده شهرهای تاریخی پیشین، شکل گرفته‌اند. از این نظر می‌توان به شهر سریل زهاب اشاره کرد که در کنار شهر باستانی حلوان بنا شده است.

۲- منابع آب: دسترسی به منابع آب یکی از عوامل مهم شکل گیری سکوتگاه‌های انسانی در سطح کشور محسوب می‌شود. در این استان نیز این عامل نقش مهمی در شکل گیری شهرها داشته است. به همین سبب بسیاری از شهرهای استان در کنار رودخانه‌ها و یا پیرامون سراب‌ها بنا شده است.

* کدام یک از شهرهای استان را می‌شناسید که در کنار رودخانه بنا شده است؟

* سراب‌ها در شکل گیری کدام یک از شهرهای استان نقش داشته‌اند؟

شکل ۲۷- نقش رودخانه قره سو در استقرار شهر کرمانشاه

۳- اراضی کشاورزی : کشاورزی به عنوان یکی دیگر از عوامل مهم در شکل گیری شهرهای استان نقش داشته است. به طوری که حتی امروزه نیز کشاورزی یکی از اركان مهم اقتصادی همه شهرهای استان محسوب می‌شود.

نقش شهر

همان گونه که آموختیم یک شهر دارای نقش‌های چندگانه است. شهرهای استان کرمانشاه نیز هر کدام در کنار نقش اصلی خود، نقش‌های دیگری دارند. به طور مثال، قصرشیرین علاوه بر نقش خدماتی دارای نقش‌های کشاورزی - بازرگانی - ارتباطی می‌باشد. شهر کرمانشاه متنوع ترین نقش (کارکرد) را در بین شهرهای استان دارد. به نظر شما این شهر، علاوه بر نقش ارتباطی - فرهنگی - بازرگانی - صنعتی، عهده دار چه نقش‌های دیگری در استان است؟

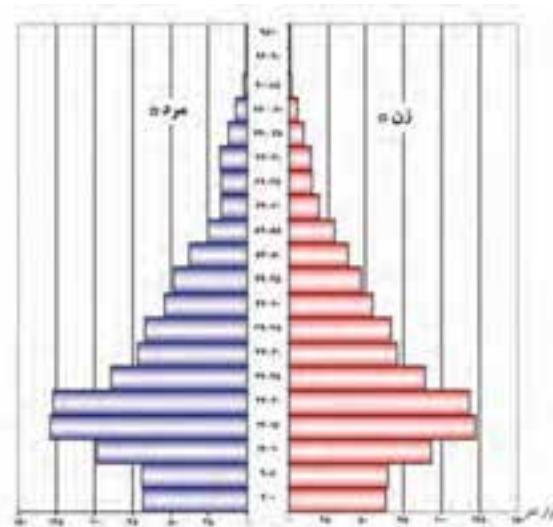
نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

- □
- □
- □
- □
- □
- □
- □
- □

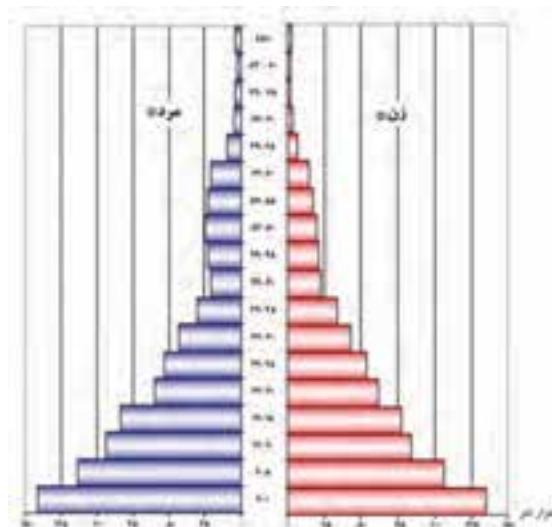
فعالیت پایانی

- ۱- در صورت تمایل یا داشتن زندگی کوچ نشینی در مورد نحوه زندگی و کوچ عشایر در کرمانشاه و نقش آنها در فعالیت‌های اقتصادی - سیاسی استان یک روزنامه دیواری تهیه و در کلاس نصب کنید.
- ۲- آیا می‌توانید در استان کرمانشاه شهرهای قدیمی را مثال بزنید که شهرهای امروزی در تزدیکی آن‌ها بنا شده باشد؟
- ۳- در رابطه با تأثیر راه کربلا در استان بحث و گفتگو کرده و مشخص کنید کدام شهرها بیشتر تحت تأثیر این راه قرار می‌گیرند.

دروس ۸ ویژگی‌های جمعیتی استان

شکل ۲-۹—هرم سنی جمعیت استان کرمانشاه سال ۱۳۸۵

شکل ۲-۸—هرم سنی جمعیت استان کرمانشاه سال ۱۳۶۵

مقایسه کنید

هرم‌های سنی سال ۱۳۶۵ و ۱۳۸۵ را باهم مقایسه کنید و به سوالات زیر پاسخ هید.

- ۱- میزان زاد و ولد از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ چه تغییری کرده است؟ چگونه متوجه آن شدید؟
- ۲- وضعیت نیروهای فعال اقتصادی چه تغییری کرده است؟

تحولات جمعیت

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، استان کرمانشاه دارای جمعیتی برابر با ۱۸۷۹۳۸۵ نفر بوده است. بر این اساس استان مابعد از کل جمعیت کشور را در خود جای داده است. میانگین رشد سالانه جمعیت استان از ۲٪ در دهه ۱۳۶۵-۱۳۷۵ به ۰٪ درصد در دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵ رسیده است. میانگین تراکم جمعیت در استان در سال ۱۳۸۵، ۷۱ نفر در کیلومتر مربع می‌باشد.

با توجه به هرم‌های سنی استان در دو دوره آماری ۱۳۶۵ و ۱۳۸۵ درمی‌یابیم که جمعیت استان در سال ۱۳۶۵ روندی به سوی جوان شدن داشته است؛ به طوری که طبقات سنی کمتر از ۱۵ سال، بیشترین حجم جمعیت استان را شامل شده است؛ اما در دهه‌های بعد، جمعیت همین طبقات رو به کاهش است و این نکته نشان دهنده این است که هم سو با رشد جمعیت کشور، تمایل مردم استان به فرزندآوری کمتر شده است. شما علل این کاهش رشد جمعیت را در استان چه می‌دانید؟

ترکیب سنی و جنسی جمعیت

بر پایهٔ نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ از کل جمعیت استان ۲۴/۳۵ درصد در گروه سنی کمتر از ۱۵ سال، ۷۰/۲۸ درصد در گروه سنی ۱۵-۶۵ سال قرار دارد و ۵/۳۷ درصد کل جمعیت بیشتر از ۶۵ سال داشته‌اند (جدول ۲-۴).

جدول ۲-۴- توزیع سنی و جنسی جمعیت استان کرمانشاه بر حسب درصد در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	زن	مرد	جمع
کمتر از ۱۵ سال	۱۱/۸۲	۱۲/۵۳	۲۴/۳۵
۱۵-۶۵	۳۴/۸۵	۳۵/۴۳	۷ /۲۸
۶۵ ساله و بیشتر	۲/۳۹	۲/۹۸	۵/۳۷

جمعیت شهری و روستایی

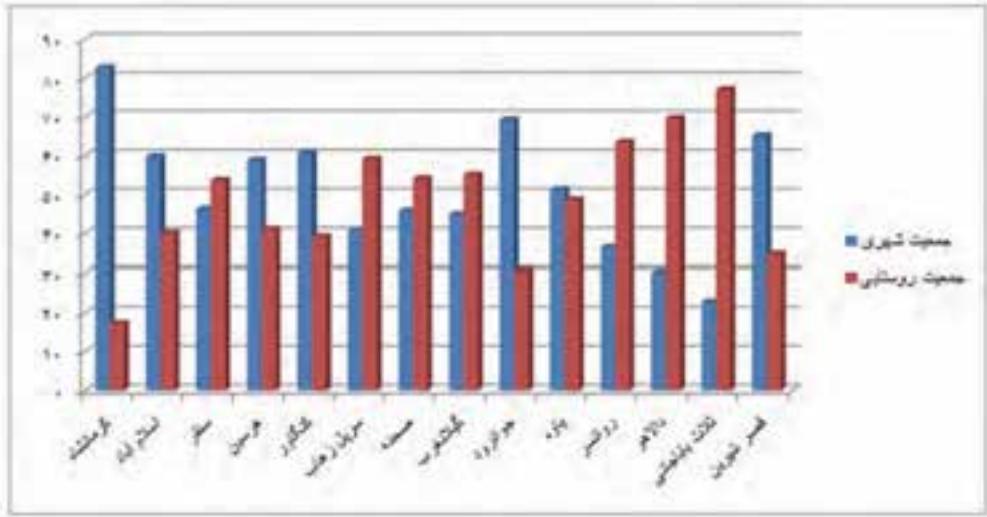
در سرشماری سال ۱۳۸۵ از مجموع جمعیت استان ۶۶/۸ درصد در مناطق شهری و ۳۲/۹ درصد در مناطق روستایی سکونت دارند و مابقی نیز جمعیت غیرساکن استان را تشکیل می‌دهند. جمعیت استان به تفکیک شهرستان بر حسب مناطق شهری و روستایی در نمودار شکل ۲-۱ ارائه شده است.

بحث کنید

به شکل شماره ۲-۱ دقت کنید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید :

- ۱- در شهرستان محل زندگی شما، بالاترین درصد متعلق به جمعیت شهری است یا روستایی؟ علت را چه می‌دانید؟
- ۲- در سطح استان، کدام شهرستان بالاترین میزان شهرنشینی و کدام شهرستان کمترین میزان شهرنشینی را دارد؟ دلایل آن را بحث کنید.
- ۳- چرا درصد شهرنشینی در بعضی از شهرستان‌ها بالاست و در مقابل در بعضی از شهرستان‌ها پایین است؟

جغرافیای انسانی استان

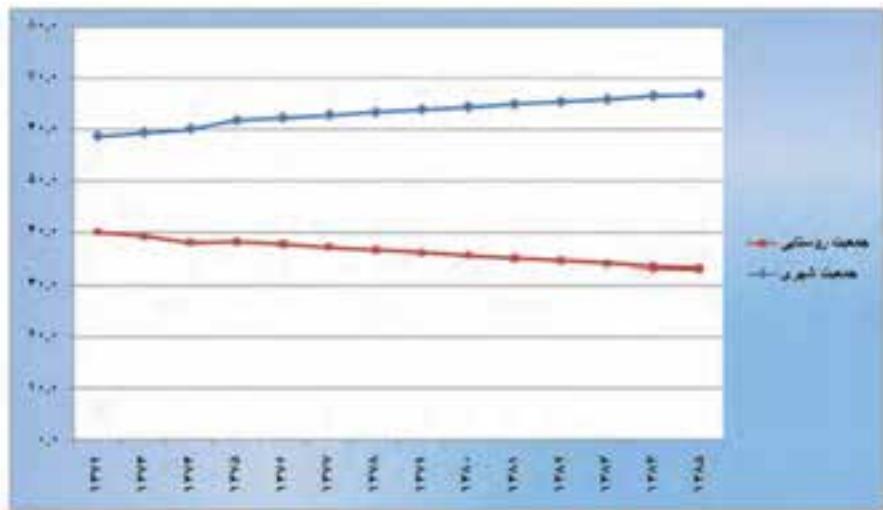
شکل ۲-۱۰- نمودار درصد جمعیتی شهر و روستا در شهرستان‌های استان کرمانشاه در سال ۱۳۸۵

مهاجرت

مهاجرت بی‌رویه، بخصوص از رستاناها و شهرهای کوچکتر به شهرهای بزرگتر یکی از مشکلات جمعیتی استان است که به ویژه در سال‌های اخیر موجب رشد بیش از حد شهرهای استان شده است. همین امر شهر کرمانشاه را در سال‌های اخیر به یکی از کلان شهرهای کشور تبدیل کرده است. این مهاجرت‌ها نتیجه جاذبه‌های شهر کرمانشاه و دافعه‌های شهرهای کوچکتر یا روستاناها است. البته پدیده مهاجرفرستی نیز از استان به سمت شهرهای بزرگتر کشور از جمله تهران و کرج به شکل قابل ملاحظه‌ای مشاهده می‌شود.

فعالیت گروهی

- ۱- براساس محل سکونت خود (شهر یا روستا)، جاذبه‌ها یا دافعه‌هایی که سبب مهاجرفرستی یا مهاجرپذیری در منطقه زندگی شما می‌شود را توضیح دهید.
- ۲- نتایج مهاجرپذیری و مهاجرفرستی در منطقه زندگی شما چه بوده است؟ در این زمینه گزارشی تهیه و در کلاس ارائه دهید.
- ۳- تأثیر موقعیت مرزی استان کرمانشاه را در ترکیب جنسی جمعیتی شهرهایی نظیر کرمانشاه و قصر شیرین بررسی کنید.

شکل ۲-۱۱- نمودار تغییرات جمعیتی شهر و روستا بین سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۵

بحث کنید

به شکل شماره ۲-۱۱ دقت کنید.

- ۱- برداشت شما از روند تغییرات جمعیتی شهر و روستا در استان کرمانشاه چیست؟ دلایل این تغییرات را چه می‌دانید؟
- ۲- به عنوان مدیران آینده کشور، چه راه حل‌هایی برای کند کردن این تغییرات جمعیتی دارید؟

بیشتر بدانیم

- ۱- براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ جمعیت شهر کرمانشاه ۴۱/۶ درصد از جمعیت کل استان را دربر می‌گیرد.
- ۲- مهاجرت معکوس: بازگشت مجدد مهاجرین به موطن اصلی خود برای زندگی، به دلایل توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی برای فعالیت‌های اقتصادی و رشد و پیشرفت فرهنگی و سیاسی مهاجرت معکوس نام دارد.

جغرافیای انسانی استان

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-
-
-
-
-
-
-
-

فعالیت پایانی

جدول زیر را کامل کنید :

پیامدهای مثبت یا منفی

عوامل مؤثر در مهاجرت در سطح شهر/ روستاهای استان کرمانشاه

دلایل طبیعی

-
-
-
-
-
-
-
-

دلایل انسانی

-
-
-
-
-
-
-
-

فصل سوم

ویژگی های فرهنگی استان کرمانشاه

درس ۹ سرزمینی با تنوع فرهنگی

تنوع یکی از ویژگی‌های بارز فرهنگ مردم استان کرمانشاه است، به طوری که تنوع قومی، آداب و رسوم و گویش‌ها از ویژگی‌های شناخته شده فرهنگ این استان است.

شما دلایل این تنوع فرهنگی را چه می‌دانید؟

اقوام و زبان

اقوام کرد از کهن ترین اقوام ایرانی هستند که در کوهپایه‌های زاگرس – کرمانشاه و کردستان – ساکن بودند. بعد از ورود آریایی‌ها به فلات ایران، قوم ماد نیز در غرب ایران سکنی گزید.

زبان مردم استان کرمانشاه کردی است که یکی از شاخه‌های زبان ایرانی محسوب می‌شود. زبان کردی در برخی از منابع به ۴ شاخه‌ی اصلی و گویش‌های متعددی تقسیم شده است.

۱- کُرمانج شمالی : در سطح استان کرمانشاه کسی بدان صحبت نمی‌کند.

۲- کُرمانج جنوبی : مردم ایل جاف و جوانزود با این زبان صحبت می‌کنند.

۳- کَلهر : خاص ایلات و عشایر استان است. که گویش لکی تابع همین شاخه است و ایلات لک عثمانوند و جلالوند و مردم هرسین و پیرامون آن با این گویش صحبت می‌کنند.

۴- اورامی و گوران : خاص مردم اورامانات (لهون، اورامانات تخت) است. شماری از شعرهای سروده شده شاعران کرد به این زبان است (جدول ۱-۳).

لازم به ذکر است که مردم شهر کرمانشاه با دو گویش، فارسی و کردی کرمانشاهی و شماری از ساکنان شهرستان سنقر نیز به زبان ترکی سنقری صحبت می‌کنند.

بیشتر بدایم

جدول ۱-۳- گویش های رایج در استان کرمانشاه

زبان	گویش	مناطق
کلهری	ایلات زنگنه، سنجابی، احمدوند، نانکلی، پایروندها، اهالی قصرشیرین، سرپل زهاب، قلخانی، کرنده، قلعه زنجیری های ساکن کرمانشاه، صحنه و مردم دینور و گیلان غرب است	
اورامی	بیشتر مردم دو ایل بزرگ لهونی در منطقه اورامان جنوی در کرمانشاه و همچنین طوایف اورامان تخت، ایل بزرگ باجلان که تعدادی از آنها در دشت زهاب زندگی می کنند و چندین روستا در منطقه گوران و تمامی مردم کندوله در دینور	کردی
سورانی	طوایف متعدد جاف جوانزود و تعدادی از طوایف مهاجر گوران، مردم دشت زهاب و جیگیران، سراسر بخش روانسر و تیره هایی از اهالی سنجابی	
لکی	اهالی هرسین، طوایف جلالوند و عثمان وند	
کرمانشاهی	اهالی شهر کرمانشاه	

دین و مذهب

اسلام دین اکثر مردم استان است و پیروان آن بیشتر شیعه هستند. در مناطقی از استان نیز، مذهب اهل تسنن رایج است.

آیین های محلی

اقوام کرد ساکن کرمانشاه، از گذشته های دور تاکنون دارای آداب و رسوم ویژه ای هستند. جشن ها، اعیاد و مراسم سوگواری آن ها ریشه در اعتقادات و باورهای ملی، اسلامی و مذهبی شان دارد، ولی همچنان تازگی و رنگ و بوی قومی و محلی خود را حفظ کرده و بخش جدایی ناپذیری از فرهنگ عمومی مردم شده است. از جمله این آیین ها می توان به پُرسانه^۱، جشن خرم و شال دُرکی^۲ اشاره کرد.

پُرسانه : به گویش فارسی کرمانشاه، پُرسانه به کمک مالی از سوی خویشان، دوستان و آشنايان پرسه دار (کسی که عزیزی را از دست داده است) گفته می شود، از این طریق تلاش می شود تا باری از دوش شخص عزادار و خانواده اش برداشته شود. معمولاً

^۱- porsaneh

^۲- shall dorraki

ویژگی‌های فرهنگی استان

پرسانه به صورت گوسفند، قند و برنج و گاهی به صورت پول نقد پرداخت می‌شود. این آین، ویژه عشاير و ساکنین روستاهای استان است. عشاير و روستاشين هايي که به شهرها آمده‌اند، نيز اين سنت را نگه داشته‌اند و حتی در شهر کرمانشاه کم و بيش را يع.

جشن خرمن : ايرانيان باستان داراي جشن هاي بسياري بوده‌اند. جشن خرمن يكى از جشن هاي باستانى مردم اين استان است که به پاس هدایاى خداوند در پايان برداشت محصول (شهربور ماه)، به شکرانه سپاس از درگاه خداوند در روستاهای استان برگزار می‌شود. جشن خرمن، جشنی آينى است که قدرشناصى، دوستى و همدلی مردم را نشان می‌دهد. اين جشن در روستاهای استان در فصل هاي برداشت محصول برگزار می‌شود.

شال دُركى (شال اندازى) : آينى است که در گذشته نه چندان دور، در سطح استان کرمانشاه برگزار می‌شده است. در موسم بهار و آغاز نوروز، گروهی از نوجوانان و حتی بزرگترها به طرف خانه همسایه ها راه می‌افتدند و معمولاً غروب یا سر شب با بهره‌گيرى از تاریکی روی پشت بام خانه‌ها می‌رفتند و شال خود را از روزنه بام خانه‌ها به درون خانه آويزان می‌كردند . آن‌ها به اين وسیله، مژده آمدن بهار و عيد را به همسایه‌ها می‌دادند و از آن‌ها مژدگانی می‌خواستند. صاحب خانه هم به فراخور وضع مالي خود، پول یا خوراکی درون شال می‌گذاشت. اين آين تا سال‌های اخير در قصرشیرين و اکثر روستاهای استان برگزار می‌شده است.

بررسی کنید

در مورد آين ها و جشن هاي محلی خود فکر کنيد و يكى را انتخاب و در مورد آن تحقیق کنيد و نتیجه را در کلاس ارائه دهيد.

بيشتر بدانيم

سال در فرهنگ کردي داراي چهار فصل و دوازده ماه به شرح زير است :

فصل ها عبارتند از : بهار يا و هار (بهار) – هاوين يا توسان (تابستان) – پايز – زم سان (زمستان)

دوازده ماه سال به ترتيب عبارتند از : جيئنان (جشن ها)، گولان (گل ها)، زه ردان (زردي ها)، په ريه ر (ريخته شدن برگ گل)، گه لا ويژ (نام ستاره)، نوخشان (بهره مند شدن از محصولات)، به ران (بهره ها)، خه زان (خرزان)، ساران (سردي ها)، وه فران (برف ها)، به نهدان (يخت بستن)، رمشان (سياهي ها).

هنرها و صنایع دستی

صنایع دستی در استان کرمانشاه از سابقه تاریخی طولانی برخوردار است. صنایع دستی در استان کرمانشاه به موازات توسعه کشاورزی و دامداری پیشرفت‌هایی داشته و در اقتصاد و زندگی مردم استان به ویژه عشایر و روستائیان نقش مهمی داشته است. در جدول شماره ۲-۳ مهمترین صنایع دستی استان آورده شده است. شما نیز مهمترین صنایع دستی محل زندگی خود را مشخص کنید.

جدول ۲-۳- مهم ترین صنایع دستی در استان کرمانشاه

منطقه جغرافیایی	صنایع دستی
اورامنان، جوانزود	قالی بافی
سنقر، صحنه، کنگاور، دینور، بیستون، عشایر ثلات باباجانی	موج بافی
اورامنان و ثلات	جاجیم
عشایر استان	نمدمالی
هرسین	گلیم بافی
اورامنان، کرمانشاه، هرسین	گبوه و کلاش بافی
کرند، کرمانشاه	ابزارهای فلزی
عشایر استان	چیغ بافی
کرمانشاه	قلم زنی و سراچی

بیشتر بدانیم

روزگاری کرند غرب زرادخانه مهمی بود و سلاح‌های گوناگونی در آن جا ساخته می‌شد. در تاریخ یورش‌های تیموریان و جنگ‌های ایران و عثمانی از سلاح‌های ساخت کرند یاد شده است. در حال حاضر در شهر کرند کارگاه‌هایی وجود دارد که کم و بیش در زمینه ساخت وسایل فلزی و ابزار کار فعالیت دارند. صنعتگران کرندی در تهیه ابزار و وسایل کشاورزی، شکار، چاقو، قندشکن، ابزار زین، قفل، کلید و... شهرت زیادی داشته و دارند.

دیزگی‌های فرهنگی استان

شکل ۱-۳- تصاویری از صنایع دستی استان کرمانشاه

سرگرمی‌ها و بازی‌های محلی

بازی‌های محلی استان کرمانشاه برگرفته از طبیعت زیبای کوهستان زاگرس است که علاوه بر سرگرمی، سبب تقویت چالاکی، سلامتی و آمادگی همیشگی آن‌ها در مقابل خطرات اطرافشان بوده است. بازی‌های محلی در سطح استان، بر اساس سن و جنسیت بسیار متنوع است.

از مهم‌ترین این بازی‌ها می‌توان به پهلان، قمچان، هشارهشارکی (قایم باش)، قل فلان (خروس جنگی)، رسن بازی (طاب بازی)، سوار سوار، پزان، هفت سنگ، شاه و وزیر، گل بگیر یا ٹوپان، زرمشتکی (گل یا پوچ)، گامپر (پرش)، آپل میل (الک دولک)، ژوران (کشتی)، کلاه روانکی، خانه خانه و گرگ گرگ اشاره کرد. کدام یک از این بازی‌ها را می‌شناسید؟ با کمک دیبرتان نهوده اجرای تعدادی از این بازی‌ها را برای هم کلاسی‌هایتان تعریف کنید.

بیشتر بدانیم

بازی‌های محلی

بازی قمچان : این بازی مخصوص دختران است که به صورت انفرادی انجام می‌شود. این بازی در نقاط مختلف استان ما به شیوه‌های متنوعی انجام می‌شود. قمچان، گونه‌ای بازی با سنگ است، در این بازی بازیکنان به تعداد برابر سنگ بر می‌دارند و نخست بار می‌گیرند، بدین گونه که هر کس سنگ بیشتری توانست بر پشت دست بگیرد، بازیکن اول و آنکه بعد از او باشد دوم و هر کس پس از دیگری باشد سوم است. در این بازی، بازیکن سنگ‌ها را از روی دست به آسمان پرتاب و با کف دست آن را باز می‌گیرد. اگر سنگ‌ها جفت باشند، نصف آن‌ها را برای خودش برمی‌دارد و نصف دیگر از آن بازی است. بعد سنگی را که "قمع" می‌نامند به هوا می‌اندازد و سنگ‌ها را با آن می‌گیرد. البته اگر سنگ‌ها جفت باشند، آن را نصف می‌کند. ولی اگر نتوانست سنگ‌ها را جفتی بردارد و آن‌ها تیک "تاع" باشند، از آن سنگ چیزی عاید او نمی‌شود. اگر در هنگام گرفتن سنگ، سنگی از دستش بیفتد و یا در موقع گرفتن سنگ‌ها، سنگی به سنگ دیگر بخورد، می‌گویند "سخته"؛ یعنی نوبتش سوخته شده و نوبت به دیگری می‌رسد. در آخر، کسی که از همه بیشتر سنگ برداشته باشد، اول و دفعه دیگر نیز اول بازی می‌کند. برنده بازی می‌تواند سنگ زیر دست بازنشده‌ها گذاشته و با مشت بر روی دست آن‌ها بکوبد.

قل قلان : این بازی مخصوص پسران است. در این بازی که به صورت انفرادی یا گروهی قابل انجام است، بازیکنان به دو گروه مساوی تقسیم می‌شوند و از هر گروه یک نفر به میدان می‌رود. هر یک از این دو نفر یک پای را با دست مخالف خود می‌گیرند و سعی می‌کنند با هل دادن و فشار دادن شانه‌های یکدیگر طرف مقابل را به زمین بیندازد. هنگامی که تمام بازیکنان دو گروه بازی خود را انجام دادند امتیازهای هر گروه را جمع می‌کنند و هر گروه که امتیاز بیشتری به دست آورد برنده بازی است.

لباس‌های محلی

لباس مردم استان کرمانشاه، همچون سایر ویژگی‌های انسانی آن، به تعیت از شرایط محیطی دارای الگوی منطقه‌ای است. قدمت لباس‌های کردی به دوره مادها و ایران باستان بر می‌گردد. همچنان که سنگ نگاره‌ها و تصاویر حجاری شده در تاق بستان و بیستون نشان دهنده پوشش کامل و شبیه به لباس‌های کردی امروزی مردم استان است. به نظر می‌رسد پاییند بودن کردها به سنت و آیین‌های گذشتگان و هماهنگی و انبساط آن با شرایط محیط طبیعی، راز ماندگاری لباس‌های کردی است.

در نحوه دوخت و ترکیب لباس‌های کردی در مناطق مختلف استان تفاوت‌هایی دیده می‌شود. از لحاظ رنگ نیز علاوه بر تنوع، اغلب آن‌ها رنگ‌های شاد و پر زرق و برقی دارند. پوشش سنتی بانوان استان عبارت است از: سربند، گلنجه، یل، قبا، روپوش و شلوار جافی؛ و پوشش سنتی مردان نیز عرق چین، سربند، قبا، سُخمه، شال، شلوار جافی و پاپوش است.

ویژگی‌های فرهنگی استان

شکل ۲-۲- لباس های محلی مردم استان کرمانشاه (موزه مردم شناسی واقع در تکیه معاون الملک)

موسیقی

موسیقی از گذشته تاکنون در فرهنگ کردی استان جایگاهی مهم داشته است. تحقیقات نشان داده است که موسیقی کردی در ابتدا رزمی و حمامی بوده است. به تدریج داستان های پهلوانی و رزمی به صورت شعر و تصنیف با دهل و سرنا خوانده شد. هُوره از قدیمی‌ترین نواهای کردی است.

مردم استان در مراسم مختلف خود همچون جشن‌های نامزدی، عروسی، تولد و نام‌گذاری فرزند، مهمانی‌های ویژه و حتی مراسم سوگواری از سبک‌های مختلف موسیقی استفاده می‌کنند. برخی از وسایل نواختن موسیقی که در استان استفاده می‌شده است عبارتند از: سرنا، شمشال، تنبک، تار، سه تار، دهل، دف و... که در اکثر مناطق استان نواخته می‌شود. در محل زندگی شما کدام یک از اینها بیشتر استفاده می‌شوند؟

بیشتر بدانیم

تفاوت هُوره و مُور

هُوره : یکی از نواهای منطقه زاگرس است که در گذشته بیشتر درونمایه نیایشی و گاهی نیز جنبه شکرگزاری داشت اما به مرور زمان جنبه حماسی و شادی آفرین به خود گرفته است.

مُور(مویه یا مرثیه) : نوایی خاص مراسم عزاداری ایلات و عشاير استان کرمانشاه است .

ادبیات محلی

ادبیات محلی کرمانشاه گنجینه‌ای پایان ناپذیر از عادات، باورها، ضرب المثل‌ها و ترانه‌های محلی است که ریشه در فرهنگ و ادبیات غنی استان دارد. به عنوان نمونه برخی از ضرب المثل‌ها را می‌توانید در جدول ۳-۲ مطالعه کنید. شما نیز دو ضرب المثل جالب با ذکر مفهوم به جدول اضافه کنید.

تکمیل کنید

جدول ۳-۳- چند نمونه از ضرب المثل‌های مردم استان کرمانشاه

مفهوم	ضرب المثل
درخت هرچه قدر ثمر می‌گیرد خمیده‌تر می‌شود کنایه از انسانهای بزرگی است که هر چه قدر به علم و مقام آنها افزوده می‌شود متواضع‌تر می‌شوند	دار هرچه بزرگی سرچه مهندی
صدای دهل از دور خوش است کنایه از واقع بینی و دقیق بودن است	صدای دیبول و دور خوشة
.....
.....

یکی دیگر از آثار برجسته ادب و هنر کردی، شعر و ادبیات داستانی است. هرچند که آثار مکتوب شعر کردی نسبتاً اندک است، ولی در ادبیات شفاهی و محاوره‌ای از غنای بسیاری برخوردار است. شعر کردی مملو از مضامین عرفانی، عشق و حکمت است. علاوه بر آن، شعرای کرد، علاقه خاصی به مباحث و موضوعات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته و دارند. آیا می‌توانید شعرای

ویژگی‌های فرهنگی استان

معروف و آثار به جای مانده از آن‌ها را در سطح استان و شهرستان خود معرفی نمایید؟

غذاها و شیرینی‌های محلی

شکل ۳-۳- برخی از غذاهای محلی استان کرمانشاه

بیشتر غذاهای رایج در استان همان‌هایی هستند که در اکثر نقاط کشور رواج دارند ولی برخی از خوراک‌ها و شیرینی‌ها نیز ویژه این استان بوده و از توع و شهرت خاصی برخوردار است. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :
برخی از غذاهای محلی استان کرمانشاه شامل : دنده کباب، خورش خلال، پلو کشمش، دانه کولانه، بورانی کنگر، پلو شویت، قورمه، هلیسه، آش غوره، بورانی چندر، آش ترخینه، آش عدس، دلمه، خورشت کدو حلوایی و شیرینی‌ها شامل : نان برنجی، نان خرمابی، کاک، پرنسی (پرساق) و حلوا است.
در بین انواع شیرینی‌ها نان برنجی و کاک و نان خرمابی از شیرینی‌های مشهوری است که در سطح کشور به عنوان سوغات استان کرمانشاه شناخته شده‌اند؛ چنانکه روغن حیوانی کرمانشاه نیز در تمام کشور جایگاه ویژه‌ای دارد.

بیشتر بدانیم

جغرافیای فرهنگی شاخه‌ای از جغرافیاست که به بررسی نقش عوامل جغرافیایی در پیدایش فرهنگ هر قوم (زبان، آداب و رسوم ، پیشرفت‌های علمی و فرهنگی و ...) می‌پردازد.

تکمیل کنید

در جدول زیر غذاها و شیرینی‌های محلی شهرستان محل زندگی خود را بنویسید.

جدول ۴-۳-۴- غذاها و شیرینی‌های محلی

نام شهرستان	نوع غذا یا شیرینی
کرمانشاه	خورشت خلال، دندنه کباب، آش عباسعلی، نان برنجی
.....

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

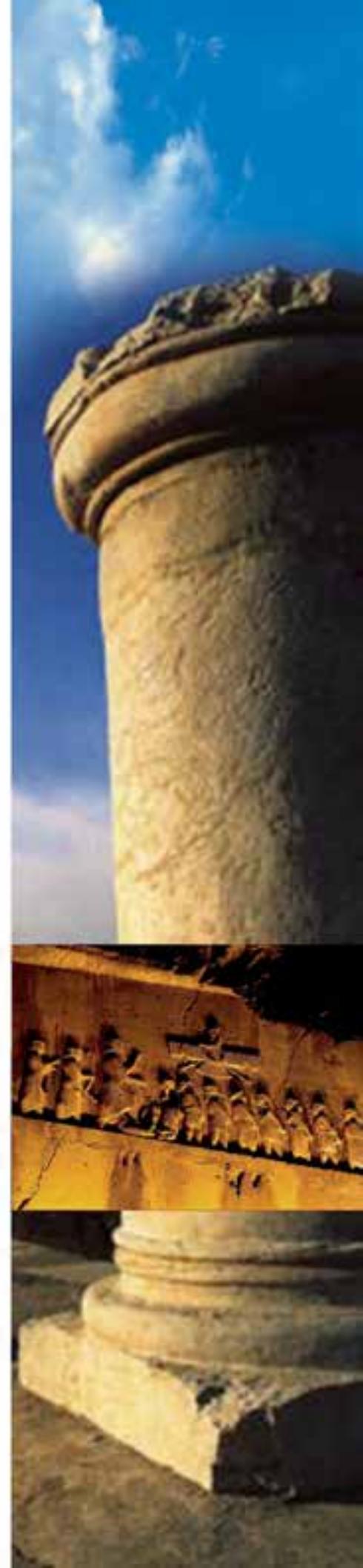
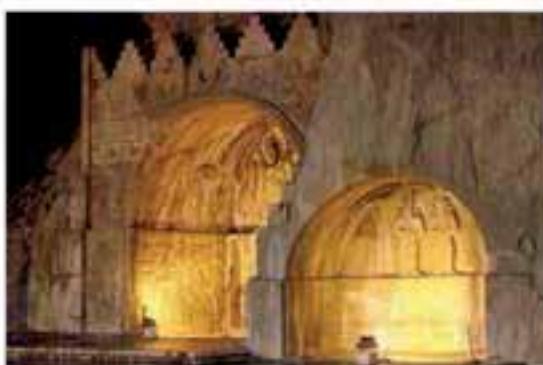
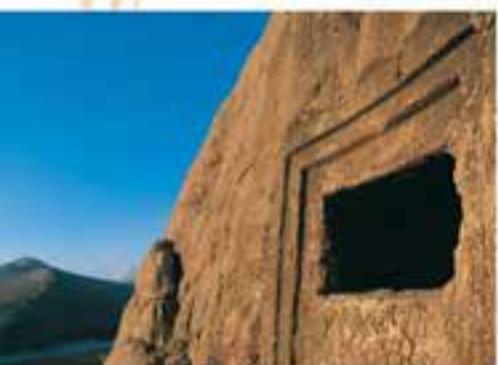
فعالیت پایانی

- به چند گروه تقسیم شوید. سپس هر گروه در رابطه با یکی از موضوعات مطرح شده، اطلاعات را جمع‌آوری کرده و نتیجه کار خود را در کلاس ارائه دهید.
- الف) آیین‌های محلی باستانی و اسلامی
- ب) جشن‌های محلی و آمیخته شده با اسلام

فصل چهارم

پیشینه تاریخی استان کرمانشاه

درس ۱۰ تاریخی به قدمت ده هزار سال

شکل ۱۰-۴—قدمت سکونت در تپه گودین در کنگاور به هزاره ششم قبل از
میلاد می‌رسد.

شکل ۱۰-۵—غار داشکفت یکی از کهن‌ترین سکونتگاه‌های بشر در
منطقه کرمانشاه در دامنه کوه تاق بستان

به نظر شما آیا رابطه‌ای بین گذشته‌تاریخی هر منطقه و جغرافیای طبیعی آن وجود دارد؟
با ذکر مثال برای گفته‌های خود دلیل بیاورید.

تاریخ محلی استان کرمانشاه، جزئی جدایی ناپذیر از تاریخ کشور ایران است و تنها زمانی می‌تواند مورد مطالعه قرار گیرد که به عنوان بخشی از تاریخ طولانی ایران زمین به آن توجه شود. بدون شک منطقه کرمانشاه در تحولات تاریخی و فرهنگ و تمدن ایرانی-اسلامی نقشی اساسی بر عهده داشته است. منطقه کرمانشاه، به خاطر موقعیت خاص جغرافیایی و داشتن شرایط محیطی مناسب از یک سو، از دیر باز به عنوان مکانی برای استقرار سکونتگاه‌های انسانی مورد توجه بوده است و از سوی دیگر به دلیل موقعیت ارتباطی خود، همواره به عنوان پلی بین حوزه‌های تمدنی مغرب زمین و سرزمین اصلی ایران بوده است. بنابراین در این رهگذر علاوه بر برخورداری از دستاوردهای فرهنگی و تمدن مغرب زمین، در رشد و شکوفایی و تعالی فرهنگ اصیل ایران زمین وظایفی را بر عهده داشته است.

از گذشته‌های بسیار دور، انسان‌های غارنشین که از طریق شکار امراض معاش می‌کردند، این ناحیه را برای زندگی خود برگزیدند در جدول شماره ۱۰-۴ نام برخی از این غارها و موقعیت جغرافیایی آن‌ها ذکر شده است. آثار به دست آمده از غارهای پیش از تاریخ

پیشینهٔ تاریخی استان

استان، مدارکی مستند در تأیید این ادعا هستند. از جمله این غارها می‌توان به غار شکارچی واقع در بیستون اشاره کرد که آثاری مربوط به دوران پارینه سنگی در آن به دست آمده است. قدمت حضور انسان‌های اولیه در این غار به ۴۰ هزار سال پیش می‌رسد.

بیشتر بدانیم

جدول ۱-۴- موقعیت جغرافیایی برخی از غارهای تاریخی استان کرمانشاه

غارهای تاریخی	موقعیت جغرافیایی
مرتاریک	دامنه کوه بیستون
شکارچیان	این غار در دامنه کوه بیستون و به فاصله کمی از مجسمه هرکول قرار دارد
مرا آفتاب	حد فاصل غارهای مرتاریک و مردودر
ورواسی	یازده کیلومتری شمال شرقی کرمانشاه، در دامنه کوه ماسیم و در دره معروف به «تنگ کشت» قرار دارد
دو اشکفت	در دامنه جنوبی کوه تاق بستان
قویری قلعه	این غار در بیست و پنج کیلومتری شهر پاوه قرار دارد

وجود آب کافی، زمین‌های حاصل خیز و اقلیم مناسب باعث شد که معيشت مبتنى بر کشاورزی و زندگی یکجاشینی از زمان‌های بسیار دور در کرمانشاه شکل بگیرد، به طوری که یافته‌های باستان‌شناسی عمر روستایی کرتویچ^۱، قدیمی‌ترین روستای پیش از تاریخ در استان را به ۹۸۰ سال قبل از میلاد می‌رساند قدیمی‌ترین آثار گلی، سفالی و شیشه‌ای یافت شده در ایران را، متعلق به منطقه کرمانشاه می‌دانند.

جدول ۲-۴- قدمت برخی از سکونتگاه‌های انسانی در استان کرمانشاه

نام روستا	نام روستا	موقعیت جغرافیایی	قدمت تاریخی
کرتویچ (تپه شیخی آباد)	دینور	حاشیه شرقی شهر کرمانشاه (روستای ده پهن)	۹۸ قبل از میلاد
تپه سراب	روستای قیسوند	۱ کیلومتری غرب هرسین	۸ تا ۹ هزار سال قبل از میلاد
گنج دره	۱۲ کیلومتری جنوب شرق کنگاور	روستای قیسوند	۷۵ تا ۸۵ قبل از میلاد
تپه گودین	مرکز شهر اسلام آباد	هزاره ششم قبل از میلاد	تپه چغا گاوane
		۷ تا ۹ سال قبل از میلاد	

بیشتر بدانیم

جغرافیای تاریخی یکی از گرایش‌های علم جغرافیا است که نقش محیط جغرافیایی در پیدایش سرگذشت و تاریخ هر منطقه را مورد مطالعه قرار می‌دهد.

قدیمی‌ترین اقوام ساکن در منطقه کرمانشاه

از نخستین اقوام ساکن در منطقه کرمانشاه کنونی که نام آن‌ها در تاریخ ذکر شده، می‌توان اقوام گوتی، کاسی و لولوبی را نام برد. در این میان لولوبی‌ها یکی از قدیمی‌ترین سنگ نگاره‌های شناخته شده ایران (نقش آنوبانی نی) را پیدید آورده‌اند (شکل ۴-۳).

شکل ۴-۳—نقش آنوبانی نی—سربر زهاب

از اواخر هزاره دوم پیش از میلاد، اقوام آریایی به فلات ایران روی آوردند. از میان آن‌ها قومی که ماد خوانده می‌شد در مناطق غربی، شمال غرب و مرکزی ایران کنونی مستقر شدند. بدین ترتیب کرمانشاه در قلمرو حکومت قوم ماد قرار گرفت. اهمیت کرمانشاه در حکومت مادها چنان بود که بیشترین آثار اقوام مادها در منطقه کرمانشاه بوده است. کرمانشاه تا حمله اعراب، استان ماد خوانده می‌شده است.

کرمانشاه در دوران باستان

هنگامی که سلسله هخامنشی جانشین حکومت مادها شد، کرمانشاه با توجه به اهمیت موقعیت جغرافیایی خود (قرارگیری بر سر

پیشینهٔ تاریخی استان

راه مهم بابل – هگمتانه – مناطق داخلی ایران)، همچنان جایگاه ممتاز خود را حفظ کرد. تأیید‌کنندهٔ این موضوع، قرار گرفتن مهمترین و مفصل‌ترین سند مکتوب بازمانده از هخامنشیان، یعنی کتیبه داریوش اول، در بیستون است.

در دورهٔ سلوکیان نظر به طبیعت مساعد کرمانشاه، این ناحیه مورد توجه ویژه یونانیان قرار گرفت. به خصوص نواحی ماهیدشت و دینور که به لحاظ شرایط طبیعی برای تربیت اسب بسیار مناسب بود.

با ظهور سلسلهٔ اشکانی، کرمانشاه همچنان مورد توجه قرار داشت و به همین دلیل منطقهٔ کرمانشاه به لحاظ آثار به جا مانده از دورهٔ اشکانی موقعیتی منحصر به فرد در ایران دارد. نقش بر جستهٔ بلاش در بیستون یکی از آثار به جا مانده در منطقهٔ کرمانشاه است.

دودمان ساسانی که جانشین خاندان اشکانی شده بودند نیز توجه ویژه‌ای به کرمانشاه داشتند، به طوری که در این دوران اصولاً ناحیهٔ کرمانشاه، ملک شخصی پادشاهان ساسانی محسوب می‌شد و پادشاهان این سلسله جهت پرهیز از گرمای طاقت فرسای پایتخت (تیسفون) و نیز به لحاظ آب و هوا و طبیعت مطلوب کرمانشاه، همچنین نزدیکی آن به تیسفون، بخشی از دورهٔ گرم سال را در بیلاقهای منطقهٔ کرمانشاه می‌گذرانند. تاق بستان یادگار خسرو اول در این منطقه قرار دارد. گسترش شهرسازی یکی از سیاست‌های پادشاهان ساسانی در غرب بود که بنیاد شهرهای حلوان (سریل زهاب) و قرمیسین یا کرمانشاه را نهاده و بر اعتبار استان کرمانشاه بیش از پیش افزود. شاهان ساسانی با ایجاد پلهایی بر روی رودخانه‌ها و بنایهایی که رفاه عموم مردم را تأمین می‌کرد، رونق اقتصادی بیشتری را برای مردم این دیار به ارمغان آورده بودند.

از نظر وجود آثار مربوط به دوران باستان در ایران زمین، تنها استان فارس و تا حدودی خوزستان با استان کرمانشاه قابل مقایسه است.

شكل ۴-۴- نمایی از تاق بستان قدیم

جدول ۳-۴— آثار تاریخی دوره پیش از اسلام

برخی از آثار تاریخی پیش از اسلام کرمانشاه	
لولوی‌ها	نقش بر جسته آنوبانی‌نی
مادها	گور دخمه اسحاق وند • دکان داود و گور دخمه سرخ ده • گور دخمه صحنه
هخامنشیان	سنگ نبشته بیستون
سلوکیان	تدیس هرکول
اشکانیان	کتیبه گودرز • نقش بر جسته بلاش • گورستان پارتی • نیایشگاه آناهیتا
ساسانیان	تاق بستان (نقش بر جسته تاج گذاری اردشیر دوم – تدیس خسروپرویز) • طاق گرا شکارگاه – خسروپرویز • قلعه یزدگرد • فرهاد تراش

کرمانشاه در دوران اسلامی

در دوران خلافت عباسی، کرمانشاه یکی از چهار شهر مهم منطقه جبال بود. منطقه کوهستانی غرب ایران تا اصفهان را جبال یا عراق عجم می‌گفته‌اند. در همین زمان شهر دینور از نظر تربیت افراد بر جسته علمی و فرهنگی، مهمترین شهر این ناحیه و حتی ایران محسوب می‌شد.

هلاکو خان مغول در مسیر حمله خود به بغداد، کرمانشاه را از حملات وحشیانه خود بی‌نصیب نگذاشت و سپاهش این شهر و منطقه را ویران کرد. از آن پس کرمانشاه به صورت روستایی ویران درآمد. البته جانشینان هلاکو از جمله الجایتو، اقداماتی را در جهت ترمیم خرابی‌ها انجام دادند. به طوری که ایلخان مغول شهر سلطانیه چمچمال را در نزدیکی بیستون بنا نهاد، اما شهر کرمانشاه تا اواخر دوران صفوی به صورت روستا باقی ماند.

در دوران سلسله صفوی، به علت تزدیکی با مرزهای دولت عثمانی منطقه کرمانشاه بارها مورد حمله دولت عثمانی قرار گرفت و به همین دلیل صفویان فرست چندانی برای آبادانی آن نیافتند. البته به سبب افزایش تعداد زائرین شیعه ایرانی که از مسیر کرمانشاه به عتبات مسافرت می‌کردند، بر ارزش منطقه افزوده شد و نتیجه آن احداث کاروانسراها و پل‌ها بود. در اواخر حکومت صفوی و با استفاده از یک آرامش نسبی که در روابط ایران و عثمانی پدید آمد، خان‌های زنگنه که بزرگترین مالکان زمین‌های منطقه بودند و در عین حال پست‌های اجرایی ارزشمندی را در دربار صفوی داشتند، در عمران و آبادی شهر و منطقه کرمانشاه کوشیدند. از جمله این افراد می‌توان به شیخ علی خان زنگنه اشاره کرد.

با روی کار آمدن نادر شاه افشار و پاک سازی منطقه از متاجاوزین عثمانی، این پادشاه با توجه به موقعیت جغرافیایی ممتاز شهر کرمانشاه، در کنار مرزهای عثمانی، قلعه جدیدی را در این شهر بنا کرد که بزرگترین زرادخانه کشور محسوب می‌شد.

رونده توسعه کرمانشاه در زمان قاجار ادامه پیدا کرد و این شهر و ناحیه تحت فرمانروایی محمدعلی میرزا دولتشاه (پسر بزرگ فتحعلی شاه) به مرکز غرب ایران تبدیل شد. و نیز اقداماتی در جهت تکمیل عمران و آبادی این شهر و ایالت به عمل آمد. از جمله بازارها، کاروانسراها، پادگان‌های نظامی، حمام‌ها، مساجد و پل‌های جدیدی ساخته شد.

پیشینهٔ تاریخی استان

دری شروع جنگ جهانی اول، موقعیت استراتژیک کرمانشاه سبب شد که طرف‌های درگیر در جنگ، این استان را محل نزاع و درگیری خود سازند. به این ترتیب کرمانشاه توسط عثمانی (متحده آلمان) و سپس روس و انگلیس اشغال شد. در همین زمان عده‌ای از رجال که قصد مقابله با اشغال کشور، توسط روس و انگلیس را داشتند، کرمانشاه را مرکز فعالیت خود قرار داده و دولت موقت ملی را در این شهر تشکیل دادند. به این ترتیب کرمانشاه برای مدت کوتاهی پایخت شد. در این هنگام نواحی غربی کشور از طریق کرمانشاه اداره می‌شد. در جریان جنگ جهانی اول خسارات فراوانی به کرمانشاه وارد شد.

با روی کار آمدن دولت پهلوی در کرمانشاه نیز برخی اقدامات عمرانی و اصلاحی مانند شهرسازی جدید و تأسیس راه‌های شوسه آغاز شد. با کشف نفت در منطقه نفت شهر، دومین پالایشگاه نفت کشور در کرمانشاه تأسیس شد. در جریان جنگ جهانی دوم کرمانشاه در شهریور ۱۳۲۰ به تصرف نیروهای متفقین درآمد و تا پایان جنگ، نیروهای نظامی این کشورها در منطقه حضور داشتند.

جدول ۴-۴- آثار تاریخی دوره اسلامی در استان کرمانشاه

برخی از آثار دوره اسلامی کرمانشاه	
صفوی	پل کنه
زندیه	مسجد جامع کرمانشاه
فاجار	تکیه معاف الملک • تکیه بیگلریگی • خانه خواجه باروخ • مسجد عمام الدوّله • مسجد حاج شهبازخان • مسجد شاهزاده • مسجد دولتشاه • ساختمان کنسولگری انگلیس • خانه معتقد الدوّله • خانه فیض مهدوی • خانه معین الكتاب • حمام حاج شهباز خان • حمام حسن خان • کاروانسرای فیض آباد • خانه سوری
پهلوی	مسجد جامع شافعی • ساختمان استانداری سابق کرمانشاه • خانه خدیوی • خانه سیدین • کلیسا قلب مقدس مسیح • مدرسه کرازی

کرمانشاه پس از انقلاب اسلامی و ۸ سال دفاع مقدس

با شروع مبارزات علیه رژیم شاهنشاهی پهلوی، مردم این استان نیز همگام با ملت ایران در تظاهرات و مبارزات شرکت کردند و در پیروزی جمهوری اسلامی سهیم شدند. هنوز چند ماهی از پیروزی انقلاب اسلامی نگذشته بود که رژیم بعضی عراق به صورت پراکنده مناطق مرزی استان کرمانشاه را به توپ بست. ارتش عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ با پشتیبانی هوایی و آتش توپخانه، هجوم سراسری خود را به شهرهای استان آغاز کرد و طی چندین حمله شهرهای قصرشیرین، نفت شهر و سومار را به اشغال خود درآورد.

لشگر ۸۱ زرهی استان، هوانیروز، سپاه پاسداران، نیروهای انتظامی و بسیجی استان و جهاد سازندگی و نیروهای مردمی به منظور مقابله با تهاجم و پیشروی دشمن در طول مرزهای استان که قریب بر ۲۰ کیلومتر می‌باشد، با از خود گذشتگی، فداکاری، ایمان، رشادت و پایمردی در مقابل دشمن ایستادگی و رژیم بعضی عراق را از رسیدن به اهدافش محروم کردند.

شکل ۵-۴- تصویری از سپاه محمد (ص)

رژیم عراق برای پیروزی در جنگ از هیچ عمل تنگی‌نی علیه رزم‌ندگان و مردم بی دفاع مرزنشین استان فروگذار نکرد؛ به طوری که در طول جنگ بارها از سلاح‌های شیمیایی استفاده کرد. از مناطقی که این چنین ناجوانمردانه مورد حمله شیمیایی دشمن قرار گرفت، می‌توان به روستای بان‌زرده ریجاب اشاره نمود.

در واپسین روزهای جنگ، دشمن بعضی و گروهک ضد اقلاب که به شدت ناامید شده و کار خود را پایان یافته می‌دیدند، با طراحی یک حمله نفوذی از مرز قصرشیرین، وارد استان شدند و پس از گذشتن از سریل زهاب، کرند به طرف اسلام آباد و حسن آباد پیش آمدند. منافقین که در محدوده کوچکی از اسلام آباد تا تنگه چهار زبر به محاصره در آمده بودند، تلفات فراوانی متحمل شدند. برخی منهدم گردیدند و برخی نیز به سمت عراق گریختند. به این ترتیب عملیات مرصد آخرین عملیات ۸ سال دفاع مقدس در استان کرمانشاه بود که با موفقیت چشمگیر رزم‌ندگان اسلام به پایان رسید.

وجه تسمیه

از دیرباز، شهر کرمانشاه مکانی آباد و از شهرهای مهم غرب ایران بوده است و آن را به نام‌های مختلفی خوانده‌اند. در زمان فرمانروایی گوتی‌ها، کاسی‌ها و لولوی‌ها، کرمانشاه را نیساپی یا نیشاپی و سپس الی پی نامیدند. در دوران هخامنشی این شهر را کامبادن می‌نامیدند. اما بسیاری نام فعلی شهر کرمانشاه را یادگار دوره ساسانی دانسته‌اند و این نام را به بهرام چهارم منسوب می‌دانند که در سده سوم تا چهارم میلادی پادشاه شهر کرمان بوده و پس از اینکه حاکم ایالت ماد شد، مرکز ایالت را به مناسبت لقب او، کرمانشاه خوانند. پس از اسلام، اعراب نام کرمانشاه را به صورت قرمیسین معرب کردند.

پیشینهٔ تاریخی استان

جدول ۵—وجه تسمیه برخی از شهرهای استان کرمانشاه

شهر	وجه تسمیه
سنقر	واژه سنقر شکل تغییریافتهٔ کلمهٔ سنقار است که در زبان ترکی نام مرغی شکاری است
قصرشیرین	نام این شهر منسوب است به شیرین زن خسرو پرویز از پادشاهان ساسانی
پاوه	نام پاوه را به پاوج یا پاوه سردار بزدگرد سوم—آخرین شاهنشاه ساسانیان—منسوب می‌دانند که جهت جلب حمایت کردها روانهٔ این منطقه شد و مورد احترام اهالی قرار گرفت. بعدها به خاطر تجلیل از آن سردار، این ناحیه را پاوه نامیدند
سریل زهاب	کلمهٔ زهاب در لغت به معنی «آب مقتدر، خوب و همچنین به معنی چشمها و منبع آب» آمده است. ظاهراً به علت چشم‌های سراب‌های فراوان، این شهر به زهاب مشهور شده است. نام دیگر این ناحیه «سریل» است که از نام پلی بر روی رودخانهٔ الوند در ۱۲ کیلومتری زهاب اخذ شده است
ماهیدشت	دشت مادها—در دوران ساسانیان ماد را به صورت مای تلفظ می‌کردند (مای یَشت) و در دوران اسلامی اعراب ماد را به صورت ماه درآورند

وجه تسمیهٔ شهر یا روستا یا ایل شما چیست؟ تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

کوه‌های استان در عملیات‌های جنگی رزم‌نده‌گان اسلام چه نقشی داشتند؟

چرا کوه بازی دراز، با وجود ارتفاع کم، در اذهان مردم ایران شهرتی بیش از سایر کوه‌های استان دارد؟

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

- □
- □
- □
- □
- □
- □
- □
- □

فعالیت پایانی

- ۱ - به چند گروه تقسیم شوید و هر گروه یکی از دوره‌های تاریخی استان را انتخاب کرده و درباره آن تحقیق کنید و نتیجه به دست آمده را با استفاده از عکس و اسناد، به صورت روزنامه دیواری به تصویر بکشید.
- ۲ - در رابطه با جنگ تحمیلی در کرمانشاه با استفاده از اسناد موجود و مصاحبه به پرسش‌های زیر پاسخ

دهید :

- * شهرستان‌های مورد حمله هوایی و موشک باران دشمن در استان عبارتند از.....
- * محله‌های مورد حمله در شهرستان‌های محل سکونت شما عبارتند از

درس ۱۱ مشاهیر و نامآوران استان کرمانشاه

با نگاهی کوتاه به تاریخ هر سرزمین درمی‌باییم که ماندگاری و شهرت مردم هر سرزمین، نتیجهٔ تلاش مردان و زنان بزرگی است که با همتی والا، دستاوردهایی برای مردم خود به یادگار گذاشته‌اند که هر زمان به آنان فکر می‌کنیم غوری افتخارآمیز وجودمان را در برگیرد.

هرگاه صفحاتی از افتخارات مشاهیر کشورمان را ورق می‌زنیم، مطمئناً با نام بزرگانی از استان کرمانشاه برخورد خواهیم کرد. بزرگانی که در حیطهٔ فعالیتشان، زندگی خود را وقف بهتر زیستن هم نوعان خود کردند و در روزگار خود منشأ تحولات عمیق علمی، فرهنگی و مذهبی شده‌اند.

در قرون اولیهٔ هجری قمری داشمندان بزرگی هم چون ابوحنیفه دینوری در این خطه پا به عرصهٔ حیات نهادند. ابوحنیفه دینوری در قرن سوم هجری در شهر دینور کرمانشاه متولد شد. وی از داشمندان بزرگ در نحو، لغت، ادب، هندسه، حساب، نجوم و روایت بود. از آثار وی می‌توان به کتاب النبات (گیاه‌شناسی)، فی الجبر، فی الحساب، فی الوصایا، الانواع و المقابلة (ریاضیات و نجوم) و کتاب بالارزش اخبار الطوال (تاریخ) اشاره کرد.

برخی از مورخان بهلول از اصحاب حضرت موسی بن جعفر را، از مردم کرمانشاه می‌دانند.

از دیگر مفاخر استان که نقش مهمی در آبادانی کرمانشاه داشته است می‌توان به شیخ علی خان زنگنه صدر اعظم شاه سلیمان صفوی در قرن یازدهم اشاره کرد. وی از بزرگان ایل زنگنه بود که در زمان خود به امیر کبیر عصر صفوی معروف شد.

استاد غلامرضا رشید یاسemi شاعر، مورخ، نویسنده و مترجم بنام دوران معاصر است که در سال ۱۲۷۵ هجری شمسی در گهواره از توابع دلاهو به دنیا آمد. وی پس از احراز کرسی استادی در دانشکده ادبیات تهران به عضویت فرهنگستان ایران درآمد و در تألیفات و ترجمه آثار فراوانی را به ثبت رسانید. از جمله مهم‌ترین تألیفات وی می‌توان به قانون اخلاق، نصایح فردوسی، دیوان اشعار و تاریخ مختصر ایران اشاره کرد.

از علماء و عرفای بنام استان می‌توان به آیت الله سید مرتضی نجومی اشاره کرد که در بهمن ۱۳۰۷ هجری شمسی، در کرمانشاه به دنیا آمد. این عالم پرهیزگار و وارسته پس از اخذ مقدمات علوم دینی از محضر پدر بزرگوارشان و برخی علمای آن زمان کرمانشاه، رهسپار نجف اشرف شد و قریب ۱۷ سال در محضر استاد میرزا محمد باقر زنجانی، شیخ آقا بزرگ تهرانی و... فقه و اصول و علوم حدیث آموخت و به درجه اجتهاد رسید. در سال‌های پرالتهاب انقلاب اسلامی، خانه آیت الله سید مرتضی نجومی کانون مبارزات انقلابیون شهر کرمانشاه بود.

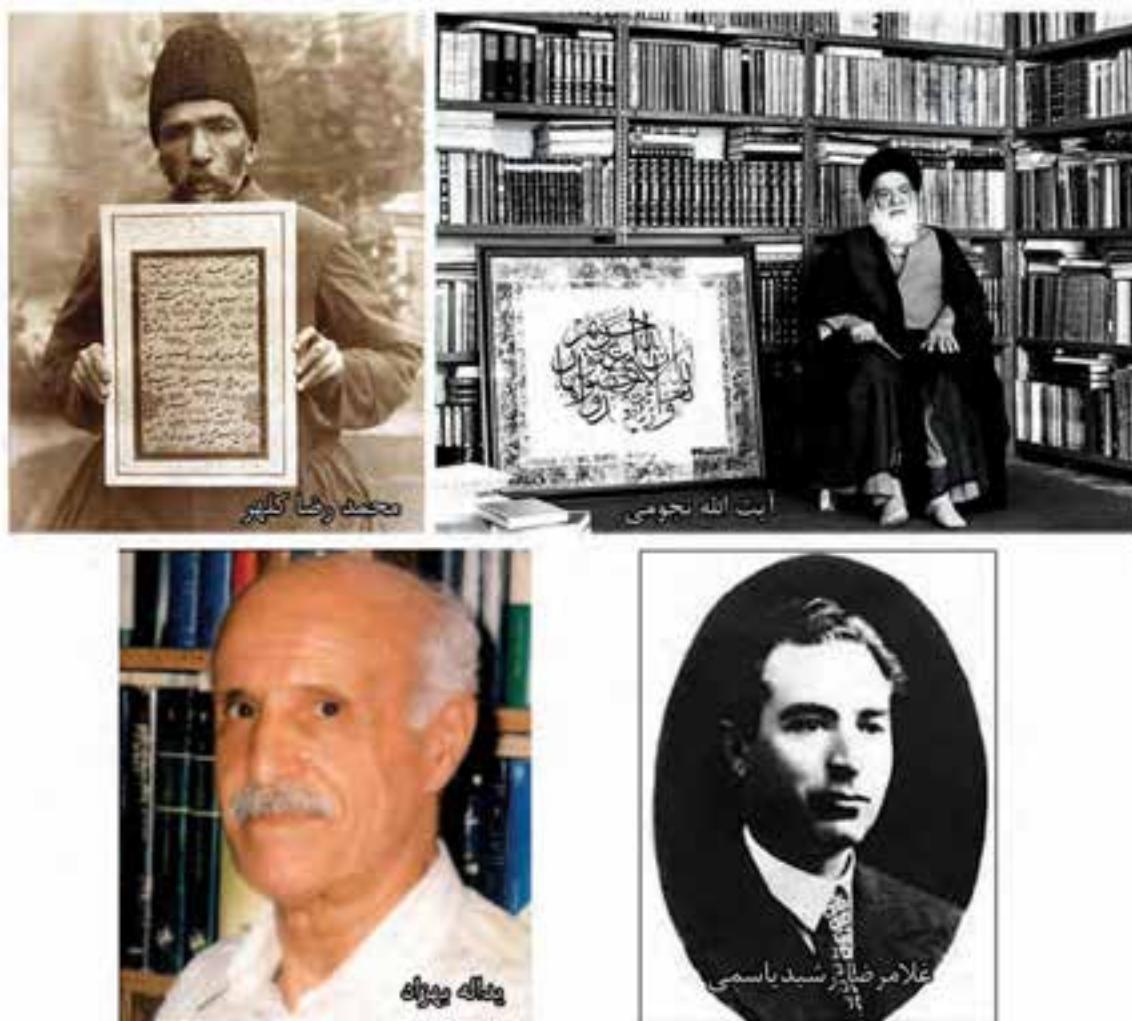
از آثار و تألیفات ایشان می‌توان به چند رسالهٔ تخصصی فقهی و تفسیر برخی سوره‌های قرآن کریم، کیمیای سعادت، فیض قلم و ... اشاره کرد.

آیت الله نجومی از بزرگترین خوشنویسان جهان نیز بودند. ایشان در خط ثلث از نوادر جهان و در تمام خطوط اسلامی صاحب نام بود و تقدیرنامه نخستین گروه‌های خوشنویسان جهان را دریافت کرد و در سال ۱۳۸۰ به عنوان چهره ماندگار کشورمان انتخاب شد.

آیت الله اشرفی اصفهانی، چهارمین شهید محراب در سال ۱۳۲۳ هجری قمری در یک خانواده روحانی در خمینی شهر اصفهان متولد شد. ایشان نماینده امام (ره) و امام جمعه کرمانشاه بودند و خدمات ارزشمندی از جمله تأسیس حوزه علمیه امام خمینی در استان داشته‌اند. ایشان پس از ۸ سال زندگی پرافتخار خود و خدمت به اسلام و قرآن در مهرماه ۱۳۶۱ در سنگر نماز جمعه مسجد جامع در محراب نماز به افتخار شهادت نائل آمد.

از سایر مشاهیر استان کرمانشاه نیز می‌توان به آیت الله هادی جلیلی، رحیم معینی، علی محمد افغان، ابوالقاسم الهمامی و... اشاره کرد.

شکل ۶-۴- تصاویری از مشاهیر استان کرمانشاه

پیشینهٔ تاریخی استان

سرداران شهید

در طول ۸ سال دفاع مقدس، استان کرمانشاه به واسطه داشتن ۲۶۳ کیلومتر مرز مشترک، صحنه اصلی تهاجم رژیم بعثی عراق بود. نقش رزمندگان اسلام و جوانان غیور این استان در دفاع از سرزمین ایران برای همیشه ستودنی است و به راستی آرامش و امنیت امروزه ایران ما مرهون رشدات‌های این رادمردان تاریخ است.

بیشتر بدانیم

استان کرمانشاه در طول جنگ تحمیلی ۱۱۲۶ بار مورد بمباران و اصابت موشک قرار گرفت و از ۲۸۷۸ روز جنگ تحمیلی ۲۶ عملیات در استان انجام شد و استان کرمانشاه مفتخر به داشتن ۹۵۲۵ شهید، ۱۷۲۰۰ جانباز و ۱۹۰۰ آزاده است.

شهید کرمی

شهید شمسادیان

شهید ادبیان

شهید باقری

شهید جعفری

شکل ۴-۷

سردار شهید سید محمد سعید جعفری : متولد ۱۳۳۱ (شهرستان کرمانشاه)، در سال‌های قبل از انقلاب بارها توسط ساواک دستگیر و زندانی شد. وی اولین فرمانده سپاه پاسداران انقلاب اسلامی کرمانشاه بود و در حین اجرای عملیات در تاریخ ۱۳۵۹/۸/۶ در جبهه سریل زهاب به شهادت رسید.

شهید محمدحسین باقری : متولد ۱۳۲۸ (نفت شهر)، در سال‌های قبل از انقلاب معلم بود. در سال ۱۳۶۳ مسئول مهندسی تیپ نبی اکرم (ص) بود و در حین اجرای عملیات کربلای ۵ در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۲۴ در جبهه شلمجه به شهادت رسید.

سرلشگر شهید حسین ادبیان : فرمانده گردان تکاور مالک اشتر لشگر ۸۱ زرهی کرمانشاه در حین اجرای عملیات آفندی بازی دراز در تاریخ ۱۳۶۰/۲/۳ در جبهه سریل زهاب به شهادت رسید.

سرلشگر شهید خلبان یحیی شمسادیان : متولد ۱۳۳۲ (قصر شیرین)، ایشان خلبان بالگرد هجومی پایگاه هوایی روز کرمانشاه بود که بارها با شجاعت و مهارت بی نظیرش دوست و دشمن را شکفت‌زده نمود و سرانجام در حین اجرای عملیات آفندی مسلم ابن عقیل در تاریخ ۱۳۶۱/۷/۱۵ در جبهه سومار به شهادت رسید.

شهید حجت‌الاسلام ذبیح‌الله کرمی : متولد ۱۳۳۰، قائم مقام معاونت فرهنگی سازمان تبلیغات اسلامی در حین اجرای عملیات مرصاد در تاریخ ۱۳۶۷/۵/۷ در جبهه غرب به شهادت رسید.

بیشتر بدانیم

جدول ۴—برگزیده‌ای از مفاخر ملی، علمی، هنری استان کرمانشاه

مفاخر ملی	سربدار یار محمدخان کرمانشاهی	در سال ۱۲۹۶ هـ ق در شهر کرمانشاه متولد شد وی دارای اندیشه آزادی خواهی بود و عضو کمیته غیرت کرمانشاه شد و فعالیت‌های آزادی خواهانه زیادی داشت
مفاخر علمی	پروفسور مجتبی شمسی پور	در سال ۱۳۲۸ در شهر کرمانشاه چشم به جهان گشود وی یکی از دانشمندان شیمی بر جسته کشورمان است که در سطح جهانی نامی شناخته شده دارد پروفسور مجتبی شمسی پور از اساتید مسلم رشته شیمی (تجزیه) است که در دانشگاه‌های رازی، تربیت مدرس تهران، شیراز، مشهد و موفق به پرورش استعدادها و متخصصان شیمی بر جسته‌ای شده است وی در سال ۶۲ به عنوان برترین دانشمند جهان انتخاب شد و در سال ۱۳۶۷ جایزه دانشمند برتر کشورهای اسلامی را دریافت کرد
مفاخر ادبی و فرهنگی	ید الله بهزاد	استاد یدالله بهزاد فرزند حسین که در شعر بهزاد تخلص می‌کرد، در سال ۱۳۴۳ ش در کرمانشاه متولد شد بهزاد اگرچه در گوشش شهروی چون کرمانشاه در گمنامی زندگی می‌کرد اما بدون شک به گفته مهدی اخوان ثالث یکی از بلند آوازه‌ترین سخنوران معاصر ایران است
مفاخر هنری	میرزا رضا کلهر	در سال ۱۲۴۵ در ناحیه کلهر کرمانشاه متولد شد وی از بهترین و مشهورترین خطاطان نستعلیق نویس دوره قاجاریه بود

بیشتر بدانیم

تندیس مقاومت

در پارک شیرین شهر کرمانشاه

تندیس مقاومت متعلق به زن قهرمان گیلان غربی است که با شجاعت تمام به تنها‌ی توانست چندین مت加وز بعشی را به هلاکت برساند.

شهر گیلان غرب دومین شهر مقاوم کشور است.

شكل ۴-۸

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

- □
- □
- □
- □
- □
- □
- □
- □

فعالیت پایانی

به گروه‌های چند نفره تقسیم شوید و بر اساس علاقهٔ خود در مورد یکی از علماء، شعراء، عرفاء، نویسنده‌گان و هنرمندان استان تحقیق کرده و نتیجهٔ کار خود را در کلاس ارائه دهید.

فصل پنجم

تولیدی های استان کرمانشاه

درس ۱۲ جاذبه‌های طبیعی – تاریخی، فرهنگی

شکل ۱-۵- کتیبه بیستون (بزرگترین کتیبه جهان)

تمکیل کنید

دوست قدیمی شما به همراه خانواده به مدت چند روز مهمان شماست اگر می‌خواهید مناطق دیدنی استان کرمانشاه را به او نشان دهید. چه می‌کنید؟ احتمالاً ابتدا فهرستی از آثار دیدنی استان (طبیعی و تاریخی) را تهیه می‌کنید تا مهمانان براساس علایق خود آثار مورد نظر را انتخاب کنند. آنگاه آنها را به دیدن محل مورد نظر می‌برید. با پر کردن جدول زیر این کار را انجام دهید.

جدول ۱-۵

نقاط دیدنی باستانی	نقاط دیدنی طبیعی

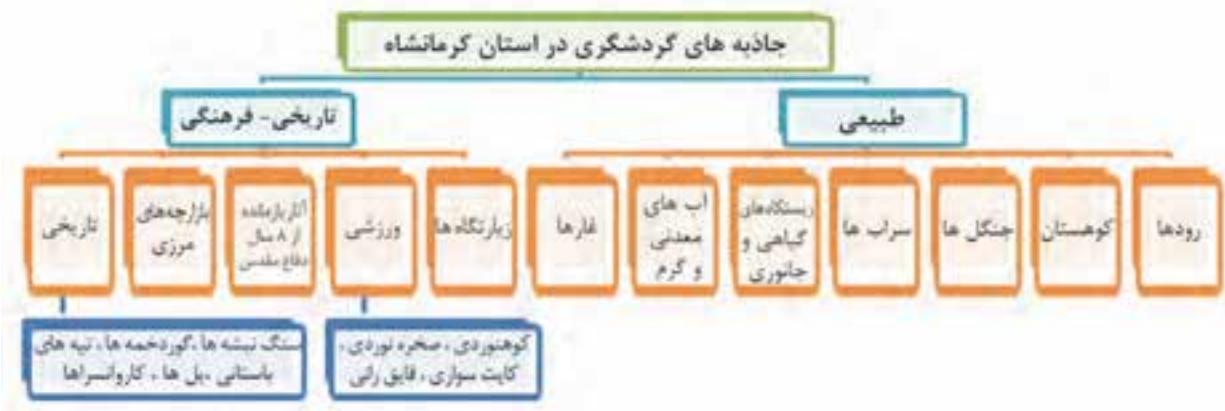

بعد از پایان درس جدول زیر را تکمیل کنید و نتیجه هر دو جدول را با هم مقایسه کنید.

جدول ۵-۲

نقاط دیدنی باستانی	نقاط دیدنی طبیعی

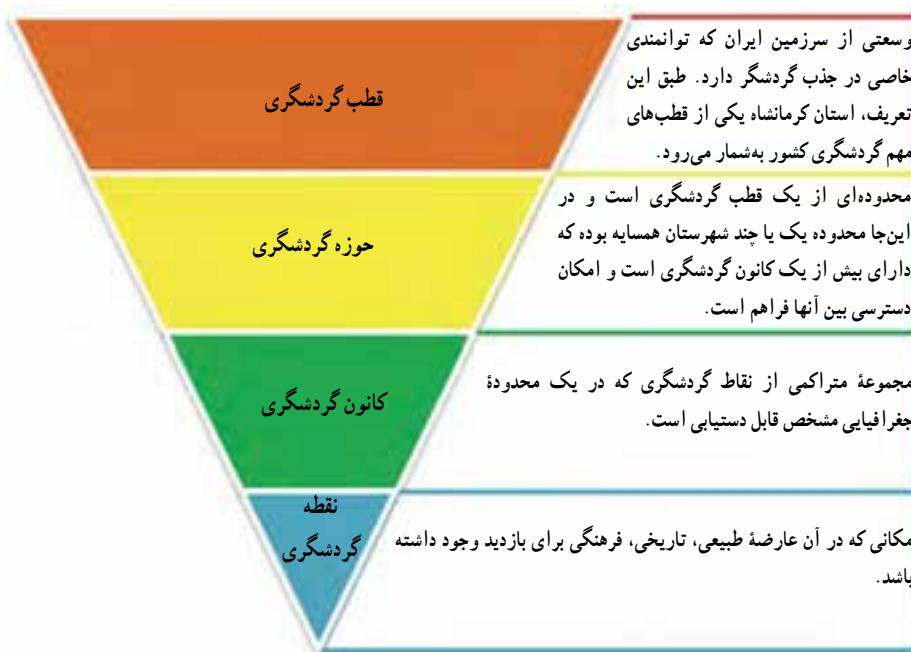
استان کرمانشاه به واسطه دارا بودن مناظر طبیعی چشم نواز، قدمت تاریخی، اماکن زیارتی، قرارگیری بر سر راه ابریشم و همچنین قرار داشتن در خط مقدم جبهه ۸ سال دفاع مقدس، دارای مکان های متنوع گردشگری است. همین عوامل استان کرمانشاه را به یکی از قطب های مهم گردشگری کشور تبدیل کرده است. در شکل ۵-۲ تقسیم بندی از نقاط دیدنی استان به تفکیک جاذبه های طبیعی و تاریخی - فرهنگی نشان داده شده است.

شکل ۵-۲ - تقسیمات جاذبه های گردشگری در استان کرمانشاه

به منظور سهولت مطالعه، در این درس نقاط گردشگری استان بر اساس تمرکز و نزدیکی نسبی آنها به یکدیگر به صورت نمودار صفحه بعد تقسیم بندی شده است. بر این اساس استان کرمانشاه به عنوان یک قطب گردشگری، دارای ۶ حوزه، ۱۴ کانون و بیش از ۱۰۰ نقطه گردشگری می باشد (شکل ۵-۳).

توانمندی‌های استان

شکل ۳-۵- تقسیم‌بندی محدوده‌های گردشگری

شکل ۴-۵- حوزه‌های گردشگری استان کرمانشاه

۱- حوزه گردشگری کرمانشاه

این حوزه کلیه نقاط دیدنی محدوده شهرستان کرمانشاه را در بر می‌گیرد. براساس میزان تزدیکی نقاط گردشگری و تراکم آن‌ها می‌توان آن را به ۲ کانون کرمانشاه و ماهیدشت تقسیم کرد.

— کانون کرمانشاه: کرمانشاه به عنوان یک کانون گردشگری بیش از ۳۰ نقطه گردشگری دارد. نقاط تاریخی آن عمدتاً در محدوده شهر کرمانشاه واقع شده‌اند که تاق بستان، بازار سنتی و مسجد جامع مهم‌ترین آنها هستند. تاق بستان، معروف‌ترین نقطه گردشگری کرمانشاه، در حاشیه شمالی شهر قرار دارد. سراب نیلوفر هم از مراکز گردشگری پر طرفدار کرمانشاه است. این مرکز پذیرای گردشگران جهت گذران اوقات فراغت در ایام تابستان است. سراب نیلوفر با فضاسازی زیبا و امکانات نسبتاً مناسب در فاصله ۲۵ کیلومتری غرب کرمانشاه واقع شده است.

– کانون ماهیدشت : ماهیدشت نیز به علت قدمت تاریخی و قرارگرفتن در سطح دشتی پهناور و حاصل خیز از کانون‌های گردشگری استان است. با این حال این کانون عمده‌تاً مورد توجه گردشگران بومی است. کاروانسرا، پل قدیمی، تنگ چهارزیر، جنگلهای بلوط و چندین چشمۀ از جاذبه‌های گردشگری آن بهشمار می‌رود.

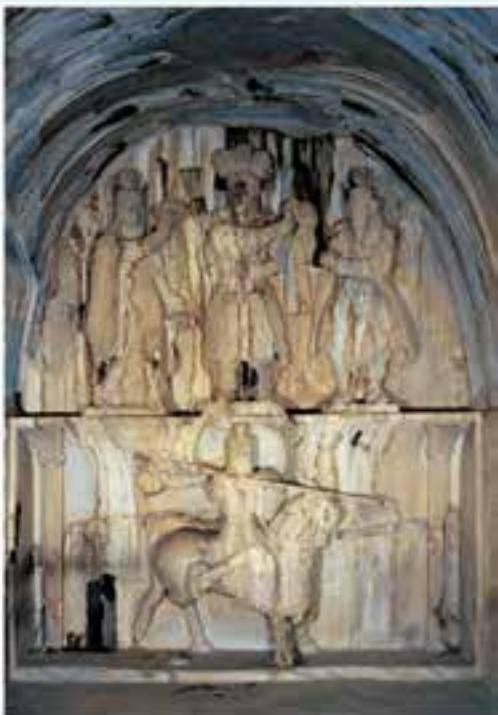

شکل ۵-۵- نقاط گردشگری کانون‌های کرمانشاه و ماهیدشت

بیشتر بدانیم

ایوان بزرگ

شکل ۶-۵

این ایوان که باشکوه‌ترین اثر تاقبستان است دارای نقوش و ترئیناتی در داخل خود است. در خارج از تاق نقش دو درخت زندگی به عنوان نماد جاودانگی، حجاری شده است. در لچکی‌های تاق نقش دو اله بالدار دیده می‌شود که در یک دست جامی پر از مروارید دارند و با دست دیگر حلقه روبان‌داری را به طرف هلال ماه که در مرکز قوس دیده می‌شود گرفته‌اند. در دو طرف داخل تاق نقش شکارگاه گراز و شکارگاه گوزن که قدیمی‌ترین اینیشن صخره‌ای جهان محسوب می‌شود، حجاری شده است. در بخش انتهایی قسمت بالا، نقش خسرو پرویز در وسط، در حال گرفتن حلقه از موبد موبدان که در سمت چپ او قرار دارد، دیده می‌شود و در سمت راست خسرو پرویز نیز، آناهیتا – ایزد بانوی آب‌های روان – حجاری شده است که در یک دست حلقه قدرت را به طرف خسرو قرار داده و در دست دیگر سبوی دارد. در

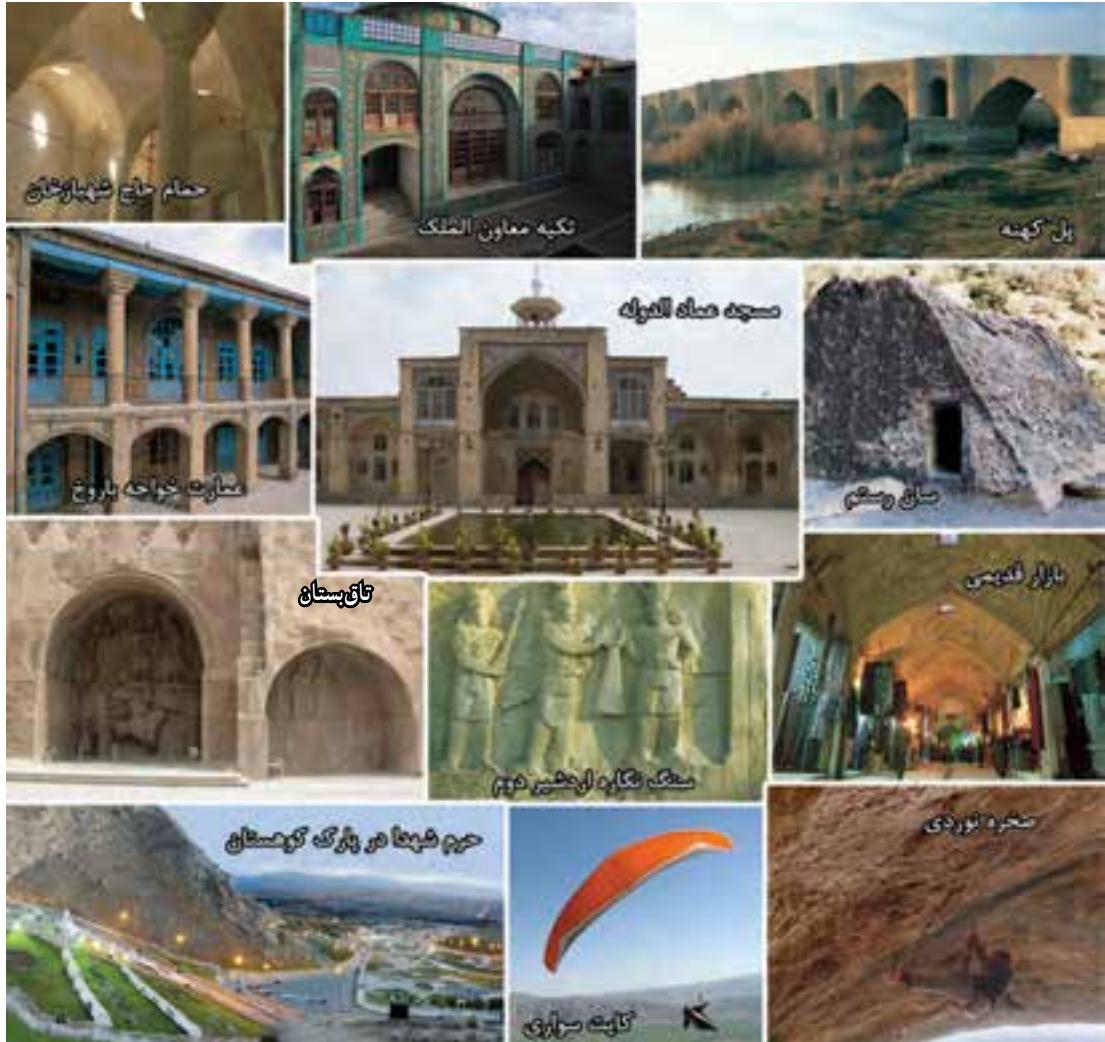
بخش پایینی این سه نقش، نقش سوارکاری وجود دارد که عقیده دارند خسرو سوار بر اسب معروف‌شدن شدیز است و گروهی نیز آن را نقش بهرام ایزد فتح و پیروزی می‌دانند.

کاروانسرای ماهیدشت

این کاروانسرای چهار ایوانی در داخل شهر ماهیدشت قرار دارد که به دستور شاه عباس اول صفوی با مصالح آجر، سنگ و گچ نیم کوب احداث شده است. طبق کتبیه موجود این کاروانسرا در زمان ناصرالدین شاه تعمیر شده است.

شکل ۷-۵

شکل ۵-۸- تصاویری از نقاط گردشگری در کانون کرمانشاه

۲- حوزه گردشگری بیستون

کلیه نقاط دیدنی که در محدوده شهرستان های هرسین و سنقر واقع شده اند، در این کتاب تحت حوزه گردشگری بیستون معرفی شده است. بنابراین در این حوزه می توان ۳ کانون گردشگری بیستون، هرسین و سنقر را معرفی کرد.

- کانون هرسین : گوردخمه ها، تپه تاریخی گنج دره، پل های تاریخی و سراب ها از جاذبه های کانون گردشگری هرسین به شمار می رود. در این کانون بیش از ۱۰ نقطه گردشگری وجود دارد.

- کانون بیستون : در کانون گردشگری بیستون، بیش از ۱۵ نقطه گردشگری دیده می شود که کتبیه داریوش آن در فهرست ثبت شده تاریخی جهان قرار گرفته است. غار شکارچی، غار بیستون، فرهاد تراش، کاروانسرای شاه عباسی و... بعضی دیگر از مراکز

توانمندی‌های استان

دیدنی پیستون اند.

کانون سنقر : کانون سنقر نیز از مناظر دیدنی تاریخی و طبیعی خوبی برخوردار است که به عنوان نمونه می‌توان به بقیه مالک و سراب گزنهله اشاره کرد.

به نظر شما چرا کانون بیستون پذیرای گردشگران بیشتری نسبت به کانون سنقر و کانون هرسین است؟

شکل ۹-۵- نقاط گردشگری کانون‌های بیستون - هرسین - سنقر

بیشتر بدانیم

قوعہ مالک

بقعهٔ مالک بر روی تپه‌ای در مرکز شهر سنقر قرار دارد. این بقعه به صورت هشت ضلعی است و بر روی آن نیز یک گنبد آجری قرار گرفته و از سنگ، آجر، ملات و گچ ایجاد شده است.

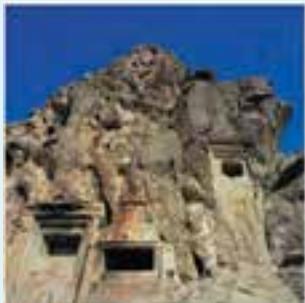
bastan-shenasan ба توجه به معماری و شیوهٔ تدفین در این بنا، آن را متعلق به دورهٔ ایلخانی می‌دانند.

شکا ۱۵

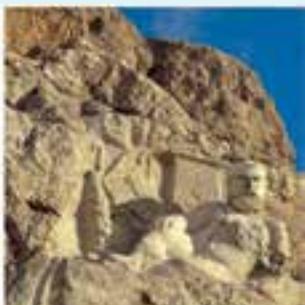

گوردخمه اسحاق وند

شکل ۵-۱۱

این آثار در تزدیکی پل چهر، از جاده بیستون به هرسین قرار دارد. به صورت سه اتاقک است که در دل کوه ایجاد شده است. عده‌ای از باستان‌شناسان آن را به زمان ماد و گروهی دیگر آن را متعلق به دوره هخامنشی می‌دانند.

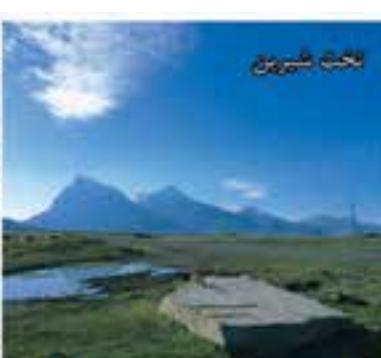
شکل ۵-۱۲

مجسمه هرکول

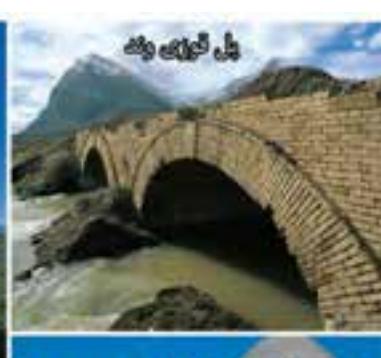
مجسمه هرکول در اواخر دوره سلوکی و اوایل دوره اشکانی توسط پانتیاخوس پنجم در دامنه کوه بیستون ایجاد شد. ظاهراً پادشاه سلوکی نیت کرده بود که اگر از دست مهرداد اشکانی نجات یابد مجسمه خدای قدرت خود را (هرکول) در این محل بنا کند. این مجسمه در اواخر دوران سلوکی ساخته شد.

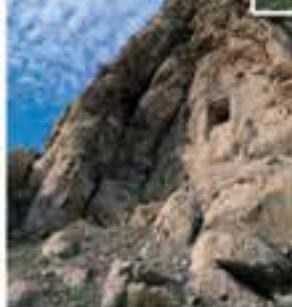
کوچه هرکول

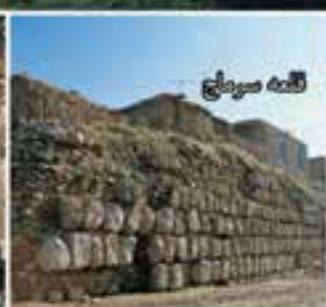
بخت شیرین

پل قیزی وند

کوه هرکول

قلعه صورانج

آتشکده آخوند

شکل ۵-۱۳— تصاویری از نقاط گردشگری حوضه بیستون

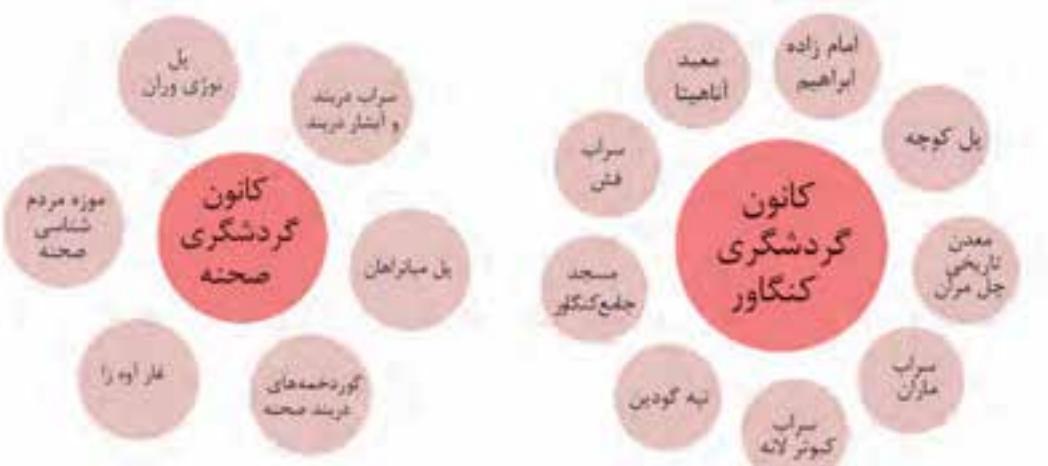
توانمندی‌های استان

۳- حوزه گردشگری کنگاور - صحنہ

این حوزه مراکز دیدنی فراوان دارد. بر این اساس در دو کانون کنگاور و صحنه مطالعه می‌شود:

کانون کنگاور: رودها، سرابها، کوهها، اماكن زیارتی و تاریخی از جاذبه‌های دیدنی در کانون گردشگری کنگاور است که از میان آنها معبد آناهیتا شهرت جهانی دارد. بنای معروف به معبد آناهیتا در مرکز شهر کنگاور قرار دارد. این بنا بر روی تپه‌ای به ارتفاع ۳۲ متر ساخته شده است. باستان‌شناسان این معبد را مربوط به دوره‌های تاریخی هخامنشی، اشکانی و ساسانی می‌دانند.

کانون صحنه: شهر صحنه نیز با داشتن دشت‌ها و کوه‌های زیبا، سراب‌ها و بنای‌های تاریخی یکی از کانون‌های مهم گردشگری در سطح استان کرمانشاه محسوب می‌شود. سراب دریند صحنه با فضاسازی مناسب توان بسیاری در جذب گردشگر دارد.

شکل ۱۴-۵- نقاط گردشگری کانون‌های کنگاور و صحنه

بیشتر بدانیم

معد آناهتا

این معبد در داخل شهر کنگاور است. مورخین آن را معبدی برای الهه آناهیتا دانسته‌اند. آناهیتا ایزد بانوی آب‌های روان، زیبایی، فراوانی و برکت در دوران پیش از اسلام بوده است. عده‌ای از مورخان این بنا را کاخی ناتمام برای خسرو پرویز معرفی کرده‌اند و گویی هم نیز این معبد را به سه دوره هخامنشی، اشکانی و ساسانی نسبت می‌دهند.

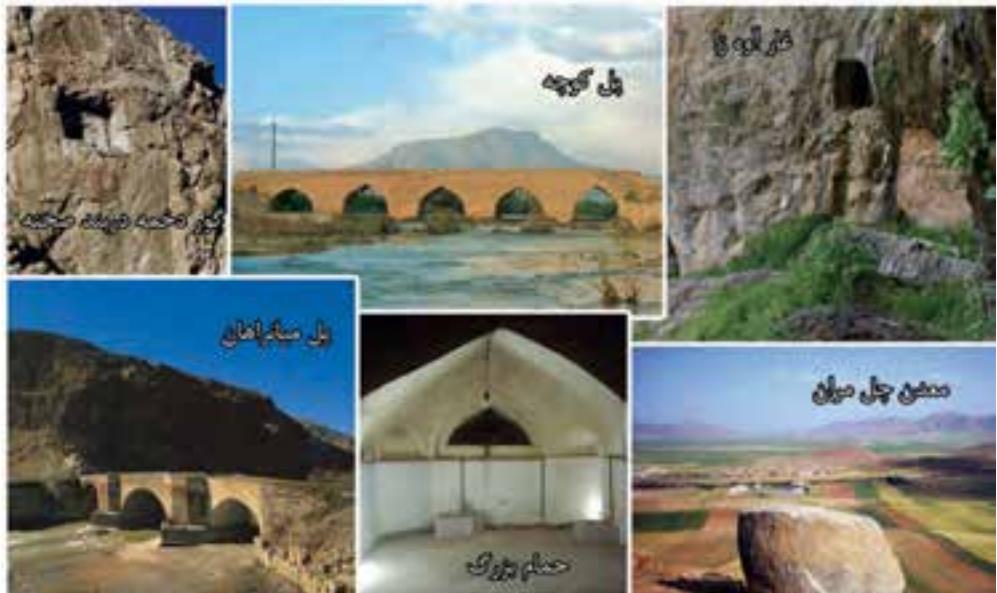
شکل ۱۵-۵

سر اب در بند صحنه

سراب دریند در شمال صحنه واقع شده است و در حال حاضر نیز معروف‌ترین مرکز تفریجگاهی مردم شهر است. سراب دریند صحنه، از چهارچشمۀ اصلی منشأ گفته و در مسیر خود باعث تشکیل آشیانه‌ای سیار زیبایی، در طول مسیر شده است.

شکا ۱۶-۵

شکل ۱۷-۵- تصاویری از نقاط گردشگری در حوزه گردشگری کنگاور - صحنه

۴- حوزه گردشگری اسلام آباد - دلاهه

پس از خروج از شهرستان کرمانشاه و با حرکت به سمت غرب، مناظر دیدنی در حواشی مسیر تاریخی راه ابریشم همچنان چشم نواز است. برای مشاهده این مناظر باید به دو کانون گردشگری اسلام آباد و کانون گردشگری دلاهه مراجعه کرد.

- کانون اسلام آباد : در کانون اسلام آباد می توان نقاط گردشگری تاریخی چون سراب شیان، تپه تاریخی چغاگاوane، آتشکده و قلعه شیان را در کنار دامنه های پوشیده از جنگل های بلوط مشاهده کرد.

- کانون دلاهه : فرارگیری منطقه ریجاب با مناظر تاریخی و طبیعی فراوان در محدوده شهرستان دلاهه، این شهرستان را به صورت یکی از کانون های پرجاذبه برای گردشگر تبدیل کرده است. علاوه بر کوه دلاهه و رودخانه ریجاب، قلعه بزدگرد، مقبره ابودجانه، مسجد عبدالله بن عمر و ده ها گوردخمه و سنگ نیشته از نقاط دیدنی این کانون است.

بیشتر بدانیم

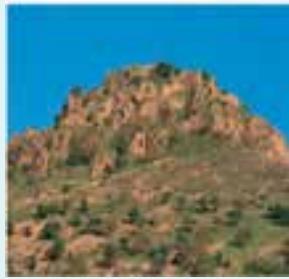
شکل ۱۸-۵

آتشکده شیان

این آتشکده در ۳ کیلومتری روستای قلعه شیان از توابع دهستان شیان، بخش حمیل شهرستان اسلام آباد غرب واقع شده است.

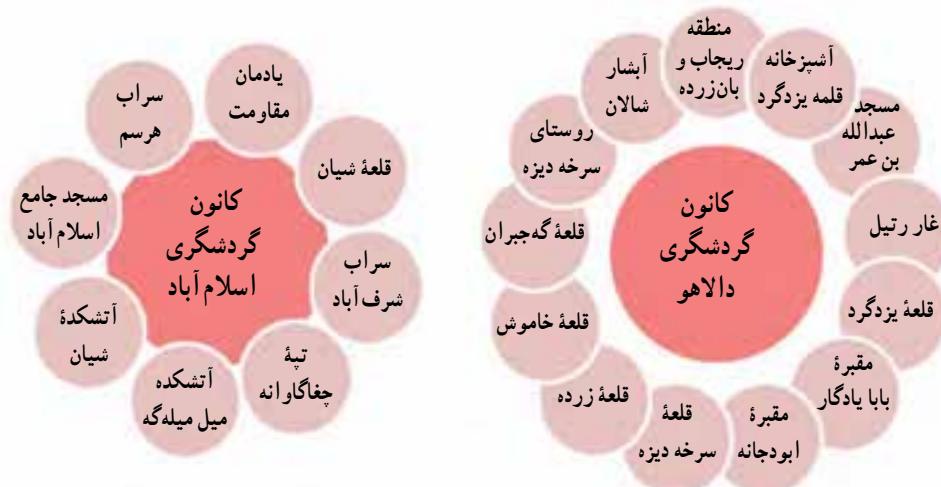
توانمندی‌های استان

قلعه یزدگرد

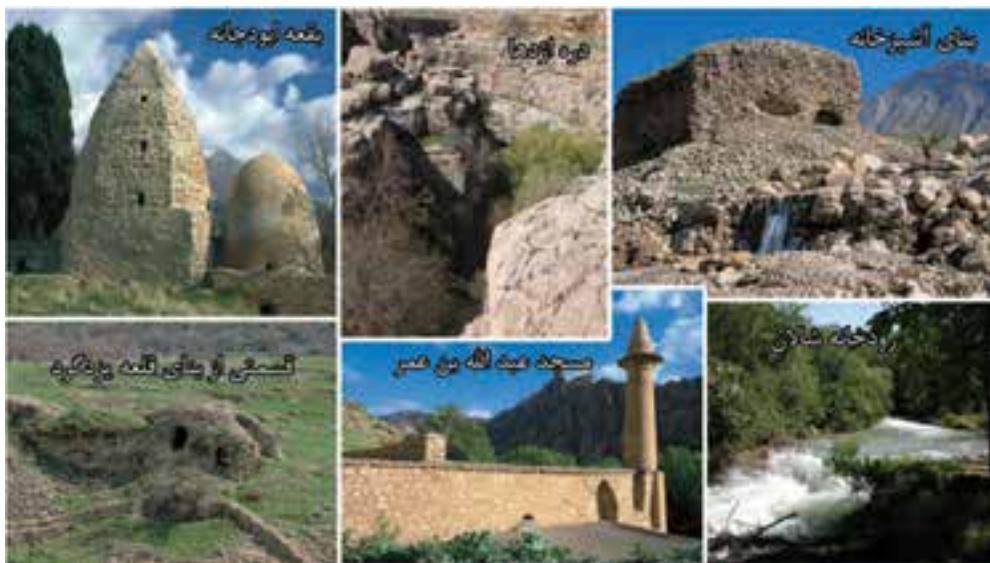

شکل ۵-۱۹

مجموعه قلعه یزدگرد در ۱۸ کیلومتری شهر ای ریجاب به سرپل زهاب قرار دارد. این مجموعه با وسعت تقریبی ۴۰ کیلومتر از سمت شمال غرب به دشت زهاب و از طرف شمال و شرق به صخره‌های بلکانی دلاهه محدود می‌شود. در ابتدا این بنارا به دوره ساسانی نسبت داده بودند اما در کاوش‌های بعدی مشخص شد که بسیاری از بناهای این مجموعه مربوط به دوره اشکانیان است.

شکل ۵-۲۰—نقاط گردشگری کانون‌های دلاهه و اسلام آباد

شکل ۵-۲۱—تصاویری از نقاط گردشگری حوزه اسلام آباد—دلاهه

۵۔ حوزہ گردشگری اور امانت

حوزه گردشگری اورامانات در برگیرنده جاذبه های دیدنی در محدوده شهرستان های روانسر، جوانزود، پاوه و ثلاث باباجانی است. شهرت گردشگری این حوضه بیشتر به دلیل مناظر طبیعی دیدنی و بکر آن است، به طوری که اورامانات توان تبدیل شدن به یک رئوپارک را دارد. به دلیل گستردگی، حوزه اورامانات به ۳ کانون گردشگری روانسر، جوانزود - ثلاث باباجانی و پاوه تقسیم شده است.

— کانون روانسر : غار قوری قلعه، سراب روانسر و گوردخمه‌های آن از مهم‌ترین نقاط گردشگری کانون روانسر است.

— کانون پاوه : کوه شاهو، رودخانه سیروان، چشمه بیل و جنگل‌های بلوط از مهم‌ترین مناظر طبیعی و روستایی هجیج و شمشیر، امام زاده کوسه هجیج از مهم‌ترین جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی کانون پاوه می‌باشد.

کانون جوانزود - ثلات باباجانی : هر چند بازارچه مرزی باعث شهرت گردشگری جوانزود شده است ولی کوههای پوشیده از جنگل آن نیز همیشه مورد توجه گردشگران است. چشمه ریزه، آبشار زیبای شیخ صله هم از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری ثلات باباجانی می‌باشد.

شکل ۲۲-۵ - نقاط گردشگری حوضہ اور امانات

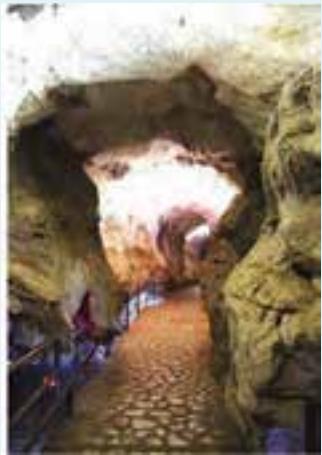
بیشتر بدانیم

غار قوری قلعه

غار قوری قلعه در مسیر جاده روانسر به پاوه، در ارتفاع ۱۶۵۰ متری بر دامنه کوه شاهو قرار دارد. وجود جنگل‌های متراکم با گونه‌های بلوط، انجیر کوهی، آبلالوی کوهی و بادام وحشی زیبایی خاصی به محیط بیرونی غار داده است. قدمت این غار به ۶۵ میلیون سال پیش می‌رسد. عمق نهایی این غار ۳۸۵ متر است که تا عمق

توانمندی‌های استان

شکل ۵-۲۳

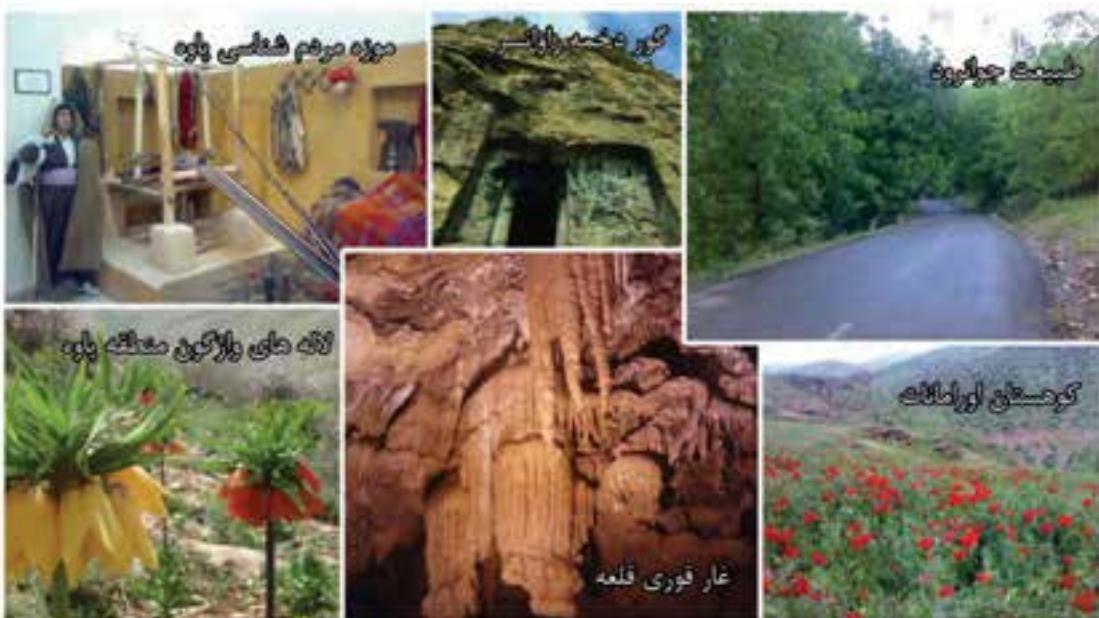
۶۰۰ متری برای عموم قابل بازدید است. بنا بر تحقیقات به عمل آمده، غار قوری قلعه به عنوان بزرگ‌ترین غار آبی آسیا شناخته شده است. این غار دارای تالارهای بسیار زیبایی است و در عمق ۲۷۰۰ متری آن چهار آبشار طبیعی وجود دارد.

شکل ۵-۲۴

روستای هجیج

این روستا در ۴۵ کیلومتری شمال غرب شهر پاوه قرار دارد. این روستا علاوه بر مناظر طبیعی و جذاب، از نظر صنایع دستی و بافت روستایی حائز اهمیت است. آیینه بل از جاذبه‌های گردشگری این روستا است.

شکل ۵-۲۵—تصاویری از نقاط گردشگری حوضه اورامانات

۶- حوزه گردشگری سریل زهاب - قصر شیرین - گیلان غرب

این حوزه غربی ترین حوزه گردشگری در قطب کرمانشاه است. مجاورت آن با کشور همسایه و قرار داشتن در کانون تمدن دوره هخامنشی آن را به یکی از مراکز مهم تاریخی - فرهنگی تبدیل کرده است. این در حالی است که چشمها، رودخانه‌ها و کوه‌های نیز مزید بر توان گردشگری تاریخی - فرهنگی آن شده است. نقاط گردشگری این حوضه در سه کانون سرپل زهاب، قصرشیرین و گیلان غرب معرفی شده است.

کانون سرپل زهاب : در کانون سرپل زهاب علاوه بر دشت زهاب که در پیرگیرنده خرابه‌های شهر قدیمی حلوان است آبشار ریجاب، نقش برجسته آنوبانی نی، گوردخمه دکان داود و مقبره احمد بن اسحاق (از اصحاب امام حسن عسگری (ع)) از مناطق دیدنی این کانون محسوب می‌شوند.

– کانون قصرشیرین: آتشکده چهارقایی، کاروانسرا، نخلستان‌ها و رودخانه‌الوند از مهم‌ترین نقاط گردشگری کانون قصرشیرین هستند.

— کانون گیلان غرب : در کانون گیلان غرب نیز می توان به نقاط دیدنی مانند کوه بازی دراز، گوردخمه دیره، روستای گلین و سراب گیلان غرب و ... اشاره کرد.

شكل ۲۶-۵- نقاط گردشگری حوزه سریل زهاب - گیلان غرب - قصر شیرین

بیشتر داده‌ها

آیشان بیر

این آبشار از سراب سیاوانه سرچشمه می‌گیرد که برای ورود به دشت زهاب در اطراف روستای پیران به صورت این آبشار زیبا درآمده است. ارتفاع آبشار پیران به ۴۰۰ متر می‌رسد.

شکل ۲۷-۵

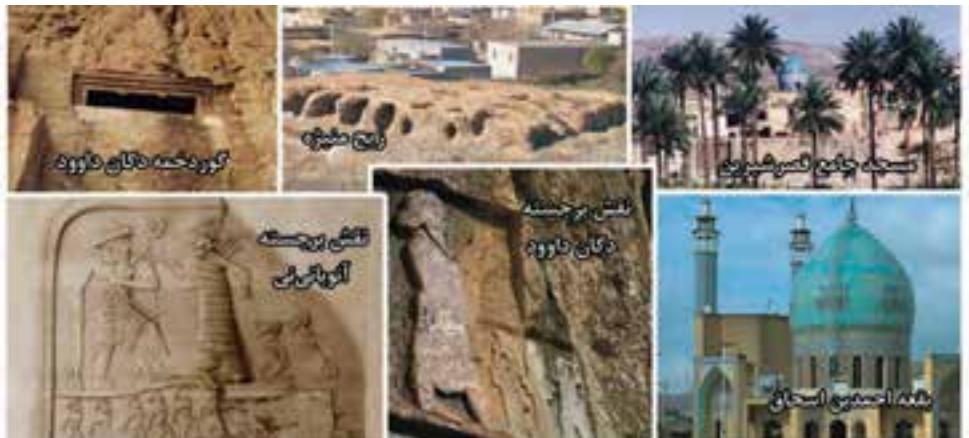
توانمندی‌های استان

گور دخمه دیره

این گوردخمه در نزدیکی روستای دیره سریل زهاب قرار دارد و به صورت اتفاق کوچکی در دل کوه ایجاد شده است. باستان‌شناسان این گوردخمه را مربوط به دوره ماد می‌دانند.

شکل ۵-۲۸

شکل ۵-۲۹— تصاویری از حوزه گردشگری سریل زهاب — گیلان غرب — قصرشیرین

بیشتر بدانیم

آتشکده چهار قاپی

این بنا با توجه به شکل معماری خود، دارای چهار ورودی است. طرح بنا مربع شکل و با ملات گچ و سنگ لشه ساخته شده است. بنا در گذشته دارای گنبدی آجری بوده که تخریب شده است. باستان‌شناسان براین عقیده‌اند که این آتشکده مربوط به دوره ساسانیان است.

شکل ۵-۳۰

موانع و تنگناهای گردشگری در استان کرمانشاه

همان گونه که آموختیم، استان کرمانشاه دارای نقاط دیدنی طبیعی، تاریخی و فرهنگی بسیاری است. اما تعداد گردشگرانی که در طول سال از این نقاط دیدن می‌کنند، نسبت به این توان، اندک است. علت آن موانع و تنگناهایی است که در بخش گردشگری استان به چشم می‌خورد. از مهم‌ترین این موانع می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

- ۱— نبود سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای ایجاد زیرساخت‌های لازم به منظور جذب گردشگران
- ۲— ناشناخته ماندن قسمتی از آثار طبیعی و تاریخی به دلیل ضعف اطلاع‌رسانی لازم توسط متولیان امر
- ۳— تبلیغات و اطلاع‌رسانی نسبتاً کم در بخش گردشگری.

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-□
-□
-□
-□
-□
-□
-□

فعالیت پایانی

- ۱— نقشه‌ای از شهرستان محل سکونت خود تهیه کرده و نقاط گردشگری طبیعی و تاریخی را بر روی آن مشخص و آن را در کلاس نصب کنید.
- ۲— به نظر شما چه تنگناهای دیگری برای جذب گردشگران داخلی و خارجی در استان وجود دارد؟ برای گسترش گردشگری چه اقداماتی را ضروری می‌دانید؟

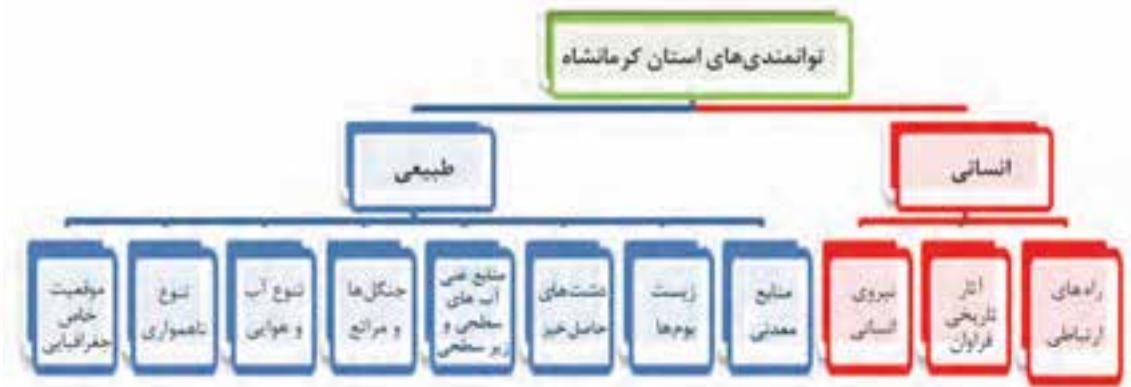
درس ۱۳ توانمندی‌های اقتصادی استان

شکل ۵-۳۱—توانمندی‌های استان در بخش صنعت، کشاورزی و خدمات

با دقت در تصاویر بالا سه نوع فعالیت اقتصادی را مشاهده می‌کنید. در شکل‌گیری هر کدام از این فعالیت‌ها چه عواملی را مؤثر می‌دانید؟

به مجموعه شرایط طبیعی و انسانی که در پیدایش فعالیت‌های اقتصادی هر منطقه تأثیرگذار است، توانمندی گفته می‌شود. انجام هر فعالیت اقتصادی نیازمند یک سری شرایط مطلوب طبیعی و انسانی است. استان کرمانشاه به واسطه برخورداری از این توان‌ها (شکل ۵-۳۲) توانسته است گام‌های رو به رشدی را در سال‌های اخیر در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات بردارد. در نمودار صفحه بعد مجموعه‌ای از توانمندی‌های استان را در دو بخش انسانی و طبیعی مشاهده می‌کنید.

شکل ۵-۳۲ - توانندی‌های استان کرمانشاه در دو بخش انسانی و طبیعی

نتیجه توانندی‌های طبیعی و انسانی، رشد و بالندگی نسبی در سه بخش اقتصادی - کشاورزی، صنعتی و خدمات استان کرمانشاه بوده است که در این بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد :

الف - کشاورزی

بر اساس آنچه آموختید چرا استان کرمانشاه از توان بالایی در بخش کشاورزی برخوردار است؟ توضیح دهید.

استان کرمانشاه به برکت دشت‌های وسیع و حاصل خیری چون ماهیدشت، سنجابی، حسن‌آباد، دشت زهاب و دریافت بارشی بالاتر از حد میانگین کشور (۴۸۷ میلی متر)، همراه با تنوع شرایط آب و هوایی، تحکیم کننده جایگاه کشاورزی در تأمین نیازهای غذایی استان و حتی کشور بوده است. مجموعه این شرایط زیرساخت‌هایی را برای گسترش توان کشاورزی و حتی صنعتی در استان کرمانشاه فراهم آورده است.

بیشتر بدانیم

فعالیت‌های کشاورزی شامل فعالیت‌های زراعی، باغداری، دامداری، پرورش زنبور عسل، پرورش طیور و شیلات است.

توانمندی‌های استان

زراعت: به برکت شرایط محیطی مناسب، استان از توانایی نسبتاً بالای در بخش زراعت برخوردار است. به گونه‌ای که تنوع آب و هوایی به تنهایی سبب شده است تا محصولات مختلف در فواصل زمانی متناوب به بازار عرضه شود. به عنوان نمونه زمانی که گندم مناطق گرسنگی همچون سریل زهاب به بار می‌نشیند، یکی دو ماه دیگر مناطق سردسیری استان مثل کنگاور محصول گندم خود را عرضه می‌کنند، این توانایی سبب می‌شود یک محصول در یک فاصله زمانی کوتاه در یک استان، چند بار به بازار مصرف عرضه شود. از مهم‌ترین محصولات زراعی که به خارج از استان نیز صادر می‌شود می‌توان به گندم، جو، کلزا، چغندر قند و نخود اشاره کرد. سایر محصولات زراعی استان به تفکیک شهرستان‌ها در جداول ۳-۴ و ۵-۶ آمده است.

بیشتر بدانیم

- ۱- استان کرمانشاه یکی از مراکز عمده تولید نخود در کشور است.
- ۲- پیشترین سطح برداشت حبوبات در کشور متعلق به استان کرمانشاه است.
- ۳- کرمانشاه در تولید غلات مقام دوم کشوری را در سال ۱۳۸۸ به خود اختصاص داده است.

برای مطالعه

جدول ۳-۵-الگو و ترکیب کشت محصولات زراعی آبی استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها، سال ۱۳۸۸

شهرستان‌ها														نوع محصول		
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گندم	۱
	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	جو	۲
		*	*			*					*				برنج	۳
		*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	ذرت دانه‌ای	۴

جنبه‌ی

علوچه

نهنجی و صمیمی

	*					*	*				*	نخود
			*	*	*	*	*	*	*	*	*	لوبیا
	*	*	*		*					*		باقلا
			*		*	*			*			ماش
*	*	*		*	*	*	*	*		*	*	ذرت علوفه‌ای
	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	بونجه
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	شبدر ایرانی
			*		*	*	*			*	*	قصیل
			*		*	*	*			*	*	ماشک
			*	*						*		گلودانه
*	*		*		*		*	*	*	*	*	سیب زمینی
*	*		*			*	*			*	*	پیاز
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گوجه فرنگی
	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بادمجان
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	خیار آبی
	*	*	*	*		*	*	*		*	*	هندوانه
			*				*	*	*	*	*	خربزه
*			*						*	*	*	طلابی
*	*	*	*			*	*	*		*	*	گرمک
	*	*	*		*	*	*	*		*	*	سبزیجات برگی
		*	*	*	*			*	*	*	*	فلفل
*			*		*				*	*		شلغم و ترب
*			*		*				*	*		هوریج
			*	*	*	*			*	*	*	بامیه
			*						*	*	*	سیر

توانمندی‌های استان

		*	*							*	*	لوبیا سبز
*				*	*					*	*	کدو حلوایی
			*	*						*		کدو خورشتی
*			*		*					*		کدو بذری
		*	*									کاهو
		*								*		کلم
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	کلزا
*				*	*					*		سویا
*			*		*	*	*			*	*	آفتابگردان
		*										کنجد
				*						*		گلنگ آبی
			*		*	*	*			*	*	چغندر قند
				*				*				پنبه

جدول ۴-۵- الگو و ترکیب کشت محصولات زراعی دیم در استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها، سال ۱۳۸۸

کد محصول	نام محصول	شهرستان												نوع محصولات
		کل	جوانش	بلار	بازار	کرمانته								
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گندم
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	جو
*	*	*	*	*		*	*	*	*					نخود بهاره
*	*			*	*		*	*	*	*	*			نخود پاییزه
*	*				*	*		*	*	*	*			عدس
		*			*	*		*						سایر

				*				*		اسپرس	نباتات
		*						*		خرل	علوفه‌ای
	*				*	*				خیار	سبزی و صیفی
			*				*			گلرنگ	دانه‌های روغنی

باغداری: باغداری یکی از فعالیت‌های اصلی بخش کشاورزی است؛ به طوری که در برخی نقاط استان همانند صحنه، کرمانشاه، دالاهو و سریل زهاب، باغداری یکی از منابع اصلی درآمدزای مردم است. کشت درختان میوه حتی در مناطق پرشیب و کوهستانی استان نیز رونق دارد، به طور نمونه می‌توان به مناطق کوهستانی شمال غرب استان اشاره کرد که به همت مردم سخت کوش و با انجام عملیات تراس‌بندی دامنه‌ها، تبدیل به باغات سرسبزی شده است که به عنوان نمونه می‌توان از باغات زیبای پاوه، نوسود و نودشه یاد کرد.

بیش از ۹۰ درصد باغات استان، آبی است. ترکیب کشت محصولات در باغات آبی از تنوع زیادی برخوردار است که عمدت‌ترین آنها به ترتیب گردو، انگور، سیب و زیتون است. شهرستان پاوه بیشترین وسعت باغات دیم را دارد. ترکیب محصولات باغات دیم به ترتیب بادام، انگور، انجیر و گل محمدی است. الگوی غالب و ترکیب کشت محصولات با غی شهرستان محل زندگی خود را از جدول ۵-۵ استخراج کنید.

فعالیت گروهی

- ۱- فهرستی از محصولات زراعی و با غی شهرستان محل زندگی خود را از جدول ۵-۳ و ۵-۴ و ۵-۵ استخراج کنید و در ادامه مشخص کنید کدام یک از محصولات در شهرستان شما از نظر کیفیت در استان یا کشور مطرح است.
- ۲- در شهرستان محل زندگی شما بیشتر محصولات زراعی و با غی دیم است یا آبی؟ علت آن را چه می‌دانید؟

توانمندی‌های استان

برای مطالعه

جدول ۵-۵-الگو و ترکیب کشت محصولات باغی آبی و دیم استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها

شهرستان‌ها															نوع محصول	
کل	چابهار	پلز	پلز	پلز	کل	گلزار	پلز	کرمانشاه								
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	سیب
	*	*			*	*	*	*	*	*	*			*	*	گلابی
*	*				*	*	*	*	*					*	*	به
					*	*	*	*	*	*				*	*	آبالو
	*	*			*	*	*	*		*				*	*	گیلاس
*	*				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گوجه
*	*	*			*	*	*	*	*	*	*			*	*	الو
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	هلو
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	زردالو
	*	*			*	*	*	*		*	*			*	*	شلیل
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	انگور آبی
	*					*										توت درختی
	*				*											توت فرنگی
					*											خرما
*		*	*	*		*					*			*	*	زیتون
		*	*								*					مرکبات
*		*	*	*		*	*	*			*			*	*	انار

*	*	*	*	*	*	*	*	*		*	*	*	انجیر
				*		*	*				*		پسته
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	بادام آبی
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	گردو
		*		*		*	*						فندق
				*		*				*	*		گیاهان دارویی
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گل محمدی آبی
		*					*			*	*		سایر درختان
							*						میوه
		*		*		*				*			گلخانه
*	*			*	*	*	*	*	*	*			انگور
													زیتون
*													انجیر
*	*			*	*	*	*	*		*	*		بادام
				*									گل محمدی

باغات

دیم

دامداری

چرا استان کرمانشاه از گذشته‌های دور تا به حال به عنوان یکی از قطب‌های دامداری کشور مطرح بوده است؟

استان کرمانشاه همواره به عنوان یکی از قطب‌های شناخته شده دامداری در کشور مطرح بوده است. فعالیت دامداری در سطح استان، بدون استثنای در همه روستاهای دیده می‌شود. به طوری که در اغلب روستاهای دامداری و زراعت مکمل یکدیگرند. این مسئله علاوه بر رونق اقتصادی موجب پویایی اقتصاد روستاهای نیز شده است. اشکال دامداری در استان شامل دامداری عشايری، روستایی و صنعتی است (شکل ۵-۳۲). مهم‌ترین فرآورده‌های دامی در استان شامل گوشت، شیر و لبنیات و پشم و... است به طوری که در بخش تولید گوشت قرمز مازاد آن به استان‌های همسایه و حتی کشور عراق صادر می‌شود.

توانمندی‌های استان

شکل ۵-۳۳— اشكال دامداری در استان کرمانشاه

جدول ۶-۵— شهرستان‌هایی که بالاترین تولیدات دامی را در بخش صنعتی و روستایی دارند

دامداری روستایی		دامداری صنعتی	
شهرستان مطرح	نوع فعالیت	شهرستان مطرح	نوع فعالیت
کرمانشاه ، صحنه ، هرسین	تولید گوشت قرمز	گیلان غرب، کنگاور و کرمانشاه	پرورش گاو و گوساله
		کرمانشاه، گیلان غرب، سنقر	پروار بره
		کرمانشاه، اسلام آباد، روانسر، گیلان غرب	مرغ (گوشتی و تخم گذار)

تولید آبزیان : استان کرمانشاه دارای منابع فراوان آب‌های سطحی و زیرزمینی است. این منابع آبی را می‌توان به عنوان یکی از مهم‌ترین زیرساخت‌های تولید آبزیان استان دانست. براساس محیط رشد، ماهیان تولیدی در استان به دو گروه سردآبی و گرم آبی تقسیم می‌شوند. بیشترین مزارع پرورش ماهی در استان کرمانشاه متعلق به شهرستان‌های پاوه، دالاهو و قصرشیرین است و از نظر حجم تولیدات به ترتیب قصرشیرین، دالاهو، پاوه، جوانرود و سریل زهاب بالاترین رتبه‌ها را دارند. و بالاترین میزان تولید آبزیان مربوط به مزارع گرم آبی استان است.

بیشتر بدانیم

ماهی گرم آبی

بهترین شرایط رشد دمایی برای ماهیان گرم آبی دمای بین ۲۵-۲۸ درجه سانتی گراد است و در دمای بالای ۳۳ درجه سانتی گراد چار خفگی می‌شوند. ماهی کپور مهم‌ترین گونه پرورشی ماهی گرم آبی در استان است.

ماهی سرد آبی

این ماهیان قادر به تحمل درجه حرارت بیش از ۲۵ درجه سانتی گراد به مدت طولانی نیستند. از مهم‌ترین گروه ماهیان سردآبی پرورشی در استان می‌توان به ماهی قزل آلا و ماهی آزاد اشاره کرد.

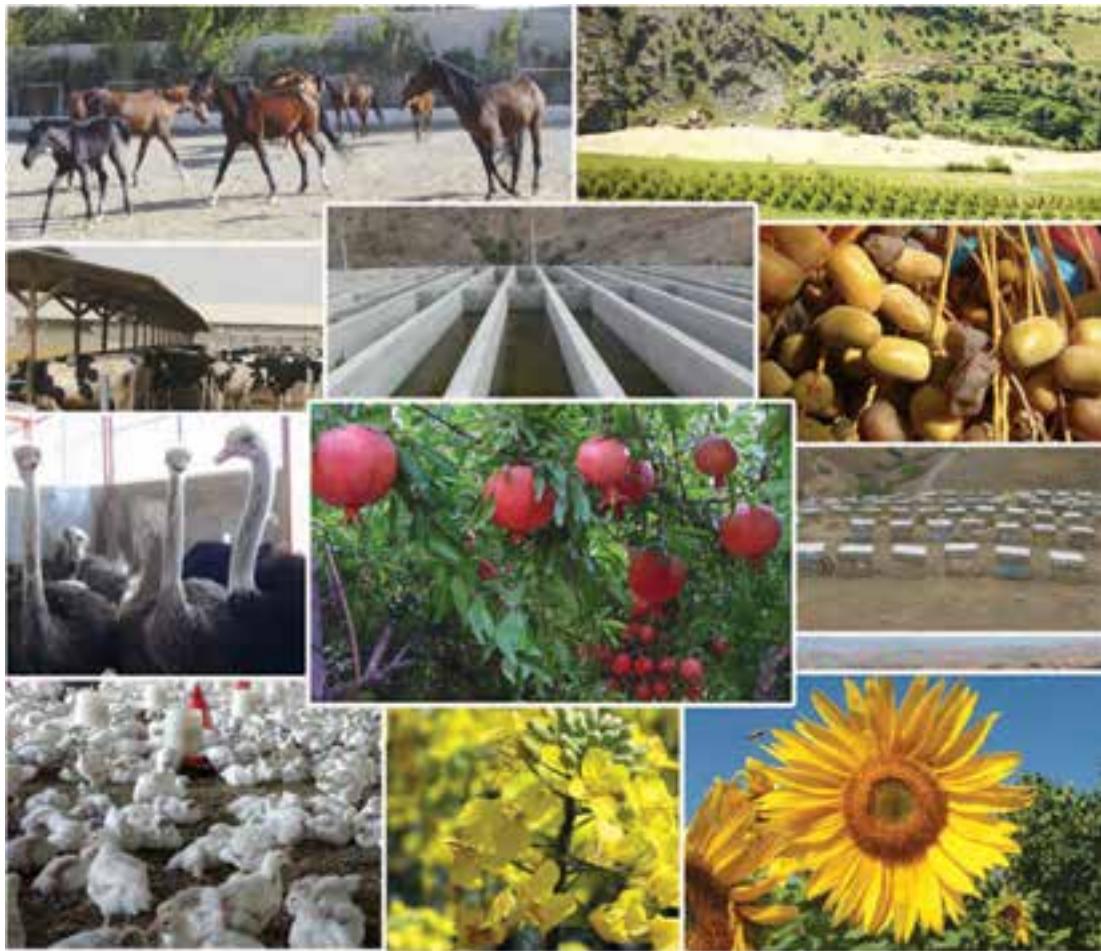
زنبورداری : به دلیل فراهم بودن شرایط محیطی مساعد، فعالیت زنبورداری به سبک مدرن، در اکثر مناطق استان انجام می‌شود. بالاترین تعداد مراکز پرورش زنبور به ترتیب در شهرستان‌های سنقر، صحنه و جوانرود است. علاوه بر این، از کندوهای طبیعی که به طور محدود در مناطق صعب العبور کوهستانی استان وجود دارد، نیز بهره‌برداری می‌شود.
پرورش بوقلمون و شتر مرغ : در سطح استان کرمانشاه به صورت صنعتی مراکز پرورش بوقلمون و شترمرغ مشاهده می‌شود. مراکز پرورش شترمرغ در شهرستان‌های صحنه، سنقر، سریل زهاب، گیلان غرب و مراکز پرورش بوقلمون در سنقر، کنگاور، روانسر و صحنه قرار دارد. گوشت این ماکیان به بازار مصرف عرضه می‌شود.

بیشتر بدانیم

در فرهنگ و تمدن مردم کرمانشاه، ماهیدشت به عنوان مرکز اصلی پرورش نژاد اسب کرد شناخته شده است؛ به طوری که ماهیدشت در گذشته، یکی از مراکز مهم تأمین‌کننده اسب اقوام همسایه به شمار می‌رفته است. با آزمایش‌هایی که در ۹ آزمایشگاه دنیا بر روی اسب کرد به عمل آمده است، نژاد اصیل آن تأیید و آن را متعلق به منطقه ماهیدشت دانسته‌اند.

توانمندی‌های استان

شکل ۵-۳۴- تصاویری از تولیدات بخش کشاورزی در استان کرمانشاه

ب- بخش صنایع و معادن

صنایع : صنایع مهم و زیر بنایی استان ، عمدتاً به بخش های معادن و کشاورزی وابسته است . از جمله صنایع مهم وابسته به بخش معادن می توان به پالایشگاه نفت کرمانشاه، نیروگاه حرارتی بیستون، پتروشیمی بیستون، پتروشیمی کرمانشاه و کارخانه سیمان غرب اشاره کرد و از صنایع وابسته به کشاورزی می توان کارخانه قند بیستون، کارخانه قند اسلام آباد و کارخانه روغن کشی ماهیدشت را نام برد .

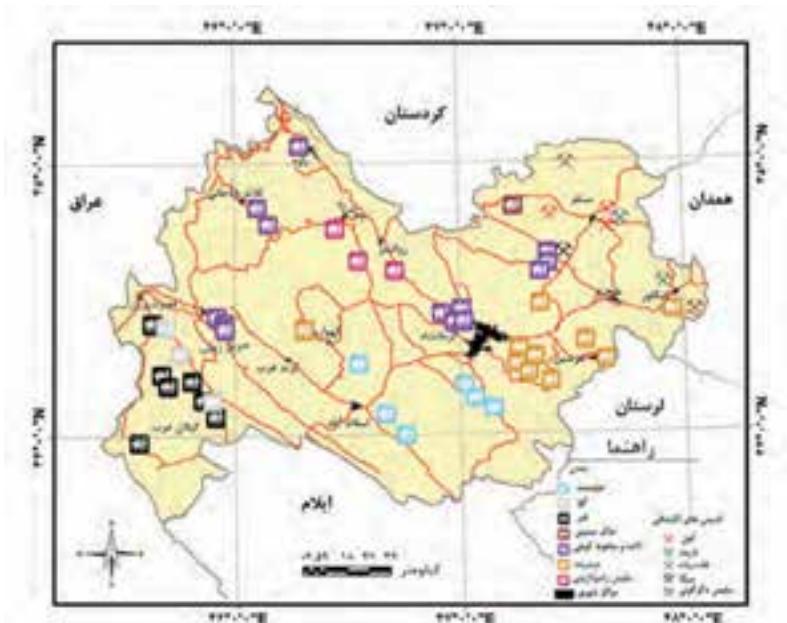
علاوه بر صنایع مادر و زیر بنایی، صنایع کوچک و کارگاه های وابسته، به صورت مجتمع هایی با نام شهرک های صنعتی به وجود آمده اند که در استان کرمانشاه، چهارده شهرک صنعتی به شرح جدول ۵-۷ در بخش های مختلف مشغول فعالیت هستند. گفتنی است که دو شهرک صنعتی گور سفید در گیلان غرب و شهرک صنعتی ثلاث باباجانی جزو شهرک های صنعتی در دست احداث می باشند .

جدول ۵-۷- شهرک های صنعتی و تعداد واحدهای صنعتی به تفکیک شهرک صنعتی و نوع صنعت تا دی ماه ۱۳۸۹

شهرک صنعتی	صنایع								
	جمع کل	کانی غیرفلزی	خدماتی	ناساجی	برق	سلولزی	فلزی	شیمیایی	غذایی
فرامان	۲۷۴	۱۹	۱۳	۱۱	۱۶	۲۴	۷۶	۷۱	۴۴
بیستون	۹۵	۱۵	۰	۳	۱	۵	۱۵	۳۱	۲۵
اسلام آباد	۵۲	۴	۱	۴	۰	۴	۹	۱۰	۲۰
روانسر	۳۹	۳	۱	۱	۰	۴	۳	۹	۱۸
سریل زهاب	۳۴	۵	۰	۴	۰	۲	۴	۷	۱۲
کنگاور	۳۲	۲	۰	۱	۰	۲	۷	۹	۱۱
سنقر	۳۰	۵	۰	۱	۰	۲	۹	۳	۱۰
گیلان غرب	۱۴	۰	۴	۰	۰	۴	۳	۲	۱
قصر شیرین	۱۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۲	۶
پاوه	۱۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۶	۳
صحنه	۶	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۱
صحنه	۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶
هرسین	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱
دالاهو	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

معدن : چنانکه آموختیم استان کرمانشاه در ناحیه زاگرس واقع شده است. بجز در منطقه پیش کوههای زاگرس، تنوع زیاد معدنی در سطح استان مشاهده نمی شود. بیشترین تمرکز معادن فلزی در پیش کوههای داخلی زاگرس و معادن آهکی و دولومیتی بیشتر در زاگرس چین خورده و مرتفع مشاهده می شود (شکل ۳۵-۵).

شکل ۳۵-۵- نقشه برآنگه‌گی معادن استان کرمانشاه

توانمندی‌های استان

در سطح استان کرمانشاه، صنایع مهمی وابسته به بخش معادن هستند که از جمله آنها می‌توان به کارخانه سیمان، کارخانجات کاشی و چینی، دانه بندی شن و ماسه، فرآوری قیر طبیعی، سنگ بری و تولید مصنوعات سنگی، تولید بتون آماده و قطعات بتونی، تولید آسفالت، تولید آجرفشاری و سفال و تولید گچ ساختمانی و صنعتی اشاره کرد.

پ – بخش خدمات

رادها و ارتباطات : وجود شرایط ویژه‌ای همچون، موقعیت جغرافیایی و قرارگیری استان در مرزهای غربی، مرکزیت در غرب کشور و فاصله نسبتاً کم با استان‌های هم جوار، به علاوه قرارگیری در مسیر اصلی راه‌های شرق به غرب کشور و شمال غرب به ناحی جنوبی و نیز استقرار در مسیر اصلی ترانزیت کالا و خدمات به عراق و واقع شدن در مسیر اصلی عتبات عالیات، سبب شده است تا راه‌های ارتباطی استان در طول زمان پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. نمونه آن را می‌توان در بزرگراه اصلی کربلا، فروندگاه بین‌المللی کرمانشاه و راه آهن در دست ساخت مشاهده کرد. مجموعه این راه‌ها توان‌های زیرساختی استان را برای توسعه سایر بخش‌های اقتصادی فراهم آورده است.

بازرگانی : وجود دو گمرک بین‌المللی خسروی و بازارچه مرزی پرویز خان قصرشیرین در همسایگی استان دیاله و بازارچه‌های شوشمی نوسود و شیخ صله ثلات بباباجانی در همسایگی با سلیمانیه عراق از توانمندی‌های استان در بخش بازرگانی است.

گردشگری : وجود ۶ حوزه گردشگری و ۱۴ کانون گردشگری در مجموع با بیش از ۱۰۰ نقطه گردشگری، ظرفیت استان کرمانشاه را در جذب گردشگر نشان می‌دهد. این توانمندی می‌تواند شرایط جذب گردشگران خارجی و داخلی و به دنبال آن ایجاد و افزایش اشتغال و درآمدزایی و در مجموع رونق اقتصادی را در استان در پی داشته باشد.

آموزش عالی و بهداشت و درمان : وجود دانشگاه‌های رازی و علوم پزشکی، علمی کاربردی، آزاد اسلامی و پیام نور در رشته‌ها و دوره‌های مختلف دکتری، کارشناسی ارشد، کارشناسی و کاردانی، استان را از نظر علمی توانمند ساخته است. همچنین داشتن چندین بیمارستان تخصصی و فوق تخصصی همراه با کادر پزشکان متخصص و فوق تخصص استان را مستعد پذیرش بیماران استان‌های مجاور و حتی کشور همسایه – عراق – کرده است.

آیا می‌دانید که بیشتر چه بیمارانی از استان‌های همسایه برای معالجه به استان کرمانشاه سفر می‌کنند؟ چرا؟

شکل ۵-۳۶- تصاویری از صنایع در استان کرمانشاه

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-□
-□
-□
-□

فعالیت پایانی ✓

به طور گروهی با توجه به آموخته‌های خود از این درس جدول زیر را کامل کنید و سپس :

الف) نظرات خود را با سایر گروه‌ها مقایسه کنید.

ب) با توجه به توانمندی‌های استان، چه طرح‌هایی برای ایجاد مشاغل جدید و کارآفرینی پیشنهاد می‌کنید؟

جدول ۵-۸

اثرات اقتصادی	توانمندی‌های ایجاد صنایع وابسته	صنایع وجود وابسته	توانمندی اقتصادی استان در بخش
تأمین نیازهای غذایی استان	صنایع غذایی : بیسکویت و کیک	گندم : کارخانه آرد	کشاورزی
			صنایع و معادن
			خدمات
			سایر موارد

فصل ششم

شکوفایی استان کرمانشاه

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس ۱۴ دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان

شکل ۲-۶- مجتمع پتروشیمی کرمانشاه

شکل ۱-۶- بازارچه مرزی برویزخان

در دهه اول پس از انقلاب اسلامی، سرعت توسعه در بخش‌های زیربنایی و عمرانی استان کرمانشاه دیگر استان‌های واقع در غرب کشورمان، به دلیل موقعیت مرزی و تأثیر مستقیم از جنگ تحمیلی، روند کندی داشت. اما در دهه‌های بعدی روند حرکت سرعت بیشتری یافته است. نمود این تحولات در استان را می‌توان در بخش‌های مختلف اقتصادی و زیربنایی مشاهده کرد. در این درس به طور گذرا مهم‌ترین این دستاوردها در بخش‌های مختلف بررسی می‌شود :

الف) بخش‌های کشاورزی، عمرانی، زیربنایی، خدماتی و بازرگانی کشاورزی - زیربنایی

استان ما به سبب داشتن بسترها لازم در بخش کشاورزی، شرایط مناسبی برای توسعه در قسمت‌های مختلف مثل زراعت،
باغداری، پرورش دام و طیور، آبزیان و ... فراهم کرده است.

مهم‌ترین دستاوردهای بخش کشاورزی شامل موارد زیر است :

- تبدیل روزافزون اراضی دیم به آبی و افزایش تولید محصولات کشاورزی.

- اصلاح سیستم‌های سنتی آبیاری و رویکرد به سمت سیستم‌های نوین آبیاری و اصلاح الگوی مصرف آب.

- افزایش تعداد سیلوها در شهرستان‌ها و افزایش ظرفیت سیلوهای قدیمی.

- افزایش تولید محصولات زراعی، دام و طیور و آبزیان.

- احداث ۴ سد مخزنی برای تأمین قسمتی از آب مورد نیاز در بخش‌های کشاورزی، صنعت و توسعه بخش آبزی پروری (سد گاوشنان در کرمانشاه، سد شیان در اسلام‌آباد، سد سلیمانشاه در سنقر و سد گیلان غرب در گیلان غرب).

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۳-۶- نمایی از برخی از سدهای استان کرمانشاه

بیشتر بدانیم

- برخی از مهم‌ترین دستاوردهای بخش جهاد کشاورزی (توسعه روستایی) :
- گسترش خدمات به روستاهای استان (در قبل از انقلاب فقط ۴ درصد روستاهای از نعمت آب و برق برخوردار بودند که به همت جهادسازندگی به ۹۷ درصد ارتقا یافت).
 - ایجاد باغات زیتون.
 - ایجاد واحدهای تولید محصولات خارج از فصل (محصولات گلخانه‌ای).
 - ترویج کشت محصولات زراعی جدید مانند کلزا، گلنگ و ...
 - بسط و توسعه کشت گیاهان دارویی.
 - ترویج استفاده از کودهای بیولوژیکی.

صنایع و معادن :

- کشف و شناسایی معادن و فراهم نمودن شرایط بهره برداری از آنها.
- احداث صنایع مادر (صنایع پتروشیمی کرمانشاه و بیستون، کارخانه سیمان سامان) و افزایش ظرفیت کارخانه سیمان غرب، توسعه مجتمع کشت و صنعت ماهیدشت، توسعه صنایع کوچک و گسترش شهرک‌های صنعتی.

انرژی :

- اجرای طرح بزرگ نیروگاه حرارتی بیستون با قدرت تولید ۶۴۰ مگاوات برق .
- ساخت ۲ واحد گازی با قدرت ۳۲۰ مگاوات در محوطه نیروگاه حرارتی برق بیستون.

حمل و نقل و ارتباطات :

- ساخت بزرگترین پایانه مرزی کشور در مرز بین المللی خسروی
- ساخت ۲۶۰ کیلومتر از بزرگراه سراسری کربلا
- بهره برداری از ۸ هزار کیلومتر از آسفالت بین شهری و روستایی
- توسعه کمی و کیفی فرودگاه بین المللی کرمانشاه
- احداث گذرگاه‌های غیر هم سطح در شهر کرمانشاه
- احداث راه آهن سراسری غرب کشور.

خدمات :

- مقاوم سازی مساکن روستایی
- اجرای طرح هادی روستایی
- ارائه خدمات ارتباطی (تلفن ثابت) به کلیه شهرها و روستاهای بالای ۲۰ خانوار
- ارائه خدمات برق رسانی به کلیه روستاهای بالای ۲۰ خانوار
- در حال حاضر ۱۰۰ درصد شهرها و ۹۹ درصد روستاهای استان از خدمات برق رسانی بهره مندند.
- در بخش آبرسانی بیش از ۹۹ درصد از جمعیت شهری تحت پوشش این خدمات قرار گرفته است.
- اجرای خدمات جمع آوری و دفع فاضلاب شهری و روستایی در سطح استان، به طوری که ۹۴ درصد از جمعیت شهری تحت پوشش خدمات جمع آوری و دفع فاضلاب قرار دارد.
- گسترش شبکه گذاری گاز در سطح شهرها و روستاهای استان.
- توسعه بستانهای تفریحی، گسترش فضای سبز.

بهداشت و درمان :

- افزایش نسبی شاخص‌های بهداشت و درمان، استان را به قطب بهداشتی و درمانی غرب تبدیل کرده است.
- افزایش تعداد بیمارستان‌های تخصصی و فوق تخصصی (بیمارستان امام رضا، بیمارستان امام علی، بیمارستان امام حسین).
- گسترش خانه‌های بهداشت در سطح روستاهای استان.
- افزایش سرانه پزشکان عمومی و متخصصین در سطح استان.
- افزایش نسبی تخت بیمارستانی و خدمات رسانی بخش‌های ویژه (ICU و CCU) در بیمارستان‌های استان.
- افزایش پایگاه‌های سلامت.
- گسترش مراکز آموزشی درمانی.

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۴-۶- تصاویری از دستاوردهای استان کرمانشاه

بازرگانی :

- فعال شدن گمرک‌های مرزی خسروی و پرویزخان.
- احداث بازارچه‌های مرزی در شهرستان قصرشیرین (پرویزخان)، پاوه (شوشمی)، ثلاث باباجانی (شیخ‌صله)
- شروع فعالیت تالار بازار بورس کرمانشاه و راه اندازی اتاق بازرگانی استان.
- افزایش میزان صادرات در بخش‌های صنعتی، کشاورزی، معدنی، صنایع دستی و... به طوری که بازرگانان استان با صادرات سالانه ۷۰۰ میلیون دلار حضور چشمگیری در بازار عراق و به خصوص در منطقه کردستان دارند.

محیط‌زیست و منابع طبیعی :

- گسترش مناطق حفاظت شده (منطقه حفاظت شده بیستون، بوزین و مرخیل، قلاجه).
- اجرای استخرهای ذخیره آب.
- سکوبندی اراضی شیب دار و کنترل آبراهه و تعذیه آبخوانها.

شکل ۵-۶- مهم‌ترین دستاوردهای بخش منابع طبیعی

گردشگری :

- احداث و گسترش مراکز اقامتی (هتل بین‌المللی کرمانشاه و مراکز اقامتی در قصرشیرین و...).
- ثبت ۲۲۰ اثر ملی و مرمت آثار باستانی.
- ثبت اثر تاریخی پیستون در فهرست آثار جهانی.
- افزایش نسبی تعداد گردشگران داخلی و خارجی به استان.
- طرح ساماندهی رودخانه‌ها و سراب‌های استان (قره سو، چم بشیر، سراب نیلوفر و...)
- برگزاری نمایشگاه‌های بین‌المللی (کتاب، صنایع دستی، لوازم خانگی و...)

ب) بخش آموزشی، فرهنگی - هنری ، اجتماعی فرهنگ و هنر :

- احداث مجتمع‌های فرهنگی - هنری در سطح شهرستان‌ها.
- افزایش تعداد کتابخانه‌های عمومی و سیار در استان و افزایش نسبی سرانه کتاب.
- افتتاح شبکه استانی صدا و سیما، افزایش ساعات تولید و پخش برنامه‌های صدا و سیما استانی به ویژه به زبان محلی.

ورزشی :

- افزایش تعداد مدارالهای کسب شده بین‌المللی (۱۳۱ مدار انفرادی ، ۱۸ عنوان تیمی)
- افزایش نسبی سرانه فضاهای ورزشی (۸٪ متر مربع)

آموزشی و پژوهشی :

- آموزش عالی : تأسیس دانشگاه پیام نور، آزاد اسلامی، علمی کاربردی در شهرستان‌ها، تأسیس دانشگاه صنعتی کرمانشاه و

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

دانشکده‌های دندانپزشکی و داروسازی، افزایش تعداد دانشجویان و رشته‌های تخصصی در دانشگاه رازی و علوم پزشکی در مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی و دکترای حرفه‌ای.

— آموزش و پرورش

- * افزایش تعداد مدارس از ۶۹ به ۲۰۶۹ آموزشگاه
- * افزایش نرخ باسادی (جمعیت ۶ ساله و بالاتر) از ۴۲/۳ درصد به ۸۶ درصد.
- * تجهیز بیش از ۹۵ درصد مدارس متوسطه استان به کارگاه رایانه.
- * اتصال بیش از ۸۰ درصد مدارس متوسطه به شبکه ملی رشد و اینترنت
- * ارتقای سطح علمی کارکنان دارای مدرک لیسانس و بالاتر از ۷/۴۵ درصد به ۵۴/۶ درصد.

بیشتر بدانیم

دانشگاه رازی یکی از قطب‌های علمی غرب کشور است.

برخی از مهم‌ترین دستاوردهای این دانشگاه در سال‌های اخیر به شرح زیر می‌باشد :

- چاپ بیش از ۲۵۰ مقاله نمایه شده در مجلات معتبر بین‌المللی (سال ۲۰۱۰).
- اخذ مدال برتر در ۳۴ دوره مسابقات طراحان، مخترعین و مبتکرین سوئیس در رشته طراحی صنعتی (سال ۲۰۰۶).
- کسب مدال طلا از مسابقات طراحان، مخترعین و مبتکرین کشور انگلستان در رشته معماری (سال ۲۰۰۷).

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-□
-□
-□
-□

فعالیت پایانی

براساس نیازهای موجود در هریک از بخش‌های زیر چه کمبودی را مشاهده می‌کنید. در صورت امکان آن را در قالب طرح بنویسید و به سازمان ذی‌ربط عرضه کنید.

- (الف) بخش عمرانی
- (ب) محیط‌زیست
- (ج) ارتباطات و حمل و نقل
- (د) خدمات شهری و روستایی
- (ه) آموزش و پرورش
- (و)

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس ۱۵ چشم انداز آینده استان

قرارگیری استان در غرب کشور و برخورداری از قابلیت‌های طبیعی و انسانی، همراه با امکانات زیرساختی سبب شده است تا استان کرمانشاه بتواند نقش مؤثری در پیشبرد اهداف اقتصادی - فرهنگی و اجتماعی در مقیاس ملی و فرامللی ایفا کند. این نقش توأم با توسعه صنعتی به خصوص صنعت نفت و پتروشیمی و نیز صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی می‌تواند دورنمای زیبایی از توسعه را فراوری استان فرار دهد که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- اقتصادی

- * ارتقاء استان در بخش‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تبدیل آن به یکی از قطب‌های چندگانه توسعه کشور.
- * کاهش نرخ بیکاری و دسترسی به اشتغال مناسب.
- * نوسازی و توسعه بخش کشاورزی بهویژه افزایش سهم کشت آبی در جهت افزایش نقش استان در تأمین امنیت غذایی کشور.
- * توسعه کمی و کیفی بخش صنعت در جهت تأمین نیازهای استانی و فرا استانی با تأکید بر صنایع نفت، پتروشیمی، صنایع وابسته به آنها و گسترش صنعت خودروسازی.
- * ایجاد زمینه‌های مناسب برای توسعه صنعتی استان و گسترش واحدهای صنعتی جدید در شهرک‌های صنعتی و توسعه صنایع معدنی، نساجی و پوشاک، غذایی، دارویی و تبدیلی کشاورزی.
- * احداث ۲۵ سد (در دست مطالعه و ساخت).
- * توانمندسازی بخش تعاوی برای ایجاد فعالیت‌های گسترده.
- * تقویت زیربناهای لازم برای مبادلات با کشور عراق بهویژه در زمینه صادرات.
- * توسعه دامپروری و اصلاح ساختار نژادی دام استان با تأکید بر ایجاد واحدهای غیرمت مرکز صنعتی براساس تقسیم کار مناسب در همه نواحی استان.
- * گسترش زراعت آبی در نواحی عمده کشاورزی و دشت‌های استان و گسترش بغدادی با تأکید بر نوین سازی سازمان تولید و نظامهای بهره برداری.
- * توسعه آبزی پروری در مناطق مستعد استان.
- * جذب سرمایه‌های بومی و غیر بومی و خارجی از طریق تشویق و حمایت‌های خاص از اشخاص کارآفرین
- * ایجاد ساز و کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید.
- * ریشه‌کنی فقر و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی.

- * حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شرکت‌ها و مجتمع‌های تعاونی
- * نهادینه کردن رویکرد مدیریت عرضه و تقاضا و افزایش سطحی آگاهی عمومی در مدیریت بهینه مصرف آب
- * ایجاد زمینه‌های لازم برای جلب مشارکت مردمی و بخش خصوصی در بهره‌برداری و مدیریت آب.
- * احداث دومین پالایشگاه نفت.
- * احداث ذوب آهن و صنایع فلزی.
- * افزایش میزان مشارکت بخش خصوصی در فعالیت‌های استغال‌زا با تأکید بر صنایع کارگاهی.

شکل ۶-۷- مجتمع نورد فولاد کرمانشاه

شکل ۶-۶- پالایشگاه نفت آنالیتیک کرمانشاه

۲- خدمات

- * توسعه بخش خدمات با تأکید بر خدمات برتر (با اولویت خدمات آموزشی، بهداشتی - درمانی، خدمات بازارگانی، حمل و نقل و خدمات پشتیبانی تولید).
- * تقویت و تجهیز منطقه شهری کرمانشاه، ضمن مهار رشد نامناسب جمعیت آن، به عنوان یک مرکز خدمات منطقه‌ای.
- * توسعه کمی و کیفی فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در آموزش و پرورش.
- * تجهیز و تقویت شبکه‌های حمل و نقل ریلی، زمینی و هوایی و ترانزیت کالا با توجه به موقعیت جغرافیایی و نقش استان در غرب کشور.
- * گسترش مناسب آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، با مشارکت بخش خصوصی، برای توانمندسازی نیروهای محلی.
- * توسعه و افزایش ظرفیت آموزش عالی استان با اولویت نیازها و لوازم توسعه استان.
- * گسترش کمی و کیفی بیمارستان‌ها و کلینیک‌های تخصصی و فوق تخصصی
- * گسترش تأسیسات گردشگری و تسهیلات رفاهی با مشارکت بخش خصوصی و نهادهای عمومی و غیر دولتی.
- * توسعه فناوری ارتباطات و اطلاعات.

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

- * برق رسانی به روستاهای زیر ۲۰ خانوار.
- * توسعه و تجهیز مدارس غیردولتی (با مشارکت بخش خصوصی).
- * توجه به تألیف کتب استانی در کنار برنامه درسی ملی.
- * توسعه فتاویر ارتباطات و اطلاعات در بخش آموزش و پرورش.
- * گسترش ورزش‌های همگانی، تفریحی، قهرمانی و حرفه‌ای در استان.
- * دستیابی همگانی به آموزش ابتدایی و ترویج و بهبود برابر جنسیتی و توانمندسازی زنان.
- * کاهش مرگ و میر مادران و کودکان.
- * مبارزه با بیماری‌های ایدز، سل، مalaria و ...
- * ایجاد پارک‌های علم و فناوری.
- * ایجاد قطار و مترو شهری.

شکل ۶-۸- بخشی از چشم انداز استان کرمانشاه در بخش خدمات

۳- محیط زیست

- * حفظ و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی با تأکید بر آبخیزداری و آبخوانداری، مهار، ذخیره سازی و انتقال آب‌های سطحی در جهت توسعه پایدار استان.

- * مهار آب‌های سطحی استان از طریق احداث سدهای مخزنی و بندهای انحرافی، بهویژه در نواحی مرزی
- * گسترش فعالیت‌های محیط‌زیست و آموزش عمومی آن برای جلوگیری از آلودگی منابع آب و خاک و هوا و حفظ تنوع زیستی در راستای دسترسی به توسعه پایدار.
- * افزایش سرانه جنگل در استان و اصلاح و احیا مراتع.

۴- فرهنگی و اجتماعی

- * اعتلاء معرفت دینی، ارزش‌های فرهنگی و ویژگی‌های هویتی استان و ارتقاء شاخص‌های توسعه انسانی، اقتصادی، زیربنایی، اجتماعی و فرهنگی حداقل تا سطح میانگین ملی و توامندسازی نیروهای محلی به منظور مشارکت بیشتر در توسعه استان.
- * ارتقای نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی و تقویت توامندسازی‌های افراد و گروه‌های اجتماعی به خصوص گروه‌های آسیب پذیر.
- * توسعه نقش و جایگاه زنان در جامعه.
- * تأکید بر حفظ، احیا و بهره‌برداری از منابع طبیعی و توسعه آموزش‌های همگانی.
- * توسعه زیربناهای اجتماعی و فرهنگی به سبب بالا بودن ظرفیت‌های فرهنگی، تاریخی، تنوع قومی و مذهبی و مرزی بودن استان.
- * بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان و جوانان در روند توسعه استان.

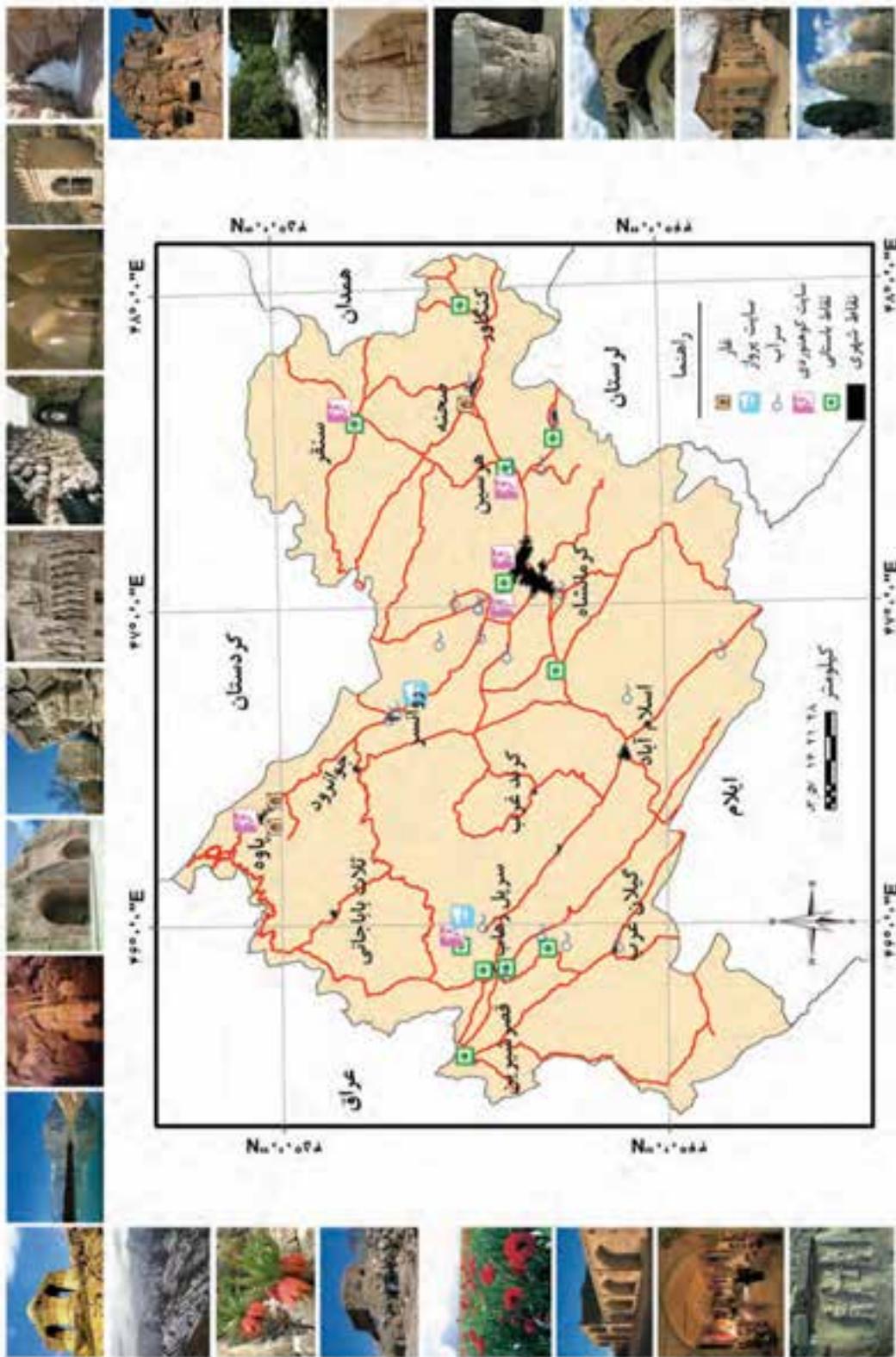
نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

-□
-□
-□
-□

فعالیت پایانی

براساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، ضمن حفظ هویت اسلامی – ملی، به نظر شما و با توجه به مطلب درس، استان کرمانشاه چه جایگاهی را در زمینه اقتصادی، علمی و فناوری می‌بایستی کسب کند؟ تحلیل کنید.

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

منابع و مأخذ

- آقابناتی، علی، ۱۳۸۸، زمین‌شناسی و توان معدنی، رشد آموزش زمین‌شناسی
- آمارنامه استان کرمانشاه، ۱۳۶۵، سازمان برنامه و بودجه استان باختران، معاونت آمار و اطلاعات
- افشار سیستانی، ایرج؛ ۱۳۷۱؛ کرمانشاه و تمدن درینه آن؛ جلد اول؛ انتشارات زرین.
- افشار سیستانی، ایرج؛ ۱۳۷۱؛ کرمانشاه و تمدن درینه آن؛ جلد دوم؛ انتشارات زرین.
- باقرآبادی، جمال و همکاران؛ ۱۳۸۵؛ توامندی‌های گردشگری در مناطق تحت مدیریت اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان کرمانشاه؛ اداره کل حفاظت
محیط‌زیست استان کرمانشاه
- برومد سرخابی، هدایت‌اله؛ ۱۳۸۸؛ در جستجوی هویت شهری کرمانشاه؛ مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری
- بیگلری، هرمز؛ ۱۳۶۷؛ گذری بر تاریخ باختران (کرمانشاه) از آغاز تا اوائل قاجاریه؛ جلد اول؛ انتشارات کاشفی
- بیگلری، هرمز، ۱۳۷۵، کوه نشینان زاگرس، انتشارات کرمانشاه
- جلیلی، محمدحسین و گلزاری، مسعود؛ بی‌تا؛ کرمانشاهان باستان (از آغاز تا آخر سده سیزدهم هجری – قمری).
- خداکرم، مهشید، ۱۳۷۸، مطالعه جامع توسعه اقتصادی – اجتماعی و فرهنگی استان کرمانشاه، بخش پنجم، محیط‌زیست، سازمان برنامه و بودجه استان
کرمانشاه
- مرادی بیستونی، علی رضا؛ بیزه نامه نوروز استان کرمانشاه، ۱۳۸۹؛ سازمان گردشگری و میراث فرهنگی.
- سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۸۵، حوزه معاونت برنامه‌ریزی استانداری کرمانشاه
- سیماei منابع طبیعی استان کرمانشاه؛ اسفند ۱۳۸۶؛ منابع طبیعی و آبخیزداری استان کرمانشاه.
- شمس، صادق، ۱۳۷۸، نگاهی به فرهنگ مردم کرمانشاه، فکر نو
- شیخ‌ویسی، مراد؛ امامی، الهام؛ ۱۳۸۸؛ محصولات فرعی جنگل و مرتع؛ مدیریت هم‌اهمگی ترویج کشاورزان سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه
- سلطانی، محمدعلی؛ ۱۳۷۲؛ جغرافیای تاریخی و تاریخی مفصل کرمانشاه؛ جلد اول؛ چاپ موفق.
- سلطانی، محمدعلی؛ ۱۳۷۲؛ جغرافیای تاریخی و تاریخی مفصل کرمانشاه؛ جلد دوم؛ چاپ موفق.
- سلطانی، محمدعلی؛ ۱۳۷۲؛ جغرافیای تاریخی و تاریخی مفصل کرمانشاه؛ جلد سوم؛ چاپ موفق.
- مجموعه آثار اولین یادواره سرداران، امیران و ۴۰۰ شهید عشایر استان کرمانشاه، ۱۳۸۸؛ ستاد کنگره سرداران و ۹۴۰ شهید استان کرمانشاه.
- عاطفی، کامیز، ۱۳۸۱، مطالعه جامع توسعه اقتصادی – اجتماعی و فرهنگی استان کرمانشاه، بخش چهارم، پوشش گیاهی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
- علایی طلاقانی، محمود، ۱۳۸۸، رئومرفولوژی ایران، چاپ پنجم، انتشارات قومس
- غوره دان، لیدا؛ ۱۳۸۷؛ کوه‌های کرمانشاه؛ انتشارات کرمانشاه
- گزارش اقتصادی – اجتماعی ۱۳۸۳ استان کرمانشاه، ۱۳۸۴، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه، انتشارات تاق‌بستان
- طاهری، کمال، ۱۳۸۰، روانسر (باستان شناسی – زمین‌شناسی – جغرافیا – فرهنگ)، چاپ نهضت
- مردوخ کردستانی، شیخ محمد؛ بی‌تا؛ تاریخ کرد و کردستان و توابع؛ غرقی.
- مجموعه مقالات همایش استعدادهای بازرگانی – اقتصادی استان کرمانشاه، ۱۳۷۷، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- معصومی، سیدمحمد؛ ۱۳۸۰؛ گیاهان خوراکی خودرو استان کرمانشاه و طریقة مصرف آنها؛ کوثر
- مجموعه آثار اولین یادواره سرداران، امیران و ۴۰۰ شهید عشایر استان کرمانشاه، ۱۳۸۸؛ ستاد کنگره سرداران و ۹۴۰ شهید استان کرمانشاه.
- محمدیان، عبدالحسین، ۱۳۸۷، مطالعه جامع توسعه اقتصادی – اجتماعی و فرهنگی استان کرمانشاه، بخش نهم، جامعه عشایری و عمران کشاورزی، سازمان
برنامه و بودجه استان کرمانشاه
- سازمان فضایی ایران
از استاد بزرگوار گروه جغرافیای دانشگاه رازی کرمانشاه، دکتر محمود علایی طلاقانی، دکتر امیدعلی مرادی، دکتر حسن ذوالفقاری و دکتر فیروز مجرد که
گروه تأثیف را در تدوین و ویرایش علمی و لیلا نوری و دانیال هودرجی در ویرایش ادبی این کتاب راهنمایی نمودند، کمال تشكیر و سپاسگزاری را داریم.

